

บทที่ ๔

สามก๊ก และไซซัน : ภาพสะท้อนโลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนัาในสมัยรัชกาลที่ ๑

จากการวิเคราะห์เรื่องราชาธิราช ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่มีที่มาจากต่างประเทศ พบว่าเรื่องราชาธิราชไม่ได้ เป็นเพียงแค่ เรื่องที่เกี่ยวกับศิษย์สงครามอย่างที่ เคยเป็นที่ เข้าใจกัน มาแต่เพียงประการเดียว หากแต่เรื่องราชาธิราช สามารถที่จะสะท้อนภาพโลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนัาในสมัยรัชกาลที่ ๑ ได้ ดังนั้นจึงมีความ เป็นไปได้ที่ เรื่องสามก๊กซึ่งเป็น วรรณกรรมที่มีที่มาจากต่างประเทศ เช่น เดียวกันกับ เรื่องราชาธิราชก็คงจะมีช เป็นเพียงการมุ่ง เสนอ เรื่องศิษย์สงครามแต่เพียงอย่าง เดียวตามที่ เคยเป็นที่ เข้ากันมา^๑ หาก เรื่องสามก๊กสามารถ ที่จะสะท้อนภาพโลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนัาในสมัยนั้นได้ เช่น เดียวกัน

^๑ มีข้อเสนอสังเกตว่า การที่รัชกาลที่ ๑ โปรดฯให้มีการแปล เรื่องสามก๊กขึ้นมานั้นคงจะ ไปได้มีพระราชประสงค์ที่จะใช้สามก๊กในการสื่อความหมาย เรื่องศิษย์สงคราม เป็นหลัก ซึ่งก็ หมายความว่าสาระทางด้านศิษย์สงครามไม่น่าที่จะมากเท่าที่มีการประเมินคุณค่ากันไว้ เพราะ เมื่อดู เปรียบเทียบกับสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มักจะมีการตัดทอน (หรือละเลย) เนื้อความ เป็นต้นว่า เมื่อโจโจวางกลอุบายในการเอาชนะม้าเจียว เหล่าทหารก็สรรเสริญ โจโจว่า

ฉบับแปลใหม่ "ท่านสมุหนายกชานาญานศิษย์สงคราม หาผู้ใด เสมอเหมือนมิได้เลย"

(วรรณไว พัดไอนทัย, สามก๊ก ฉบับแปลใหม่ , ๒๑ : ๒๐๓๖.)

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "มหาอุปราชนี้มีสติปัญญาอันสุขุม ประกอบไปด้วยอาณาภาพระ ดุจหนึ่งเทพดา..."

(เจ้าพระยาพระคลัง(หน), สามก๊ก , ๒:๓๒.)

หรือเมื่อโจโจปรึกษากับบรรดาที่ปรึกษาเพื่อที่จะหาเส้นทางในการทำศึกกับอ้วนเสี้ยว เทียหยกได้แนะนำโจโจ ว่า

ฉบับแปลใหม่

" เทียหยกแนะนำให้ใช้แผนขุมตีสิบด้าน และชี้แจงว่า

" เราดอยทัพเข้าไปริมฝั่งน้ำ ขุมทหารไว้ข้างทางลบกองแล้วสอให้อ้วนเสี้ยวเสด็จ
ทัพเราไปถึงริมฝั่ง เมื่อทหารของเราไม่มีทางจะถอยต่อไปได้อีกทุกคนจึงต้องสู้ตายเราก็เอาชนะ
อ้วนเสี้ยวได้ เป็นแน่"

(วรรณไว พิศนาคย์, สามก๊ก ฉบับแปลใหม่, ๑๒ : ๑๑๒๔.)

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

"... เทียหยกจึงว่า ขอให้ท่านจัดทหารออกเป็นสิบเห็ดกอง ำให้ขุมรายกันอยู่สอง
ข้างทางลบกองกองหนึ่งนั้นให้ล่อมา ถ้าได้ที่มั่นแล้วก็ให้จุดประทัดสัญญาณขึ้น จึงำให้กองล่อนั้นหยุดยืน
ประจัญรบพุ่ง แม้กองทัพอ้วนเสี้ยวถอยระส่ำระสายไป ฝ่ายกองทัพซึ่งขุมอยู่สองข้างทางทั้ง
ลบกองนั้นจึงยกออกโจมตีตัดเอาทหารอ้วนเสี้ยวก็จะได้ชัยชนะโดยง่าย"

(สามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) , ๑ : ๔๖๔.)

(โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก ข)

เนื่องจากเรื่องราชาธิราชมีบานแผนกที่บอกอย่างชัดเจนว่าถูก"แปล"ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๒๘ ซึ่งเป็นช่วงต้นรัชกาลมาก คือ หลังจากการปราบดาภิเษกได้เพียง ๓ ปี ดังนั้นตามที่ได้วิเคราะห์มาแล้วข้างต้นว่า เรื่องราชาธิราชให้ความสำคัญกับ เรื่องการสร้าง ความชอบธรรมให้แก่ ลัทธิธรรมของกษัตริย์ ภาพของกษัตริย์ในอุดมคติ ตลอดจนความสัมพันธ์ เชิงอุดมคติของชนชั้นนำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์และขุนนาง หากแต่ใน เรื่องสามก๊กนั้น เนื่องจากไม่มีบานแผนกในการบอกวัน เวลาที่แน่นอนของการแปลและ เรียบเรียง มีแต่เพียงข้อสันนิษฐานว่า เรื่องสามก๊ก น่าที่จะถูกผลิตขึ้นก่อน พ.ศ. ๒๓๔๘ ซึ่งเป็นปีที่เจ้าพระยาพระคลัง ผู้อำนวยกาแปลถึงแก่อสัญกรรม แต่ถึงกระนั้นก็ตามแม้ว่า เรื่องสามก๊กจะไม่มีบานแผนกที่จะเป็นหลักฐานในการบอกวัน เวลาที่แน่ชัด แต่เมื่อพิจารณาจากตัวผู้อำนวยกาแปลของงานทั้ง ๒ เรื่อง ประกอบกับการที่รัชกาลที่ ๑ เป็น องค์อุปถัมภ์ งานทั้ง ๒ เรื่อง จึงน่าที่จะมีความเป็นไปได้อย่างมากว่าสาระที่ปรากฏในสามก๊กคงจะ เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับราชาธิราชหรือถ้าจะมีสาระที่ต่างกันสาระดังกล่าวก็ไม่น่าที่จะขัดแย้งกับสาระที่ปรากฏใน เรื่องราชาธิราชสามก๊ก

เมื่อพิจารณาจากสาระใน เรื่องสามก๊กโดยการ เปรียบ เทียบสามก๊กฉบับ เจ้าพระยาพระคลัง กับสามก๊กฉบับที่แปลใหม่ พบว่าสาระสำคัญประการหนึ่งที่มีปรากฏ เช่นกันกับ เรื่องราชาธิราช คือ การให้ความสำคัญกับ เรื่องของการมีสติปัญญาทั้งในส่วนของกษัตริย์และขุนนาง โดย ภาพของการมีสติปัญญานั้นจะถูกให้ความสำคัญมากในสามก๊กฉบับของเจ้าพระยาพระคลัง ทั้งใน ลักษณะของการขยายภาพที่มีอยู่แล้ว (ให้ดูสมบูรณ์ยิ่งขึ้น) เป็นต้นว่า เมื่อตอนที่ซิชีหรือตันฮก จะจากเส้าปี้ไปอยู่กับโจโจ (เนื่องจากกลอุบายของโจโจ) ซิชีได้พูดถึงขงเบ้งให้เส้าปี้ฟัง

ฉบับแปลใหม่ "...บุคคลผู้นี้สามารถหยั่งรู้ฟ้าดิน เป็นยอดมนุษย์ได้เท่าจริง ๆ"^๒

ฉบับ เจ้าพระยาพระคลัง"...อันคนนี้มีปัญญาลึกซึ้งกว้างขวางนักอาจสามารถ

ที่จะหยั่งรู้การในแผ่นดินแลอากาศ เป็น เอกออยู่แต่เพียงผู้เดียว ซึ่งจะหาผู้ใด เปรียบ เสมอถึง สองนั้นมิได้..."^๓

^๒ วรรณไว พัดไธทย , สามก๊กฉบับใหม่ , ๑๔ : ๑๓๐๐.

^๓ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก . ๑ : ๖๖๘.

และการสร้างภาพของการมีสติปัญญาขึ้นใหม่ในขณะที่สามก๊กฉบับแปลใหม่ไม่มี เป็นต้นว่า เมื่อซีลิว พุดกับฮ้วน เลี้ยวถึงการทำสงครามกับโจโฉ

ฉบับแปลใหม่

"อันการศึกษาสงคราม โจ้จะมีชัยชนะด้วยกำลังทหารอย่างเดียวกับท้าวไม ทัพโจโฉมีระเบียบวินัยเคร่งครัดคำสั่งของโจโฉเด็ดขาด ไม่มีใครกล้าขัดขืน ทหารโจโฉก็ชำนาญการรบ จะนำไปเทียบกับทหารกองขุนจ้านซึ่งนิ่งๆให้ล่อมเฉย ๆ นั้นไม่ได้..."^๔

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...ธรรมดาการสงคราม โจ้จะมีชัยชนะด้วยทหารมากหาได้ ย่อมจะชนะ เพราะมีสติปัญญาคิดกลอุบายต่าง ๆ อันโจโฉนั้นถึงมาตรว่าจะมีทหารน้อยกว่าเราก็จริงแต่ ความคิดโจโฉชำนาญในการสงครามลึกซึ้งนึกที่ปรึกษาหลักแหลม ซึ่งจะทำให้ได้ง่ายเหมือนกองขุนจ้านนั้นหาไม่..."^๕

หรือ เมื่อเตียวเจียวได้การรบกับขงเบ้งก่อนที่จะขงเบ้งจะเข้าพบขุนกวนเพื่อเกลี้ยกล่อม/ทำอุบายให้ขุนกวนรบกับโจโฉ ในการได้การรบกันนั้น เตียวเจียวถามว่าขงเบ้งมีปัญญาเสมอด้วยปราชญ์คนเก่า โจ้หรือไม่ ขงเบ้งจึงตอบเตียวเจียวว่า

ฉบับแปลใหม่ "จริง บางเวลาข้าพเจ้าก็พูดเล่น ๆ เหมือนกัน"^๖

^๔ วรณไว พิศนทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๙ : ๘๐๐.

^๕ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๑ : ๓๙๔.

^๖ วรณไว พิศนทัย สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๑๖ : ๑๕๐๕.

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

... อันเขาสรรเสริญข้าพเจ้านั้น เป็นแต่ปัญญาภายนอกซึ่งได้ทำการมาตั้ง
นั้นก็เหมือนความคิดคนทั้งปวงไม่ยากนัก ถึงผู้ใดจะทำก็ได้ อันปัญญาภายใน
นั้นใครยังหาล่วงรู้เห็นปรากฏไม่...^๑

หรือเมื่อสุมาเต็กโชพูดกับเล่าปี่ในครั้งแรกที่ได้พบกัน และเล่าปี่ได้บอกสุมาเต็กโชว่า คนไม่สามาร
 ทหาคนมีสติปัญญามาช่วยท่านน่ะรู้งี้ได้ สุมาเต็กโชจึงพูดว่า

ฉบับแปลใหม่ "ท่านจำคำของขงจื้อที่ว่า สิบครอบครัวจะต้องมีคนชื่อสักคนได้ไหม
 แล้วใจท่านจึงว่า หากคนมีสติปัญญาไม่ได้เลยสักคน"^๒

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "... โบราณท่านว่าไว้แต่ก่อนว่า สิบคนจะหาผู้กล้าหาญได้
คนหนึ่งร้อยคนจะหาผู้มีสติปัญญาได้คนหนึ่ง แลคนทั้งปวงก็มีอยู่เป็นอันมาก แม้ท่านจะประสงค์หาผู้
 มีสติปัญญานั้นก็จะได้สมความปรารถนา..."^๓

^๑ เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก , ๑ : ๑๖๖.

^๒ วรณไว พัดโนทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๑๔:๑๒๔๘.

^๓ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๑:๖๔๑.

โดยในเรื่องของการมีสติปัญญานี้ เราสามารถจำแนกออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. การมีสติปัญญาของผู้ที่เป็นผู้นำ

ในสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลังนั้นจะให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของผู้ นำมาก สิ่งนี้ก็คือความแตกต่างซึ่งค่อนข้างเห็นได้ชัดเจน เมื่อเปรียบเทียบกับความในตอนที่ปรากฏในสามก๊กฉบับแปลใหม่ กล่าวคือ ในขณะที่สามก๊ก ฉบับแปลใหม่ไม่ได้เน้นคุณลักษณะ เช่นนี้ แต่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังกลับให้ความสำคัญกับการอธิบายถึงความจำเป็นที่ผู้ที่จะตั้งตัวเป็นใหญ่จะต้องเป็นผู้ที่มีสติปัญญา^{๑๐} ดังในตอนที่ได้บรรยายจะยกทหารเข้าเมืองเสฉวน ขุนนางทั้งปวงทูลให้พระเจ้าเสฉวนเสี้ยนหนีไปทางใต้โดยไปคำนับ เมืองกังตั้ง เพื่อที่จะขอความช่วยเหลือ แต่เจียวจิวได้ทูลทัดทานว่า

ฉบับแปลใหม่ "นับตั้งแต่โบราณกาลมา ยังไม่เคยปรากฏว่าฮ่องเต้ต้องเสด็จไปพึ่งผู้อื่นเลย ข้าพเจ้าคิดว่า ยันเมืองวูยนั้นสามารถกลืนเมืองงอได้..."^{๑๑}

^{๑๐}ไม่เพียงแต่ในเรื่องสามก๊ก ภาพของผู้นำที่มีสติปัญญายังปรากฏอยู่ในวรรณกรรมร่วมสมัย ไม่ว่าจะเป็นราชาธิราช (โปรดดูในการวิเคราะห์เรื่องราชาธิราช) ไชยขันธ์ (โปรดดูในการวิเคราะห์เรื่องไชยขันธ์) สวนไตรภูมิโลกวิณีจยกถาได้อธิบายผู้ที่จะมาเป็นผู้นำว่า"... สมมุติสัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งที่ประกอบด้วยสติปัญญา... ให้ตั้งอยู่ในที่พระยารักษากระบิลเมือง... จึงชักชวนกันไปสืบเสาะเที่ยวแสวงหาบุคคลที่ประกอบด้วยสติปัญญาที่ควรจะต้องตั้งไว้ในที่ เป็นพระยาครอบครองโพธิ์ฟ้าประชากรทั้งปวงนั้น" (พระยาธรรมปรีชา (แก้ว), ไตรภูมิโลกวิณีจยกถา ฉบับที่ ๒ , ๑:๖๙๒, เน้นโดยผู้เขียน) หรือในพระราชนิธิยศัพทที่แปลจากฉบับบาลีพุทธาภ ได้กล่าวถึงการแต่งตั้งอำมาตย์เสนาบดีแต่ละตำแหน่งต้องการผู้ที่มีคุณสมบัติอย่างไร (โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก) การที่กษัตริย์สามารถเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับตำแหน่งได้ ถือว่าเป็นภาพสะท้อนถึงการมีปัญญาของกษัตริย์ (หอสมุดวชิรญาณ, หมวดธรรมคดี หมู่แปลเรื่องต่าง ๆ เล่มที่ ๘ ชื่อพระราชนิธิ ยศัพทแปล)

^{๑๑} วรรณไว พัดไพบ็ย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๓๑:๓๓๐๘.

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "อันธรรมนิยมโบราณซึ่งจะตั้งตัว เป็นเจ้าแผ่นดินนั้น จะ
ได้อาศัยกำลังผู้อื่นหาไม่ได้ ย่อมเพียรพยายามได้ เป็นดีด้วยปัญญาความคิดแลกำลังของตัวเอง เมื่อแลต่อ
ด้วยข้าศึกมิได้ เข้าไปบนบอบเมืองกังคังนั้น ไซ้ว่าเมืองกังคังจะตั้งมั่น เป็นเอกโทอยู่ก็หาไม่ ก็
จะเสียแก่ผู้ก็ก เป็นมั่นคง..."๑๒

โดยฉบับเจ้าพระยาพระคลัง นั้นให้ เห็นถึงความสำคัญของผู้ที่มิสติปัญญาว่ามีลักษณะพิเศษที่เหนือกว่า
บุคคลธรรมดาอย่างไร ดังในตอนที่โจโฉมาเสพสุราที่บ้านเล่าปี่ และในขณะที่นั้นเกิดพายุฝนฟ้าคะนอง
โจโฉพูดกับเล่าปี่ว่า

ฉบับแปลใหม่ "...มังกรชอบจำแลงแปลงกาย เหมือนคนที่มีจิตคิดกำเริบจะ
ครอบครองทั้งสี่สมุทร มังกรมีฤทธาภาพเหนือสัตว์ทั้งปวง เหมือนคนบางคนเป็นวีรชนเหนือคนอื่น ๆ
ท่านเล่าปี่เห็นคนมามาก คงจะต้องรู้ว่าทุกวันนี้ใครเป็นวีรชนบ้าง..."๑๓

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...มังกรจึงสำแดงฤทธิ์จะนี้ อุปมาเหมือนคนมิสติปัญญา
กว้างขวาง ถ้าจะทำการสิ่งใดคะเนการตามสมควร แม้เห็นว่าการใหญ่ก็ทำให้ใหญ่ ประมาณ
การน้อยก็ทำแต่น้อย ทุกวันนี้ผู้ใดมีสติปัญญากว้างขวางเหมือนมังกรสำแดงฤทธิ์จะนี้บ้าง..."๑๔
และเมื่อเล่าปี่แกล้งตอบรายชื่อเจ้าเมืองต่าง ๆ ให้โจโฉฟัง อาทิ ฮ้วนเสี้ยว เล่าเปียว ชุนเซ็ก
และเล่าเจี้ยง โจโฉก็ปฏิเสธว่าคนเหล่านั้นหาใช่ผู้มีสติปัญญาไม่ โจโฉจึงพูดกับเล่าปี่ต่อไปว่า

๑๒ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๒:๔๒๖.

๑๓ วรณไว พิศนทีย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๘:๗๖๘.

๑๔ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๑:๓๗๕.

ฉบับแปลใหม่ "คนที่จะเป็นวีรบุรุษได้นั้น ต้องเป็นคนใจใหญ่ มีกลอุบายเยี่ยม
ยอดอยู่เต็มอกมีสติปัญญาครอบจักรวาล สามารถสินหรือคายฟ้าและดินได้ดังใจนึก"^{๑๕}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...อันผู้มีสติปัญญานั้น ถ้าจะคิดสิ่งใดก็กว้างขวาง
โอบอ้อมอารีอุปมาเหมือนบุคคลกลืนแก้วอันเป็นทิพย์ไว้นท้อง ถ้าไปสถานที่ใด ถึงเวลาคำมิดก็
เสีตลอดสว่างไปด้วยรัศมีแก้ว ถ้าคิดการสิ่งใดก็รู้จักที่หนักที่เบาที่เสียที่ได้ ยักย้ายถ่ายเทมิให้
ผู้ใดล่วงรู้ถึง จึงจะนับได้ว่ามีสติปัญญาลึกซึ้ง..."^{๑๖}

หรือการโต้คารมกันระหว่างขงเบ้งกับ เหล่าที่ปรึกษาของซุนกวน ก่อนที่ขงเบ้งจะเข้าไปพบซุนกวน
เพื่อเกลี้ยกล่อมให้ซุนกวนทำสงครามกับโจโฉ หนึ่งในเหล่าที่ปรึกษาของซุนกวน คือ เตียวเจียว
เยาะเย้ยขงเบ้งว่าที่ผู้คนลือกันว่าขงเบ้ง เป็นคนมีสติปัญญาคงไม่จริง เพราะตอนที่เสายังไม่ได้
ขงเบ้งมาเป็นที่ปรึกษาก็ปรากฏว่าเสายังมีเมืองอยู่ แต่พอได้ขงเบ้งมาเป็นที่ปรึกษากลับปรากฏว่า
ต้องหนีโจโฉอย่างหัวซุกหัวซุนแม้แผ่นดินก็ไม่มีจะอยู่ ขงเบ้งได้ฟังดังนั้น ก็ตอบว่า

ฉบับแปลใหม่ "อันนกออินทรีมีกำลังบินได้ถึงหมื่นลี้ แล้วเจนนกอื่นๆ จะสามารถบินสู้ได้..."^{๑๗}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...ธรรมดาผู้มีปัญญาอันพิสดาร แม้จะคิดการสิ่งใดก็ลึกซึ้ง
ผู้มีปัญญาน้อยหาหยิ่งรู้ถึงตลอดไม่ อุปมาเหมือนพระยาครุฑ แม้จะไปทิศใดก็ย่อมบินโดยอากาศอัน
สูงสุดสายเมฆ มิได้บินต่ำเหมือนสกุลชาติซึ่งมีกำลังอันน้อย อันผู้มีสติปัญญาน้อยนั้น ก็เหมือนนก

^{๑๕} วรณไว พัดโบทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๘:๑๗๒.

^{๑๖} เจ้าพระยาพระคลัง (หน, สามก๊ก, ๑:๓๗๖, เป็นที่นำสังเกตความในตอนนี้ใกล้เคียง
เคียงกับปัญหาของกษัตริย์ที่กล่าวไว้ในเรื่องราชาธิราช ในหมวดอุบาย ๔ "รู้จักถ่ายเททรัพย์สิน"

^{๑๗} วรณไว พัดโบทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๑๖:๑๕๐๘.

ทั้งปวงที่มีกำลังอันน้อยมิอาจบินสูง เสมอพระยาครุฑได้ อนึ่งซึ่งคิดทำการใหญ่หลวง และจะรีบรัด ให้สำเร็จโดยเร็วนั้นจะได้หรือ..."^{๑๘}

เพราะการมีสติปัญญาจะเป็นคำอธิบายที่ดีในการสร้างความชอบธรรมให้ผู้อื่นทราบว่าคุณเป็นผู้มีบุญ เนื่องจากผู้มีบุญอันก่อปรด้วยสติปัญญาเท่านั้นที่จะมีความเหมาะสมในการขึ้นครองราชย์ ดังความที่ อ๋องฮุ้นแกลังกล่าวเพื่อลวงตั้งโศทะ

ฉบับแปลใหม่ "โบราณว่าไว้ว่า ผู้เดินถูกทางย่อมชนะผู้เดินไม่ถูกทาง ผู้ไร้ธรรมย่อม แพ้แก่ผู้มีธรรม ใครจะหนีชะตากรรมของตนเองไปได้เล่า"^{๑๙}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...อันอย่างธรรมนิยมโบราณ ถ้าผู้ใดทำบุญแลสติปัญญา มิได้ ก็ยอมแพ้แก่ผู้มีบุญแลปัญญาความคิด..."^{๒๐}

หากไม่มีบุญ ผู้ขึ้นก็ไม่อาจขึ้นเป็นใหญ่ได้ ดังความเมื่อขงเบ้งจะให้เล่าปี่ตั้งตัวเป็น กษัตริย์ เมื่อทราบว่าพระเจ้าเหี้ยนเต้หมดบุญแล้ว เล่าปี่ปฏิเสธเพราะเกรงว่าจะเป็นการก่อกบฏ ของเบ้งให้เหตุผลแก่เล่าปี่ว่า

ฉบับแปลใหม่ "ปราชญ์ว่าไว้ว่า ชื่อไมตรี จะพูดจะทำอะไรย่อมไม่สะดัก ชื่อของพระองค์ ตีพูดจาสะดัก จะมีใครตนินินทาได้เล่า พระองค์เคยได้ยินหรือว่า เมื่อพ่ายกั๊กพระองค์ พระองค์ ปฏิเสธเสีย ความผิดย่อมตกอยู่ที่พระองค์ผู้เดียว"^{๒๑}

^{๑๘} เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๑:๗๖๘.

^{๑๙} วรรณไว พิศนัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๔:๒๖๔.

^{๒๐} เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๑:๑๓๒.

^{๒๑} วรรณไว พิศนัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๒๔:๒๗๑๗

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...ถ้าคนหาสติปัญญาไม่ มาได้ เป็นที่พึ่งราษฎรเลย ราษฎรก็ไม่รักใคร่แลยกตัวเองให้เป็นใหญ่คนทั้งปวงจะนิทา นี้ท่านเป็นชาติ เชื้อกษัตริย์สืบมา ประกอบด้วยสติปัญญาได้ เป็นที่พึ่งแก่ราษฎร ควรแล้วที่ท่านจะยกตัวขึ้นเป็นใหญ่ ข้าพเจ้าเห็นว่า หาผู้ดี เตียนนิทาไม่ เห็นว่าจะ เป็นที่ชอบใจ โพรฟ้า เทพดาทั้งปวง"^{๒๒}

ดังนั้นผู้ที่มีบุญเท่านั้นที่มีสิทธิ์ที่จะตั้งตัวเป็นใหญ่ ดังความ เมื่อโจโจตอบว่าลิบที่ยกทัพมาตี เมือง ของตนลิบตอบโจโจว่า

ฉบับแปลใหม่ "เมืองเหล่านี้เป็นของราชวงศ์หันทั้งนั้น ทุกคนยอมเป็นเจ้าของ เจ้าจะ ช่างเอาเป็นเจ้าของคนเดียวได้อย่างไร"^{๒๓}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) "... เมืองเหล่านี้เป็นของพระเจ้าเทียนแต่ ก็เหมือน หนึ่งของคนทั้งปวงซึ่งอยู่ในแผ่นดิน ถ้าผู้ใดมีบุญและ เข้มแข็งก็จะครอบครองเมืองได้ เหมือนกัน เหตุใดท่านจึงว่าบ้านเมืองทั้งนี้ เป็นของท่าน..."^{๒๔}

หรือ เมื่อออกลองที่ปรึกษาการทัพของโจโจันโต้ตอบกับขงเบ้ง เมื่อขงเบ้งกล่าวแก อองลองว่าเล่าปี่เป็นเชื้อพระวงศ์ และสั่งให้ขงเบ้งกำจัดพวกศัตรูราชสมบัติ อองลองได้ตอบ ขงเบ้งไปว่า

ฉบับแปลใหม่ "ข้าพ้ายอมเปลี่ยนแปลงได้ และยอมจะเปลี่ยนไปอยู่มิได้ขาด แต่ ศักดิ์ศรีสูงสุดนั้นในที่สุดก็ตกอยู่กับผู้ที่มีคุณธรรม นี่เป็นกฎธรรมดาอันหาเปลี่ยนแปลงมิได้..."^{๒๕}

^{๒๒} เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก ๒:๓๘๘ , เน้นโดยผู้เขียน

^{๒๓} วรณไว พัดินทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๕:๓๘๖

^{๒๔} เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๑:๑๙๐ , เน้นโดยผู้เขียน

^{๒๕} วรณไว พัดินทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๒๖ : ๓๑๒๘.

ฉับเจ้าพระยาพระคลัง "... ลองลองจึงว่าอันประเพณีการแผ่นดิน จะยึดเอาเป็น
เที่ยงนั้นไม่ได้ ผู้ใดมีวาสนามากได้สมบัติ เรียกว่า เป็นกษัตริย์..."^{๒๖}

โดยผู้มีบุญและมีสติปัญญาที่จะตั้งตัว เป็นใหญ่ นั้นจะต้องรีบทำการมั่งร่อ ตั้งความที่บังทองพูดกับ
เส้าปี่ว่า เมื่อเส้าเจียงสวดเจิ้งให้ เป็นเหตุมาเชิญเส้าปี่ บังทองได้กล่าวกับเส้าปี่ว่า

ฉับแปลใหม่ "ท่านต้องตัดสินใจให้เด็ดขาดลงไป จะเฉยอยู่ไม่ทำอะไรนั้นไม่ได้
ท่านเป็นผู้ทรงสติปัญญาอันสูง โฉนจะต้องรอช้าอยู่อีก"^{๒๗}

ฉับเจ้าพระยาพระคลัง "... อันธรรมดาผู้มีสติปัญญานั้น ถ้าจะคิดอ่านทำการสิ่งใด
ถึงจะเต็มใจก็เต็มใจก็ ก็ยอมว่ากล่าวให้แตกฉานปรากฏออก และจะนั่งรำพึงรวน
เรออยู่เหมือนคนหาปัญญามิได้ ^{๒๘} เพราะการที่มั่งร่อไม่ฉกฉวยโอกาสจะทำให้ผู้ที่ตั้งตัว เป็นใหญ่
พลาดโอกาสให้กับผู้อื่น ตั้งความที่ปรากฏ เมื่อเดี่ยวสวดพูดกับเส้าปี่ไปถึงการที่ตนจะให้เส้าปี่ตีเมือง
เสฉวนของเส้าเจียงว่า

ฉับแปลใหม่ "ธรรมดาเป็นชายก็ต้องเผชิญโชคไปตามหน้าที่อย่างดีที่สุด ตายเป็น
อย่างไรก็ต้องบากบั่นไปให้จงได้ เมื่อมีโอกาสแล้วก็ต้องทำ ถ้าท่านไม่ทำในตอนนี้ คนอื่นก็จะ
ทำ และท่านจะต้องเสียใจ เมื่อเวลาสายเกินไปแล้ว"^{๒๙}

๒๖ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๒ : ๔๘๑ , เน้นโดยผู้เขียน.

๒๗ วรณไว พัทธนัย , สามก๊กฉับแปลใหม่ , ๒๑:๒๐๘๑

๒๘ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๒:๔๒ , เน้นโดยผู้เขียน

๒๙ วรณไว พัทธนัย , สามก๊กฉับแปลใหม่ , ๒๑:๒๐๖๘ , เน้นโดยผู้เขียน

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...เตียวสงจึงว่า อันธรรมดาเกิดมาเป็นชาย เมื่อปรารถนาจะเป็นใหญ่ แม้ได้ทีไหนก็จะทำการที่นั้น อันจะคิดรั้งรออยู่กลัวแต่ความนิทาจะนี้ นานไปเมื่อหน้าเป็นของผู้อื่นแล้ว จะคิดอ่านทำการต่อภายหลัง ก็จะได้ความเดือดร้อนเสียใจอยู่หรือ..."^{๓๐}

แม้ว่าในสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) จะเปิดทางให้กับผู้ที่ตั้งตัวเป็นใหญ่ หรืออาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่จะเป็นผู้นำนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีบุญวาสนาเท่านั้น หากแต่การเปิดทางเช่นนี้ ไม่ได้หมายความว่าใครที่ไหนดก็ได้ที่จะสามารถอ้างตัวว่าเป็นผู้มีบุญ และคิดทำการเพื่อที่จะตั้งตัวเป็นใหญ่ จากความตอนที่ขุนฮกกล่าวเตือนโจโฉให้รักษาเมือง ไม่ให้ยกมาตีเส้าปี้ซึ่งเพิ่งจะได้เป็นเจ้าเมืองต่อจากโคตเกี่ยมนั้น ทำให้เห็นได้ว่า มีการจำกัดความปรารถนาของผู้ที่ตั้งตัวเป็นใหญ่ว่า มิใช่เป็นสิ่งที่กระทำได้ง่าย^{๓๑} ซึ่งไม่พบความที่ให้ความหมาย เช่นนี้ในสามก๊กฉบับแปลใหม่

^{๓๐} เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก , ๒:๔๖ , เน้นโดยผู้เขียน

^{๓๑} มีข้อควรแก่การพิจารณาประการหนึ่งคือ การขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ ๑ ก็อยู่ภายใต้กรอบความคิดของการเป็นผู้มีบุญเช่นกัน นำที่จะเป็นไปได้ว่าขุนนางที่ใกล้ชิดคงจะไม่ปรารถนาที่จะเห็นผู้อื่นอ้างความชอบธรรมว่าตนเป็นผู้มีบุญเพื่อแข่งขันบุญญาบารมีกับรัชกาลที่ ๑ เนื่องจากในตลอดรัชกาลที่เกิดการทำทนายพระราชอำนาจนับตั้งแต่ปี ๒๓๒๖ ซึ่งเป็นปีที่เกิดการทำทนายพระราชอำนาจ ขึ้นถึง ๒ ครั้ง คือ "อนึ่งเหตุไฉ่เมืองไฉ่เกิดไฉ่เหลือไฉ่มา ผู้ทวักประทศร้ายแผ่นดินทั้งนี้แต่พื้นเปนเฉรใหญ่..." ("กฎพระสงฆ มาตรา ๒" กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๕๔๘) และ

...ตั้งตัวว่าผู้มีบุญวาพคนวิเลสมีวิชามาแต่ถ้าแต่ เขา คิดจะ เอาพวก
เพื่อนชิงเอาราชสมบัติ ทำให้แผ่นดิน แลพระศาสนาจุลาจลประดุจหนึ่ง
ไฉ่ค้ำไฉ่รอดไฉ่ เมืองไฉ่ เกิดได้ภักโกหกทั้งนี้... ชวนกันคิดอุบายกลโกหก
อวดอิทธิฤทธิ์คิดเอาราชสมบัติ แลไฉ่มีชื่อทั้งปวงที่มีโทษาพยาบาทแล
โลกเจตนาหาปัญญามีได้ก็มีน้ำใจกล้าขึ้น เข้า เป็นพวกพวกชวนกันกระทำประทุษ
ร้ายแผ่นดินถึงสามา... ฝ่ายฆราวาสข้าทูลอองทูลพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย
ก็ละ เมีน เสียมิได้ เอาใจจงระวังรักษา ให้ไฉ่มีชื่อผู้ศัตรู เข้ามาทำ
อันตรายถึงในพระราชฐาน... ("กฎพระสงฆ์ มาตรา ๓" กฎหมาย
ตราสามดวง, หน้า ๔๔๙-๔๕๐, เน้นโดยผู้เขียน)

น่าที่จะเป็นไปได้ทั้ง ๒ กรณีที่พวกกบฏสามารถเข้ามาก่อการในเขตพระราชฐานได้ กล่าวคือ
มาตรการรักษาความปลอดภัยในเขตพระราชฐานหละหลวม และ ข้าราชการในวังหลวงสมรู้
ร่วมคิดกับพวกที่ก่อกบฏ เนื่องจากมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใกล้เคียงกัน คือ กบฏ ๒ คนเข้าวังหน้านั้น
พวกกบฏก็ได้ซัดทอดถึงข้าราชการทั้งวังหลวงและวังหน้า ดังนั้นในการสันนิษฐานกรณีที่ ๒ จึงมี
ความเป็นไปได้เช่นกัน และถ้าการสันนิษฐานในกรณีที่ ๒ เป็นจริง ย่อมแสดงให้เห็นว่าในปี
๒๓๒๖ นั้น ยังมีผู้ที่ไม่เชื่อในบุญญาบารมีของทั้งรัชกาลที่ ๑ และสมเด็จพระราชวังบวรฯ จึง
เกิดการท้าทายพระราชอำนาจขึ้น

การก่อตัวของผู้มีบุญซึ่งมีพื้นเพมาจากการเป็นพระสงฆ์ เป็นผลทำให้รัชกาลที่ ๑
ต้องออกกฎหมายพระสงฆ์ขึ้นมา เพื่อที่จะป้องกันและปราบปรามพระหรือ เณรที่ตั้งตัว เป็นผู้มีบุญ
(โปรดดูรายละเอียดใน "กฎพระสงฆ์ มาตรา ๒, ๓ และ ๔" กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๔๔๘-๔๔๙)

นอกจากนั้นแล้วยังเป็นไปได้ที่ความบาดหมางระหว่างรัชกาลที่ ๑ และสมเด็จพระ
พระราชวังบวรฯ ในปี ๒๓๓๔ จนกระทั่งพระราชดำรัสของสมเด็จพระราชวังบวรฯ ที่ว่า
"... สมบัติทั้งนี้พระองค์ได้กระทำศึกสงครามกู้แผ่นดินขึ้นได้ ก็เพราะพระองค์ทั้งสิ้นไม่ควรจะให้
สมบัติตกไปได้แก่ลูกหลานวังหลวง ผู้ใดมีสติปัญญา ก็ให้เร่งคิดเอาเถิด..." (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์,
พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑, หน้า ๑๘๒) พระราชดำรัสนี้ทำให้พระองค์
เจ้าลำดวน และพระองค์เจ้าอินทปัตถ์คิดก่อการกบฏขึ้นโดย "...ไปร่วมคิดกับพระยาปลาโหม
(ทองอิน) ๗

เป็นคนแข็งทศศึก... ตั้งกอง เกลี้ยงกล่อมหาคนที่ตีมีวิชาความรู้มาทดลองกันในวังพระองค์เจ้าลา
 ความ ถ้าพลังพลาดล้มตายก็ฝังเสียในกำแพงวังเป็นหลายคน จนความนั้นทราบถึงพระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัว" (เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๒)

เป็นที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ สังคีตยวงค์ซึ่งแต่งสมเด็จพระพนรัตน์ ในปี พ.ศ. ๒๓๓๒
 สะท้อนให้เห็นว่าผู้แต่งยกย่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยิ่งกว่าพระนเรศวรมหาราชอย่างมาก เมื่อเปรียบเทียบกับความในหนังสือ
 เล่มเดียวกันที่ผู้แต่งเขียนสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ เป็นต้นว่า พระ
 พนรัตน์ได้กล่าวยกย่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าทรงเป็นพระปณิธานิกโพธิสัตว์ และพระ
 บาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ เป็นพระศรัทธาธิกโพธิสัตว์ (โปรดดูใน สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ,
สังคีตยวงค์, หน้า ๔๒๔, ๔๓๒, ๔๔๘) พระปณิธานิกโพธิสัตว์คือพระโพธิสัตว์ผู้มีความเด่นทาง
 ปัญญา ในการบำเพ็ญพระบารมี เพื่อที่จะให้สมบุรณ์นั้นใช้เวลา "...ได้สื่อสงไขยแสนกัลป์...
 ("พระมาลัยคำหลวง ใน เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ พระประวัติ และ บทร้อยกรอง , หน้า ๒๖๑)
 ส่วนพระศรัทธาธิกโพธิสัตว์เป็นพระโพธิสัตว์ผู้มีความเด่นทางด้านศรัทธา ในการปฏิบัติเพื่อความสมบูรณ์
 ของพระบารมีนั้นจะใช้เวลาเป็นสองเท่าของพระปณิธานิกโพธิสัตว์ คือ ใช้เวลา "...แปดอสงไขย
 แสนกัลป์..." (เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๑)

แม้ว่าในสังคีตยวงค์จะบรรยายภาพที่ทั้ง ๒ พระองค์ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยกัน
 แล้ว แต่สังคีตยวงค์ก็ยังให้ภาพที่ละเอียดของพระราชภารกิจที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยิ่งกว่า
 ทรงปฏิบัติมากกว่า

...พระบรมธรรมิกมหาปราชญ์ ผู้ทรงฤทธิมहिมา ทรงบุญญาธิการมาก
 เปนหนอพระปณิธานิกฉลาดในการสงคราม มีพระกมลเหตุไทยรันรมย์
 แล้ว ในพระมหากุศล ทรงเคารพในพระรัตนไตรย์เจ้า ก็โปรดเกล้า
 ให้พิจารณางานพระนคร... ได้ร้อยบนเครื่องปราสาทนั้นถึง ๑ ปี
 แล้วขนเอาทัพสัมภารนั้น มาปลูกเป็นพระมหาวิหารแลธรรมศาลา ในวัด
 พระศรีสรรเพชคาราม... ...แล้วทรงอุทิศถวายพระรัตนไตรย์
 ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลกรรมต่าง ๆ ...ได้ทรงอุปราภิกษุสงฆ์ด้วยจตุปัจจัย
 ทั้งหลายมากมาย... (สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, สังคีตยวงค์, หน้า ๔๓๒-๔๓๔)

นอกจากจะบรรยายภาพที่สมเด็จพระราชวังบวรฯ ทรงสร้างวัดพระศรีสรรเพชญ์ โดยละเอียดแล้ว ในตอนท้ายยังกล่าวเน้นอีกว่า "...ด้วยพระกำลังศรุธา พระกำลังวิริย พระกำลังปัญญา เปนพระคุณวิเศษกว่าพระราชาทรงหลายอื่น..." (เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๔)

จะเห็นได้ว่าในสายตาของชนชั้นนำทั้งทางโลกและทางธรรมนั้นค่อนข้างที่จะชัดเจนว่า ให้ความสำคัญของสมเด็จพระราชวังบวรฯ มากกว่า สิ่งนี้คงจะเป็นสิ่งที่รัชกาลที่ ๑ และกลุ่มขุนนางใกล้ชิดตระหนักถึงเป็นอย่างดี ดังนั้นถ้าการที่รัชกาลที่ ๑ สร้างความสัมพันธ์พิเศษกับสมเด็จพระวันรัตน์ โดยการเริ่มโครงการบูรณะวัดโพธาราม (เป็นที่น่าสังเกตว่าปีที่เริ่มโครงการนั้น เป็นปีเดียวกันกับการแต่งตั้งคีติยวงศ์) และเมื่อบูรณะแล้วเสร็จ ก็โปรดฯ ให้สมเด็จพระวันรัตน์ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชนั้น เป็นการพิสูจน์ถึงพระบารมีที่สูงยิ่งในสายตาของชนชั้นนำทางธรรมแล้ว ก็มีความเป็นไปได้มากที่เจ้าพระยาพระคลัง(หน) จะผลิตงานวรรณกรรมเพื่อสนองตอบต่อการพิสูจน์พระบารมีที่ยิ่งใหญ่สำหรับสายตาของชนชั้นนำในทางโลก

ฉบับแปลใหม่ " เมื่อครั้งพระเจ้าชั้นโกโจได้เมืองกวางจงเป็นที่มั่น และพระเจ้าทันกองบูก็ได้อำเภอ เหนย เป็นที่มั่นแล้ว..."๓๒

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...ขุนชกจึงห้ามโจโจว่า ซึ่งท่านจะยกไปตีเมืองซีจ้วนนั้น ข้าพเจ้ายังไม่เห็นด้วย ธรรมดาผู้คิดการใหญ่ซึ่งจะตั้งตัวได้นั้นยากนัก ร้อยคนจึงคิดการตลอดได้คนหนึ่ง เหมือนครั้งพระเจ้าชั้นโกโจ..."๓๓ และการจำกัดความปรารถนาในการตั้งตัวเป็นใหญ่ นั้นน่าจะให้ความระมัดระวังกับผู้ที่เป็น "แม่ทัพ" เป็นกรณีพิเศษ น่าจะเนื่องมาจากผู้ที่เป็นแม่ทัพจะเป็นผู้ที่มีอำนาจและกำลังพลมากกว่ากษัตริย์ในทางทฤษฎี แต่ในทางปฏิบัตินั้น เห็นไปได้ว่าผู้ที่เป็นแม่ทัพนั้นอาจจะมีอำนาจเท่าหรือมากกว่ากษัตริย์ เพราะเป็นผู้ที่มีอำนาจในการสั่งการควบคุมลงโทษ ตลอดจนมีความใกล้ชิดกับไพร่พลโดยตรง ดังนั้นการจำกัดความปรารถนาในการตั้งตัวเป็นใหญ่ จึงมุ่งเน้นและเพ่งเล็งไปยังผู้ที่เป็นแม่ทัพ^{๓๔} ดังความตอนที่ผูกผูกกับโจโจ เรียกเล่าที่ซึ่งอาสาทัพไปสกัดทัพของฮ้วนสุคกลับมา

๓๒ วรรณไว พัดไทย์, สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๔: ๔๐๗.

๓๓ เจ้าพระยาพระคลัง(หน), สามก๊ก, ๑: ๒๐๒, เน้นโดยผู้เขียน.

๓๔ เป็นที่น่าสังเกตใน เรื่องของการจำกัดความปรารถนาในการตั้งตัว เป็นใหญ่ของแม่ทัพในความของ สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ๒ ประการคือ

ประการแรกนั้น รัชกาลที่ ๑ เคยดำรงตำแหน่ง "สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก" ซึ่งเป็นแม่ทัพในแผ่นดินของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และพระองค์ในยศและตำแหน่งขณะนั้นก็ได้ทำการล้มล้างสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและปราบดาภิเษกขึ้น เป็นกษัตริย์ จากเหตุการณ์นี้ น่าที่จะเห็นได้ว่า การที่ สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง พูดถึงเรื่องนี้ อาจจะเป็นการเตือนให้ผู้ที่เคยเป็นแม่ทัพตระหนักถึงอำนาจของผู้ที่เป็นแม่ทัพ

และประการที่ ๒ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับข้อสันนิษฐานประการแรก กล่าวคือ ตามหลักฐานเท่าที่มีปรากฏ เราพบว่าพระราชอำนาจของแม่ทัพ เอกในสมัยรัชกาลที่ ๑ ซึ่งก็คือ สมเด็จพระราชราชวังบวรฯ นั้นมีมากไม่ว่าจะเป็นความสามารถในการทำศึกสงครามซึ่งก็เป็นที่ ประจักษ์กันดีในหมู่นัชนาและไพร่พลในสมัยรัชกาลที่ ๑ ทั้งนี้รวมไปถึงพวกข้าศึกด้วย "พระเดช เดชานุภาพ เลื่องลือจนพวกพม่าข้าศึก เรียกพระนามว่าพระยาเสือในครั้งนั้น" (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑, หน้า ๑๗๙.) กำสั่งไพร่พลในสังกัด ในคราว ที่เสด็จไปหัวเมืองมลายู ในพ.ศ. ๒๓๒๘ นั้น พระราชพงศาวดารบันทึกไว้ว่า "พลรบพลแฉะ ๒๐,๐๐๐ เศษ ส่วนแต่ข้าราชการฝ่ายกรมพระราชวังบวรฯ ทั้งสิ้น (เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔) ความสัมพันธ์กับเมืองประเทศราชต่าง ๆ เพราะพระองค์เป็นผู้ที่คุมกองทัพไปทำสงคราม ปรากฏว่า พระองค์มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับเมืองประเทศราชเหล่านั้น คือ ลานนา และ กัมพูชา อีกทั้ง การทำสงครามคงเป็นทางหนึ่งซึ่งเป็นที่มาของภคทรัพย์ต่าง ๆ เพราะเมื่อตีเมืองใดได้ก็จะได้ "ทรัพย์สินสิ่งของเงินทอง" (เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔) พระราชอำนาจอันสัมพันธ์ของสมเด็จพระราชราชวังบวรฯ คงจะนำมาซึ่งพระราชกำหนดใหม่ที่ห้ามข้าราชการวังหลวงรับคำสั่งจากจำโขน ของสมเด็จพระราชราชวังบวรฯ ในปี ๒๓๓๐

"...ทุกวันนี้จำโขนพระราชวังบวรสถานมงคล เอาข้อรับสั่งในกรมพระราชวังบวรฯ มา ขอดูคนป่าวไพร่ แลมาสั่งด้วยเนื้อความลึงใจ ต่อข้าราชการพระราชวังหลวงนั้น ลวงเกินหาอย่าง ใด ผิดมิชอบนักหนา

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ถ้าแลจำโขนกรมพระราชวังบวรสถานมงคล จะเอารับสั่งขอดูคน ป่าวไพร่ แลมาสั่งด้วยเนื้อความลึงใจแก่ข้าราชการพระราชวังหลวงนั้นอย่าให้ข้าทูลออกฯ ผู้ใหญ่ผู้ น้อยพระราชวังหลวง เชื้อพังก้อยคำเป็นอันขาดทีเดียว ให้จับเอาตัวผู้นั้นส่งยังกรมวังพระราชวังบวร สถานมงคล เร่งให้เอาเนื้อความบังคมทูลฯ..."

("พระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๔๑", กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๗๖๙)

จากหลักฐานดังกล่าวอาจจะ เป็นคำตอบในการจำกัดความปรารถนาที่จะ เป็นใหญ่ของผู้ที่เป็นแม่ทัพ ในสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

ฉบับแปลใหม่ "...คำโบราณว่าไว้ว่า ปลอยศัตราไว้วันหนึ่ง เหมือนหาภยาสัตว์ชั่ว
คาบิ..."^{๓๕}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...อันโบราณกล่าวไว้ว่า ถ้าผู้ใด เป็นแม่ทัพถืออาชญาสิทธิ์
ครั้งหนึ่งก็มีน้ำใจกว้างขวางคิดการกำ เริบได้ถึงพันครั้ง..."^{๓๖}

นอกจากผู้ที่ เป็นกษัตริย์จะต้อง เป็นผู้ที่มีบุญและมีสติปัญญาแล้ว พบว่าสติปัญญาของผู้ที่เป็น
กษัตริย์นั้นผูกพันกับ เรื่องของหน้าที่ที่จะทำให้บ้าน เมืองและอาณาประชาราษฎร์ร่ม เย็นเป็นสุข ดัง
ความ เมื่อขุนเช็กตายแล้ว จิวี่รีบกลับมา เมืองกังตั้งและให้คำแนะนำกับขุนกวนว่า

ฉบับแปลใหม่ "โบราณว่าไว้ มีคนดีไว้ชื่อ ย่อมรุ่งเรือง เสียคนดีย่อมมีแต่พินาศ ภาษิต
นี้ยังใช้ได้ในปัจจุบัน ขอท่านจงสรรหากคนดีมีสติปัญญามาช่วยเป็นกำลังให้มาก ๆ รากฐานของท่าน
จึงจะมีมั่นคง"^{๓๗}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...คำโบราณกล่าวไว้แต่ก่อนว่า ถ้าผู้ใดจะเป็นเจ้า
บ้านผ่าน เมือง ให้เกลี้ยกล่อมช่องสมผู้คนซึ่งมีสติปัญญาแลทหารที่มีฝีมือไว้จงมาก บ้านเมืองจึงจะ
ปรกติสืบไป ถ้าผู้ใดทิ้งคำโบราณดังนี้เสีย เมืองนั้นก็ จะเกิดอันตราย ซึ่งท่านได้เป็นเจ้าเมือง
ครั้งนี้ จงคิดอ่านทำตามคำโบราณบ้านเมืองจึงจะอยู่ เป็นสุข"^{๓๘}

^{๓๕} วรรณไว พัดโนทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๙ : ๑๘๑ - ๑๘๒.

^{๓๖} เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๑ : ๓๔๓ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๓๗} วรรณไว พัดโนทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๑๒, ๑๐๖๕ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๓๘} เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก, ๑:๕๒๘, เน้นโดยผู้เขียน.

จะเห็นได้ว่าสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลังจะให้ความสำคัญกับหน้าที่ของผู้ที่จะเป็น" "เจ้าบ้านผ่านเมือง"^{๓๙} การเกลี้ยกล่อมผู้คนที่มิมีปัญญาและข้าทหารที่มีฝีมือนั้นก็ล้วนแล้วแต่เพื่อประโยชน์สุขของอาณาประชาราษฎร์ทั้งสิ้น ดังความในตอนที่ทหารทั้งปวงทิ้งครวเรื่อนของราษฎรไปก่อน เพราะทหารโจโจตามมาจะทันอยู่แล้ว เล่าปี่พูดว่า

ฉบับแปลใหม่ "อันผู้คิดการใหญ่จะต้องอาศัยคนเป็นที่ยึดมั่น เวลานี้ใคร ๆ ก็ตามเรามา จะให้ทิ้งเขาไปได้อย่างไร"^{๔๐}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "เล่าปี่ร้องให้พลางจึงตอบว่า ประเพณีผู้มีปัญญาปรารถนาจะคิดทำการใหญ่หลวงนั้นก็ย่อมปกป้องอาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงเป็นเค้ามูลจึงจะสำเร็จประโยชน์...^{๔๑} หรือตอนที่เล่าปี่พูดกับบึงทอง เมื่อบึงทองแนะนำให้เล่าปี่ทำอุบายยึดเมืองเสฉวนของเล่าเจี้ยง

ฉบับแปลใหม่ "ในโลกเวลานี้มีคนอยู่สองคนซึ่งนิสัยใจคอ เข้ากันไม่ได้เหมือนน้ำกับไฟ ฝ่ายหนึ่งนั้นคือโจโจ เขาเป็นคนหุนหันพลันแล่น อีกฝ่ายหนึ่งคือข้าพเจ้า ข้าพเจ้าอดทนแสนสาหัส เขาเป็นคนโหดร้ายทารุณ ข้าพเจ้ามีแต่เมตตากรุณา เขาปลิ้นปล้อนหลอกลวงคน ข้าพเจ้าชื่อต่อคนทุกคนไม่ว่าเรื่องอะไรทั้งหมด ข้าพเจ้าเป็นต้องเห็นตรงกันข้ามกับเขาไปทั้งนั้น ข้าพเจ้าไม่ยอมเสี่ยงต่อความเสียหายในชื่อเสียง และความเคารพนับถือของชาวโลก เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างเด็ดขาด"^{๔๒}

^{๓๙} เพิ่งอ้าง.

^{๔๐} วรณไว พัดโนทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๑๖:๑๔๔๕ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๔๑} เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๑:๑๓๘ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๔๒} วรณไว พัดโนทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๒๑ : ๒๐๘๑-๒๐๘๒.

ฉับ เจ้าพระยาพระคลัง " เล่าปี่จึงว่า ข้าพเจ้ามีความวิตกทั้งนี้ ด้วยเห็นว่าโจโฉกับ
 ข้าพเจ้าทำการทุกวันนี้ เหมือนน้ำกับเพลิง อันโจโฉนั้นตั้งไฟ มักทำให้อาณาประชาราษฎร์ได้รับความ
เดือดร้อน เพราะใจกำเริบหยาบช้าใหญ่หลวง แลตัวข้าพเจ้าอุปมาเหมือนน้ำ จะทำการ
สิ่งใดก็ตั้งใจแต่จะให้ เป็นประโยชน์ปรารถนาจะรักษาอาณาประชาราษฎร์ให้อยู่เย็น เป็นสุข
เดชะผลความสัจของเราจึงได้มาตั้งตัวอยู่ถึงเพียงนี้ และจะละความสัจ เพราะ เห็นแก่ทรัพย์สินสมบัติ
ทำให้อัตถธรรม เบียมั่น เราทำมิได้"^{๔๓}

สรุปได้ว่า ในสามก๊กฉับ เจ้าพระยาพระคลังให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของผู้ที่จะ
 เป็นผู้นำ เนื่องจากการมีสติปัญญา เป็นคุณสมบัติหนึ่งที่บ่งบอกถ้าภาวะแห่งการ เป็นผู้มีบุญ และผู้มีบุญที่
 กอปรด้วยสติปัญญา เท่านั้นที่สามารถจะตั้งตัว เป็นผู้นำได้

๒ การมีสติปัญญาของผู้ที่เป็นขุนนาง เช่นกันกับการมีสติปัญญาของผู้ที่เป็นกษัตริย์ สามก๊กฉับ
 เจ้าพระยาพระคลังให้ความสำคัญกับ เรื่องนี้มากกว่าที่ปรากฏในสามก๊กฉับแปลใหม่ เป็นต้นว่า
 คราวที่ลิโป้ส่งโกซุ่นกับ เตียวเสี่ยวไปตีเมืองเสียวพาย ของเล่าปี่ เมื่อทราบข่าวโจโฉกับเล่าปี่คิด
 จะเป็นมิตรกัน เพื่อจะกำจัดตน ในการศึกษาครั้งนั้น เตียวเสี่ยวเจอ เตียวหุยก็ตกใจกลัว พาทหาร
 ถอย เตียวหุยจะตามไปสู้กับเตียวเสี่ยว แต่กวนอูห้าม เตียวหุยไว้แล้วพูดกับเตียวหุยว่า

ฉับแปลใหม่ "อันเตียวเสี่ยวผู้นี้ ถ้าพูดถึงฝีมือรบก็ไม่ด้อยกว่าเราทั้งสองเลย ที่พูด
 กับเขาตรงไปตรงมา รู้สึกเขาเกิดความละอายใจ จึงไม่คิดจะรบพุ่งกับเราอยู่แล้ว"

เตียวหุยได้ฟังดังนั้น ก็เข้าใจเรื่องราว จึงสั่งให้ทหารรักษาเมืองมั่น ไม่ออกรบด้วย"^{๔๔}

^{๔๓} เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๒:๕๒-๕๓ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๔๔} วรณไว พิศนทัย , สามก๊กฉับแปลใหม่, ๘ : ๖๗๔.

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "ฝีมือเจ้ากับเดียวเสี้ยวนั้น ถ้าจะรบพุ่งกันเห็นจะพอกำกั๊งกัน แต่ที่คิดว่าเดียวเสี้ยวนั้นมีสติปัญญาทั้งมีความละเอียด จึงพาทหารถอยออกไปทั้งสองครั้งนั้น ที่เห็นเดียวเสี้ยวก็คงจะเอาใจออกห่างลี้ภัยที่จึงห้าม เพราะเหตุฉะนี้ เดียวหุยจึงสรรเสริญว่า ที่มีปัญญาประมาธน้ำใจคนถูก..."^{๔๕}

หรือจากข้อความในเนื้อพระราชทานของพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงมอบให้แก่อังสฤษดิ์ ความว่า

ฉบับแปลใหม่ "...จงรวบรวมกำลังไพร่พลจงรักภักดีและเสียสละ ทั้งปวงดำเนินการกวาดล้างพวกกบฏให้สิ้นซาก บังคับราชบัลลังก์ เพื่อบรรพบุรุษของเราจะได้อยู่เย็นเป็นสุข..."^{๔๖}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...แม้ตั้งสินเห็นขุนนางผู้ใฝ่สติปัญญาซื่อสัตย์ต่อแผ่นดิน ก็ให้ชักชวนกันทำการกำจัดโจรเจี้ยนเสียให้จงได้ ตัวเราแลขุนนางกับราษฎรทั้งปวงจะได้อยู่เย็นเป็นสุขสืบไป"^{๔๗} หรือเดียวกันทูลพระเจ้าเลนเต้ให้ตัวหัวชนที่ทั้ง ๑๐ และให้พระเจ้าเลนเต้ทาดคนเข้าทำราชการ ความว่า

ฉบับแปลใหม่ "...และให้ร้อยพันขุนบำเหน็จแก่ผู้ทำความชอบแก่ราชการ เช่นนี้ท้องทะเลจึงจะสงบสันติสุขสืบไป"^{๔๘}

^{๔๕} เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๑ : ๓๓๑ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๔๖} วรณไว พัดโนทัย , สามก๊กแปลใหม่ , ๙:๑๔๙-๑๕๐ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๔๗} เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๑ : ๓๖๗ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๔๘} วรณไว พัดโนทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๑ : ๔๕.

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...ใครมีสติปัญญา เป็นยุติธรรมมีความชอบก็ตั้งให้ เป็นขุนนางโดยยศถาศักดิ์ตามสมควร..."^{๔๙}

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น เห็นได้ว่าสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของขุนนางมากกว่าสามก๊กฉบับแปลใหม่ ที่เป็นเช่นนั้นน่าจะเนื่องมาจากความคิดที่ว่า การที่ขุนนางมีสติปัญญานั้น เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าเป็นบุพการีอย่างหนึ่งของกษัตริย์ ซึ่งความคิดนี้ก็มีปรากฏเฉพาะในสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง(หน) เท่านั้น^{๕๐} ดังความเมื่อจุลศตตามหาเสาวปี เพื่อที่จะเป็นข้าราชการจนกระทั่งพบกัน

^{๔๙} เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก, ๑:๒๓ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๕๐} เป็นที่น่าสังเกตว่าไม่ใช่แต่เพียงสามก๊ก เท่านั้นที่ให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของผู้ที่เป็นขุนนาง แต่ในวรรณกรรมร่วมสมัยไม่ว่าจะเป็น ราชาธิราช รามเกียรติ์ ไชยยัน หรือแม้แต่พระราชพิธีซึ่งเป็นการแปลยกศัพท์จากฉบับบาลีพุทธทศวรรษในปี ๒๓๔๘ ก็ให้ภาพของขุนนางผู้กษัตริย์จะตั้งไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ นั้นจะต้องเป็นผู้มีปัญหาดังความตอนหนึ่งว่า

... อันว่าเจ้าแผ่นดิน พึงตั้งไว้ ซึ่งอำมาตย์ อันมีปัญญาคุณ... พึงมละเสียด
ซึ่งคนมีปัญญาคุณ อันต่ำช้า อันว่าพญา พึงตั้ง ไว้ ซึ่งชน อันกอบไป
 ด้วยกระดูกแลศีลคุณ อันมีคำสั่งมิได้ไปตามอะ คะตีสี่ เปนสภาวะ มีปัญญา
อันพิจารณาด้วยดี กล่าวถ้อยคำอัน เปนที่รัก อันฉลาดในธรรม
 สวรรราชศาสตร์ ในที่ผู้พิพากษาใหญ่... อันว่าพญา พึงตั้งไว้ ซึ่งชนนั้น
อันมีปัญญา อันรู้เจรจา อัน แก่ลวกล้ำ อันกำหนดซึ่งจิตแห่งผู้อื่นอันมี
 ใจละเอียด อัจฉริยะซึ่งคำมี ประการอันตนกล่าว ในที่ เปนราชทูต... อันว่า
 พญา พึงตั้งไว้ ซึ่งชนอันมีปัญญา ในกิริยาอันย้ายเสียซึ่งเสนาแห่งพญา
 อัน เปนปัจจามิตร อันมีปรกติ รู้ซึ่งที่ไชยภูมิ อันหมิได้ละเสียดซึ่งหมูเสนา

...ควรที่จะ เป็น เสนาบดีผู้ใหญ่
(ทอสมุทวชิรญาณ หมวตธรรมคดี หมุ่แปล เรื่องต่าง ๆ เลขที่ ๙ ชื่อพระราชนิธิ ยกศัพท์แปล),
โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก

ฉบับแปลใหม่ "แรกเริ่มที่ข้าพเจ้าได้รู้จักคุณ เคยกับท่านนั้น ข้าพเจ้ามีจิตใจรักท่าน เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งได้มาพบกันอีกโดยไม่คาดหมาย เช่นนี้นับ เป็นบุญแท้ ๆ"

รูลงจึงว่า

"ข้าพเจ้าระหกระเหิน เลือกลาเจ้านายไปทั่วสารทิศ ไม่เห็นใครคนไหนสักคนจะมี คุณธรรม เสมอเหมือนท่าน บัดนี้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสมาติดตามรับใช้ท่านอีก นับ เป็นความผาสุกที่สุดในชีวิตของข้าพเจ้า มาตรฐานจะทุกข์ยากลำบากประการใดก็ตาม ข้าพเจ้าก็จะขอรับใช้ท่านไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่"^{๕๑}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...แล้วเล่าก็จึงว่า เราได้พบท่านเมื่ออยู่กับกองขุนจ้านนั้น เราก็มีความรักท่านอยู่เป็นอันมาก ยังหาบุญไม่ว่าจะมีไม่ว่ามาอยู่ร่วมคิดร่วมกัน บัดนี้บุญเรามาถึงแล้ว จึงเผชิญมาพบกัน รูลงจึงว่า แต่ข้าพเจ้าเที่ยวมาทุกเมือง จะหาที่ซึ่งมีน้ำใจโอบอ้อมอารีเหมือนท่านนี้ก็ไม่มี บัดนี้บุญของข้าพเจ้าได้กลับมาพบท่าน ข้าพเจ้าจะขออยู่เป็นบ่าวท่าน ถึงมาตรฐานจะได้ยากลำบาก เป็นประการใด ข้าพเจ้าจะขออาสาไปกว่าจะสิ้นชีวิต"^{๕๒}

ในฉบับแปลใหม่กล่าวถึงบุญในความหมายของการได้พบกัน ซึ่งคล้ายคลึงกับฉบับเจ้าพระยาพระคลัง แต่ฉบับเจ้าพระยาพระคลังให้ความหมายมากกว่านั้น กล่าวคือ การที่รูลงจะมาอยู่กับเล่าปี่นั้น เล่าปี่ถือว่า "บุญเรามาถึงแล้ว"^{๕๓}

^{๕๑} วารณไว พัทธินัย, สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๑๑: ๑๐๓๖, เน้นโดยผู้เขียน.

^{๕๒} เจ้าพระยาพระคลัง (หน) สามก๊ก, ๑ : ๕๑๕, เน้นโดยผู้เขียน.

^{๕๓} เพิ่งอ้าง.

หรือเมื่อโจโฉพบเคาฑู โจโฉพูดกับเคาฑูว่า

ฉบับแปลใหม่ "ข้าพเจ้าได้ยืมกิตติศัพท์ของท่านมาช้านานแล้ว ท่านจะไปทำราชการกับข้าพเจ้าได้หรือไม่?"^{๕๔}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "โจโฉฟังดังนั้นจึงตอบว่า เราได้ยืมกิตติศัพท์เล่าลืออยู่ซึ่งเรามาพบท่านทั้งนี้ก็ เป็นบุญของเรา เราจะเลี้ยงท่านไว้เป็นทหาร ท่านจะยอมทำราชการด้วยเราหรือประการใด..."^{๕๕}

หรือเมื่อเตียวหุยทำอุบายจับตัวเล่าต๋ายได้ เล่าปี่พูดกับกวนอูว่า

ฉบับแปลใหม่ "แต่ไหนแต่ไรมา เตียวหุยเป็นคนบุ่มบ่ามหัวท้าวหนั๊ก มาคราวนี้กลับมีสติปัญญา วิชาไหวพริบทำการได้สำเร็จ พี่ค่อยเบาใจหายห่วงขึ้นมากทีเดียว"^{๕๖}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "เตียวหุยเป็นคนใจเร็วดีดั่ง ครั่งนี้คิดเป็นกลอุบายจับตัวเล่าต๋ายได้ ซึ่งเตียวหุยมีสติปัญญารឹងดั่งนี้ เห็นจะประกอบบุญเราขึ้น เราค่อยมีความสบายนัก"^{๕๗}

หรือเมื่อเตียวหุยอาสาไปทำศึกกับเตียวคับ เตียวหุยทำอุบายลวงเตียวคับ ขงเบ้งส่งสุราชั้นดีไปให้เตียวหุยในระหว่างทำศึก เล่าปี่คัดทานขงเบ้งว่า เตียวหุยเมื่อดื่มสุราแล้วโมโหร้าย วู่วามเกรงจะเสียการศึกษา ขงเบ้งพูดกับเล่าปี่ว่า

ฉบับแปลใหม่ "ท่านเป็นพี่น้องกับเตียวหุยกันนานปีแล้ว ยังไม่รู้จักน้ำใจของเตียวหุยอีกหรือ แต่ก่อนนั้นเตียวหุยเป็นคนเจ้าอารมณ์ทำอะไรวู่วาม พอมาตีเมืองเสฉวนคราวนี้ ก็ปล่อยตัวเจียมหงั้นไปด้วยความเมตตา นี่เป็นลักษณะของคนมีสติปัญญาและมีมือยอดเยี่ยมโดยแท้..."^{๕๘}

^{๕๔} วรรณไว พัดโนทัย, สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๕ : ๔๑๕.

^{๕๕} เจ้าพระยาพระคลัง(หน) สามก๊ก , ๑ : ๒๐๖ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๕๖} วรรณไว พัดโนทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๕ : ๔๑๕.

^{๕๗} เจ้าพระยาพระคลัง (หน) สามก๊ก, ๑ : ๔๐๕ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๕๘} วรรณไว พัดโนทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๒๓ : ๒๔๐๕ , เน้นโดยผู้เขียน.

ฉับเจ้าพระยาพระคลัง "...ท่านเป็นที่นั่งกันมาช้านานแล้ว มิได้รู้จักน้ำใจเดียวหุย แต่ก่อนนั้นเดียวหุยเป็นคนวูวาม ครั้นยกมาตีเมืองเสฉวนนี้ ข้าพเจ้าเห็นเดียวหุยละพยศอันร้ายเสีย คิดจับเจียมหงันได้ด้วยปัญญา ก็เป็นนิมิตประกอบบุญท่านอยู่แล้ว ซึ่งเดียวหุยแกล้งพาทหารออกไป ค่ำเดียวคัสนั้น เพราะจะதாகลอบาย"^{๕๙}

เป็นที่น่าสังเกตว่าสามก๊ก ฉับเจ้าพระยาพระคลังให้ความสำคัญกับขุนนางฝ่ายนุ่ มากกว่าขุนนางฝ่ายบู กล่าวคือ การได้มาซึ่งขุนนางฝ่ายนุ่หรือฝ่ายที่ปรักษานั้น ในฉับของเจ้าพระยาพระคลังจะให้ความสำคัญมาก กล่าวคือผู้ที่ตั้งตัวเป็นใหญ่ นั้นจะต้องใช้ความเพียร เพื่อที่จะได้ผู้นั้นมาเป็นที่ปรักษา ๖๐ ดังความตอนที่เส่าปีไปพบขงเบ้ง เพื่อขอร้องให้ขงเบ้งมาเป็นที่ปรักษา แต่ขงเบ้งต้องการทดสอบเส่าปีว่า เป็นผู้ที่สมควรที่ตนจะไปอยู่ได้หรือไม่ ความในตอนนี้ ไม่ปรากฏฉับแปลใหม่มีปรากฏ เฉพาะฉับเจ้าพระยาพระคลัง

ฉับเจ้าพระยาพระคลัง "ฝ่ายขงเบ้งรู้ว่าเส่าปีจะมาหาก็คิดในใจว่า เขาเส่าปี ลืออยู่ ว่าเส่าปีมีสติปัญญาประกอบด้วยธยาศัยแลความเพียรเป็นอันมากนั้น จะจริงหรือประการใด ครั้นจะอยู่ที่พบตัวบัดนี้ก็ไม่แจ้งว่าเส่าปีมีความเพียรแลหาเพียรไม่ ซึ่งเราจะไปอยู่ด้วยนั้นใหญ่ หลวงนึก ยังจะเป็นประโยชน์หรือมิเป็นประโยชน์ จะลองดูให้รู้จักน้ำใจเส่าปีก่อน ..."^{๖๑} หรือก่อนที่เส่าปีจะรู้จักชื่อของขงเบ้ง เส่าปีได้พบสุมาเต็กโช เมื่อเส่าปีบอกแก่สุมาเต็กโชว่าทุกวันนี้ตนขิดสนที่จะหาผู้มีสติปัญญา มาเป็นที่ปรักษา ขอให้สุมาเต็กโชช่วยแนะนำ สุมาเต็กโช กล่าวกับเส่าปีว่า

^{๕๙} เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๒: ๒๓๑ เน้นโดยผู้เขียน.

^{๖๐} ในราชาธิราช ผู้ที่จะเป็นกษัตริย์ก็จะต้องมีความเพียรในการได้มาซึ่งที่ปรักษาเช่นกัน ดังในกรณีของพระยาน้อย และมิ่งกันจี่ (โปรดดูในเรื่องราวราชาธิราช).

^{๖๑} เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๑: ๖๑๔ เน้นโดยผู้เขียน.

ฉบับแปลใหม่ "ผู้มีสติปัญญาสำเลิศในชาติทำทุกวันนี้ อยู่ที่นี้แหละ ขอท่านจงรีบไปหา
ขอความช่วยเหลือจากเขาเถิด"๖๒

ฉบับ เจ้าพระยาพระคลัง "...ซึ่งคนมีสติปัญญานั้นก็มีอยู่มากใกล้ไกลนัก ถ้าท่านมี
ความปรารถนาใครจะสมาคมด้วย ก็จงอุตส่าห์มีความเพียรสืบเสาะไปก็จะพบดอก..."๖๓

๖๒ วรณไว พิธินทัย, สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๑๔ : ๑๒๔๘.

๖๓ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๑ : ๖๔๗ , เน้นโดยผู้เขียน.

นอกจากนั้นการให้ความสำคัญกับขุนนางฝ่ายขุนในสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลังยังปรากฏให้เห็นได้จาก ความต่างกันระหว่างสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง และสามก๊กฉบับแปล ใหม่เมื่อเอ่ยถึงนักปราชญ์ คือในขณะที่สามก๊กฉบับแปลใหม่ตำหนิการกระทำหรือพูดถึงภาพลักษณ์ของนักปราชญ์ผู้ซึ่งเป็นที่ปรึกษาภคินี สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังจะตัดหรือทอนข้อความเหล่านั้นลง^{๖๔} เช่น เมื่อโจโฉถามซีซีว่าขงเบ้งคือใคร ซีซีตอบโจโฉว่า

ฉบับแปลใหม่ "...เป็นผู้มีสติปัญญาล้ำลึก เป็นเทวดาและผี อยู่ในคนเดียวกัน เป็นยอดมนุษย์แห่งยุคเราจริง ๆ ..."๖๕

๖๔ เป็นที่น่าสังเกตว่า เจ้าพระยาพระคลังเป็นมหาอำมาตย์ใหญ่ในสมัยนั้น อีกทั้งเป็นกวีเอกที่สำคัญคนหนึ่งอีกด้วย คงจะมีความเป็นไปได้ว่าการตัดทอนหรือตัดแปลงความที่ตำหนิหรือเสียดสีนักปราชญ์นั้น เป็นเพราะท่านเป็นกวีเอกเช่นกัน ดังนั้นการเสียดสีหรือตำหนินักปราชญ์จึงเป็นเรื่องที่อ่อนไหวสำหรับความรู้สึกของท่าน

สมบัติ จันทรวงศ์ ำให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

...ถ้าเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แสดงให้เห็นถึงความ "อ่อนไหว" ของตนที่มีต่อข้อความในสามก๊กที่พาดพิงไปในทางลบถึงเรื่องอย่างคุณค่าของงานกวี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ "ชีวิต" หรือ "ความรับผิดชอบ" ของตนแล้ว ก็มีความเป็นไปได้สูงมากกว่า เจ้าพระยาพระคลัง (หน) จะอ่อนไหวยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีกกับข้อความใด ๆ ในสามก๊กที่พาดพิงไปในทางลบหรือขัดแย้งต่อแบบปฏิบัติหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของเจ้าเหนือหัวของตน...

(สมบัติ จันทรวงศ์, สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) : ความหมายทางการเมือง, หน้า ๑๖.)

๖๕ วารณไว พัทโณทัย, สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๑๔ : ๑๓๘๘, เน้นโดยผู้เขียน.

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...และของเบ้งคนที่มีสติปัญญา การในอากาศและแผ่นดินก็รู้ดู
ช้านาญสิ้น เสมอเทพยดาคลใจ..."๖๖

หรือความที่โจเจียงโต้ตอบกับโจโฉผู้บิดา

ฉบับแปลใหม่ "เจ้าไม่เอาใจใส่อ่านหนังสือ เอาแต่ขี้ม้ายิ่งเกาทัณฑ์ ศิลปศาสตร์อย่างนี้
มีประโยชน์แต่เฉพาะตัวคน ๆ เดียว จะมีเกียรติยศชื่อเสียงเลื่องลือได้อย่างไร"

โจเจียงมักยืนกรานว่า

"อันเกิดเป็นชายชาติทหารนั้น ควรเอาอย่างเว่ยซิงกับคว้อซีปิง (ยอดขุนพลในสมัย
พระเจ้าหลี่บูเต้) สามารถคุมพลนับแสน พิฆิตทะเลทรายซาโมแผ่อานุภาพไปทั่วได้ฟ้า แล้วจะให้
ข้าพเจ้าไปเป็นนักปราชญ์อยู่เพื่ออะไร"๖๗

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "โจโฉผู้เป็นบิดาก็ได้สั่งสอนว่า เจ้าไม่พอใจอ่านหนังสือ พอ
ใจแต่ขี้ม้ายิ่งเกาทัณฑ์ ศิลปศาสตร์นี้เป็นประโยชน์มีกำลังแต่ผู้เดียว ไม่มีเกียรติยศเลื่องลือ

โจเจียงจึงว่าแก่บิดาว่า อันศิลปศาสตร์สิ่งนี้ก็เป็นการทหารสำหรับลูกผู้ชาย อาจ
สามารถจะควบคุมทหารได้ถึงแสนหนึ่ง จะหาความชอบรักษาแผ่นดินก็จะดีกว่าเรียนหนังสืออีก..."๖๘
หรือการโต้คารมกันระหว่างของเบ้งและที่ปรึกษาของขุนกวน ก่อนที่ของเบ้งจะเข้าพบขุนกวน เพื่อ
เกลี้ยกล่อมให้ขุนกวนทำสงครามกับโจโฉ แสดงให้เห็นว่าข้อความที่โต้คารมนั้นมีอยู่ครบถ้วน ยก
เว้นข้อความที่ฉบับแปลใหม่ตำหนิหรือเสียดสีคุณค่าของกวี ดังความเมื่อของเบ้งโต้ตอบกับ เทียหยก

๖๖ เจ้าพระยาพระคลัง(หน), สามก๊ก, ๑: ๑๐๘, เน้นโดยผู้เขียน.

๖๗ วรณไว พิศนาคย์, สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๒๓ : ๒๔๑ เน้นโดยผู้เขียน.

๖๘ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๒ : ๒๑๑ , เน้นโดยผู้เขียน.

ฉบับแปลใหม่ "ท่านนี้พูดจาโหดโหดหนัก แต่ก็พิสูจน์ไม่ได้ว่าได้รับาเรียนมีภูมิรู้จริง ๆ
สักแค่ไหน เกรงว่าบรรดาปราชญ์ทั้งหลายจะเหยียดหยันเอาเปล่า ๆ "

ขงเบ้งแลไป ผู้พูดคือเตี้ยหยก ชาวเมืองยี่หล่า จึงได้ไปว่า

"อันผู้เป็นปราชญ์นั้น มีทั้งปราชญ์ดีและปราชญ์สอพลู ปราชญ์ดีย่อมมีความจงรักภักดี ต่อ
เจ้านายและบ้านเมืองของตน รักความเป็นธรรม ชังความชั่ว ตั้งหน้าทหน้ารุ่งประชาชนของตน
ให้มีความสุขความเจริญ ทั้งไว้ซึ่งชื่อเสียงเกียรติคุณให้ปรากฏชั่วลูกชั่วหลาน ส่วนพวกปราชญ์
สอพลูนั้น หมกมุ่นอยู่แต่งานขิด ๆ เขียน ๆ ซึ่งไร้สาระ ยามหนุ่มดีแต่แต่งกลอน ยามแก่ดีแต่แก้
ตำรา ปลายปากกาสามารถขิดเขียนตัวหนังสือเป็นพัน ๆ ตัวแต่จะมีหัวคิดอันใดแม้แต่น้อยนิดก็หาไม่
ไม่ผิดอะไรกับหญิงสูงซึ่งมีข้อโค่งคองในการขิดเขียน แต่ก็ต้องยอมอ่อนน้อมต่อมัวต่อหวังหมาย
เพราะไม่รู้จะแก้ไขเรื่องยุ่งยากของตัวเองได้อย่างไร ก้นแต่จะโคตตึกฆ่าตัวตาย ปราชญ์ประ
เภทนี้จึงเรียกว่าปราชญ์สอพลู ถึงจะเขียนหนังสือวันละกัหมื่นตัว ก็หาประโยชน์อันใดมิได้"^{๖๔}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "ขงเบ้งนี้พูดโหดโหดหนัก เรากลัวแต่จะไม่เหมือนปากว่า
นานไปเบื้องหน้าจะกลับให้เรานี้เป็นคนเอาการมิได้นี้หัวเราะเย้ยเล่นอีก ขงเบ้งจึงว่า อันลักษณะ
คนเอาการมิได้นั้นมีสองประการไม่เพียงแต่จะตัดความ เหล่านี้ทั้ง สามก็กลฉบับเจ้าพระยาพระคลังยัง
ตัดแปลงการตำหนิตีเตียน "ปราชญ์เก้" ให้เป็น เรื่องของการใช้สติปัญญา ดังนี้

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "เหยี่ยมจันได้นั้นขงเบ้งว่าดังนั้นจึงว่า ขงเบ้งเจรจาเป็นโจ
हारอันจะพูดจาด้วยฉะนี้มิได้ จะเอาถ้อยคำซึ่งมีไว้จกกฎหมายมาเจรจาด้วยจึงจะได้ ขงเบ้งจึงว่า
ซึ่งท่านจะให้เอาถ้อยคำอันคนโบราณตกแต่งไว้พอ เราอยู่แล้วมาเจรจานั้นหาไมไครนับถือไม ด้วย
เป็นคนลอกปากตำรา ถ้าท่านตีมีปัญญาก็จะผอนผ่นด้วยความคิดของตัวเอง ถึงจะทำการณรงค์

๖๔ วรรณไว พันนัทย์, สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๑๖ : ๑๔๑๘-๑๔๑๙ , เป็นโดย
ผู้เขียน.

สงครามก็อาศัยปัญญาเป็นปัจจุบัน จึงจะแก้ไข เอาชัยชนะได้ ซึ่งท่านมีสติปัญญาแต่ก่อนได้ช่วยท่านบารุงแผ่นดินนั้น ไซ้จะเอาตำรามาก หาไม ยันตัวท่านเหล่านี้ก็ดีแต่มีกระดาษกับพู่กันตกดกถ้อยคำพูดเล่นตามสบาย"^{๑๐}

การเน้นถึงการมีสติปัญญาของขุนนาง เป็นเงื่อนไขของการเลือกสวามิภักดิ์ผู้ที่เป็นผู้นำ กล่าวคือขุนนางที่มีสติปัญญาก็ควรจะสวามิภักดิ์ทำราชการอยู่กับผู้นำที่มีสติปัญญาเช่นกัน แม้ว่าในสามก๊กฉบับแปลใหม่จะมีสาระของการเลือกสวามิภักดิ์ทำราชการอยู่กับผู้นำที่มีสติปัญญาเช่นกัน หากแต่สามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลังสาระดังกล่าวนี้ถูกขยายภาพขึ้น โดยการเพิ่มคุณสมบัติของผู้นำที่ขุนนางจะเข้าสวามิภักดิ์ว่าควรจะมีคุณสมบัติ เช่นไรบ้าง ดังความเมื่อต้นกึ่งจับใจจดตามหมายประกาศของตั้งโต๊ะได้ ต้นกึ่งถามใจใจว่าเหตุใดตั้งโต๊ะจึงให้ประกาศจับใจใจ ทั้งที่ใจใจเป็นคนสนิทของตั้งโต๊ะ ใจใจกล่าวกับต้นกึ่งว่า

ฉบับแปลใหม่ "ท่านอย่าได้ดูหมิ่นข้าพเจ้าเลย ข้าพเจ้าไม่ใช่ขุนนางธรรมดา ๆ ดอก ทุกวันนี้ยังหานายที่ตีไม่ได้ต่างหาก"^{๑๑}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "ท่านอย่าดูหมิ่นว่าเราความคิดน้อย ทุกวันนี้ที่เรามาเป็นหัวเมืองจัตวาอยู่ที่นี่เพราะเราซัดสน แลจึ่งนั้นจะคิดหาผู้กล้าหาญซึ่งมีสติปัญญาเป็นหลัก จะได้เป็นคู่คิดสืบไป"^{๑๒}

^{๑๐} เจ้าพระยาพระคลัง(หน) , สามก๊ก , ๑ : ๑๑๒ - ๑๑๓ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๑๑} วรณไว พัทธนัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๑ : ๑๓๕ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๑๒} เจ้าพระยาพระคลัง(หน) , สามก๊ก , ๑ : ๖๘ , เน้นโดยผู้เขียน.

หรือ เมื่อคราวที่จิวอี้เกลี้ยกล่อมให้โหลชกไปอยู่กับขุนกวน จิวอี้กล่าวกับโหลชกว่า
 ฉบับแปลใหม่ "ในสมัยโบราณ ท่านม้าฮ้วนทูลแก่พระเจ้าหั่นกงปู้ว่า โลกเราทุกวันนี้
 ไม่เพียงแต่นายจะต้องเลือกบ่าวเท่านั้น บ่าวเองก็ควรจะต้องเลือกนายด้วย..."^{๑๓}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "... เมื่อครั้งอองมั่งเป็นขบถได้ราชสมบัตินั้น บ้านเมืองก็เป็น
 จราจลยอยู่มาฮ้วนทหารนั้นจึงว่าแก่หั่นกงปู้ว่า ฮั่นบ้านเมืองเป็นจราจลยอยู่ดังนี้ ผู้ใดซึ่งมีฝีมือ
แลสติปัญญานั้นไม่ควรจะนั่งอยู่ให้ท่านผู้ใหญ่มาหา ให้พิเคราะห์ที่ศรีกรตรองดูว่า ท่านผู้ใดซึ่งมีน้ำใจ
กว้างขวางโอบอ้อมอารีควรจะเป็นเจ้านายได้ก็ให้เร่งคิดอ่านเข้าอยู่ด้วย จะได้เป็นที่พึ่งสืบไป..."^{๑๔}

หรือ เมื่อคราวที่ลิอิ่นกล่าวถึงการเข้ามาสวามิภักดิ์ของตนกับเล่าปี่ให้เล่าปี่และขงเบ้งฟัง
 ฉบับแปลใหม่ "คำโบราณว่าไว้ ธรรมดานกที่ฉลาดรอบคอบย่อมเลือกไม้ที่จะสร้างรังจับ
 ใจ ขุนนางที่ฉลาดรอบคอบก็พึงต้องเลือกนายที่ดี เพื่อฝากตัวรับใช้..."^{๑๕}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "... คำโบราณกล่าวไว้ว่า ธรรมดานกแม้จะทำรังอาศัย ก็ให้
 ดูต้นไม้อันร่มรื่นจึงจะอยู่เป็นสุข อนึ่งเกิดมาเป็นชายก็ให้พิเคราะห์ดูเจ้านายอันมีน้ำใจโอบ
อ้อมอารีจริง เข้าอยู่ด้วยจะได้มีความสุขสืบไป..."^{๑๖}

ไม่เพียงแต่ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีสติปัญญา กล้าหาญ และโอบอ้อมอารีเท่านั้น คุณสมบัติ
 อีกประการหนึ่งก็คือผู้นำที่ขุนนางมีความประสงค์จะเข้าสวามิภักดิ์ด้วยนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีบุญอีกด้วย
 ดังความเมื่ออองลงที่ปรึกษาของโจจิ้นซึ่งเป็นแม่ทัพในศึกครั้งนั้น เจรจากับขงเบ้ง อองลงได้
 กล่าวกับขงเบ้งว่า

^{๑๓} วรรณไว พัดโบทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๑๒ : ๑๐๖๘ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๑๔} เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๑ : ๔๓๑ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๑๕} วรรณไว พัดโบทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๒๒ : ๒๒๑๓ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๑๖} เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๒ : ๑๔๐ , เน้นโดยผู้เขียน.

ฉบับแปลใหม่ "...ท่านไม่ควรจะละคำโบราณที่ว่าไว้ว่า ใครอนุโลมตามฟ้าย่อมวัฒนาถาวร ใครผิดฟ้าประกาศิตจะต้องถูกทำลายวอดวายไป"^{๑๖}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "อนึ่งคำโบราณกล่าวไว้ว่า เกิดเป็นคนในแผ่นดินให้ติเคราะห์ตุการ ถ้าเห็นผู้ใดมีบุญสมภารมาก ก็ให้เข้านอนบเป็นช่าอยู่ด้วยผู้นั้นจึงจะได้ความสุข แม้ขึ้นคำโบราณก็จะฉิบหายจนตัวตาย"^{๑๗}

ในการแสวงหาผู้นำเพื่อที่จะเข้าสวามิภักดิ์รับราชการอยู่ด้วยนั้น ผู้นำในที่นี้ หมายความว่าถึงทั้งผู้นำที่จะได้เป็นกษัตริย์ ดังความเมื่อลิขกนำสินบนจากตั้งโต๊ะไปให้ลิโป้ เพื่อให้ลิโป้ทรยศต่อเต็งหวงวนไปอยู่กับตั้งโต๊ะ ลิขกได้กล่าวกับลิโป้ว่า

ฉบับแปลใหม่ "ธรรมดานกดี ย่อมเพินหากังไม้เกาะจับ ขุนนางดียอมเพินหาเจ้านายดี เป็นที่พึ่งพา เมื่อมีโอกาสควรที่จะรีบฉวยไว้ทันที เข้าไปจะต้องเสียใจไปเปล่า ๆ"^{๑๘}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง " ...ธรรมดานกก็ยอมอาศัยป่าซึ่งมีผลไม้มากจึงเป็นสุขประ เพินขุนนางทำราชการ ถ้าพระมหากษัตริย์ทรงทศศีตราธรรมแล้วก็มีความสุข..."^{๑๙}
และผู้นำที่เป็นแม่ทัพดังความ เมื่อหมิ่นทอง เกลี่ยกล่อมมิหลงใหลมาอยู่กับโจโฉ

ฉบับแปลใหม่ "...ธรรมดานกผู้ ย่อมเลือกต้นไม้อยู่ ป่าที่ฉลาดยอมเลือกนาย คนที่พบนายดีแล้วยังไม่ยอติ จะเอาดีอย่างไร"^{๒๐}

๑๖ วรรณไว พัดโนทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๒๖ : ๓๑๒๙ .

๑๗ เจ้าพระยาพระคลัง(หน), สามก๊ก , ๒ : ๔๘๒ , เน้นโดยผู้เขียน.

๑๘ วรรณไว พัดโนทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๑ : ๑๐๓ , เน้นโดยผู้เขียน.

๑๙ เจ้าพระยาพระคลัง(หน), สามก๊ก, ๑ : ๔๒ , เน้นโดยผู้เขียน.

๒๐ วรรณไว พัดโนทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๖ : ๔๙๔ , เน้นโดยผู้เขียน.

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...อันธรรมเนียมจะทำรังก็ยอมแสวงหาซึ่งทும்ไม้ซึ่งจะได้ทำ
 รังอยู่ เป็นสุข ถึงลมพายุใหญ่จะพัดหนักมารังนั้นก็มิได้ เป็นอันตราย ประการหนึ่ง เป็นชาติทหาร
จะหาแม่ทัพก็ให้พิเคราะห์ดูผู้ใจโอบอ้อมอารีแลชำนาญในการสงคราม ถึงข้าศึกจะยกมามาก
มายเท่าใดก็มิได้หวาดไหว คิดอ่านป้องกันมิให้ทหารทั้งปวงเป็นอันตราย ถ้าผู้ใดพบนายที่มี
สติปัญญาหมายจะพึงได้แล้ว ไม่เข้าท้าวราชการด้วย อย่าให้คนทั้งปวงนับถือความคิดคนผู้นั้นเลย"^{๘๒}

อนึ่ง ในสามก๊กฉบับแปลใหม่นั้นจะแสดงเจตจำนงอันแน่วแน่ของขุนนางต่อผู้นำใน
 เรื่องของความจงรักภักดี ซึ่งจะเป็นสิ่งที่แนบแน่นและไม่เปลี่ยนแปลง^{๘๓} แต่ในสามก๊กฉบับเจ้า
พระยาพระคลังจะแปลงเรื่องดังกล่าวให้เป็นเรื่องของขุนนางที่ก่อนจะเข้าสวามิภักดิ์กับผู้นำผู้ใด ก็
 ำให้คุณสมบัติของผู้นำผู้นั้นว่าจะมีคุณสมบัติเพียงพอรึหรือมีคุณค่าพอควรแก่การเข้าสวามิภักดิ์หรือไม่
 ดังความที่จิวยี่กล่าวกับเจียวก้าน เมื่อเจียวก้านรับอาสาโจโฉมาเกลี้ยกล่อมจิวยี่ให้เข้าสวามิภักดิ์
 ต่อโจโฉ

^{๘๒} เจ้าพระยาพระคลัง(หน), สามก๊ก, ๑: ๒๔๕, เน้นโดยผู้เขียน.

^{๘๓} เป็นที่น่าสังเกตว่า ตามวัฒนธรรมของจีนนั้นจะยกย่องและให้คุณค่าต่อป่าวผู้ซื่อสัตย์
 และภักดีต่อเจ้านาย ดังกรณีของกวนอูซึ่งชาวจีนให้ความเคารพและยกย่องว่ามีความซื่อสัตย์
 แต่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังได้แปลความหมายนั้นผิดไปจากเดิม อาจเป็นไปได้ว่า สามก๊ก
 ฉบับเจ้าพระยาพระคลังกำลังสร้างคำอธิบายชุดใหม่ เพื่อที่จะใช้ตอบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริงใน
 ประวัติศาสตร์ ซึ่งก็คือ การที่ขุนนางจำนวนหนึ่งรวมถึงตัวเจ้าพระยาพระคลังเอง เปลี่ยนผู้ที่พวกตนเข้า
 สวามิภักดิ์ด้วย จากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มาเป็นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (ยศและ
 ตำแหน่งในสมัยนั้น) ดังนั้น การแปรเปลี่ยนดังกล่าวจึงต้องอาศัยคำอธิบายใหม่ซึ่งเปลี่ยนแปลง
 ไปจากความหมายเดิม

ฉบับแปลใหม่ " เมื่อคนจริงมีนายที่รู้คุณค่าของคน เขาก็ยอมจะจงรักภักดีต่อ
 นายอย่างแน่นแฟ้น ประจักษ์ดังกระดูกกับเนื้อ เมื่อนายบอกก็ต้องทำ เมื่อนายวางอุบายก็
ต้องปฏิบัติ ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับนายไปจนถึงที่สุด ต่อให้ชุนฉิน จิ้งอี จูเจี๋ย และสี่เซ็น
(ยอดนักพูดสมัยราชวงศ์หั่น) จะคืนชีพขึ้นมาใหม่แล้วใช้ปากพูดตั้งสายน้ำไหล หรือใช้ลิ้นอัน
คมตั้งมีด ก็หาทำให้ข้าพเจ้าหวั่นไหวไม่ได้เลย" ๘๔

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "... อันคำโบราณกล่าวไว้ว่า ธรรมคาเกิดเป็นชาย
แม้จะแสวงหาเจ้านายซึ่งจะเป็นที่พึ่งนั้น ก็ให้พิเคราะห์ดูน้ำใจเจ้านายซึ่งโอบอุ้มอารีเป็น
สัตย์เป็นธรรมจึงให้เข้าอยู่ด้วย แล้วให้ตั้งใจทำราชการโดยสัตย์ซื่อสุจริต ให้เป็นที่นิมิตเป็นบำ
เหน็จไว้จึงจะได้ความสุขสืบไป..." ๘๕

การที่ขุนนางที่มีสติปัญญาจะต้องพิเคราะห์ถึงคุณสมบัติของผู้นำที่ตนจะเข้าไปสวามิภักดิ์ว่า
 มีคุณสมบัติที่ดีควรค่าแก่การสวามิภักดิ์หรือไม่นั้น เป็นเพราะว่า หากขาดการพิจารณาและพิเคราะห์
 อย่างถี่ถ้วน ในผลสุดท้ายก็จะนำความวิบัติหายนะทั้งปวงมาสู่ตน ดังจะพบได้จากความตอนที่เตียน
 ทองกล่าวกับผู้คุม เมื่อรู้ว่า ช้วนเสี้ยวสั่งให้ฆาตคนเสีย

ฉบับแปลใหม่ " คนดีมีความสามารถเกิดมาในโลกนี้แล้วถ้าไม่ทำประโยชน์ให้เจ้านายที่
แท้จริงของตนยอมเขลาหนัก วันนี้ข้าพเจ้าต้องตาย ถ้าไม่เห็นจะต้องสงสารอะไรเลย " ๘๖

๘๔ วรณไว พัดโนทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๑๗ : ๑๔๙๖ , เน้นโดยผู้เขียน.

๘๕ เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก, ๑ : ๘๐๘ , เน้นโดยผู้เขียน.

๘๖ วรณไว พัดโนทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๑๒ : ๑๑๑๘ , เน้นโดยผู้เขียน.

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...อันคำโบราณกล่าวไว้ว่า ธรรมดาเกิดมาเป็นชาย ถ้าจะหาเจ้านายก็ให้พึงพิเคราะห์ดูน้ำใจซึ่งดีแลร้ายก่อนจึงให้เข้าอยู่ด้วย แล้วเราทั้งคำโบราณเสีย มิได้พิจารณาดูน้ำใจอันเสียว่าที่ปรากฏว่าดีแลร้าย เห็นแต่กับยศศักดิ์เข้ามาอยู่ด้วย อันเสีย อันเสีย เป็นคนหาสติปัญญามิได้ จึงเกิดเหตุหึงหิงก็เพราะกรรมของเรา..."^{๘๖}

หรือเมื่อโจโจจับบังเต็กได้ โจโจกล่าวกับบังเต็กว่า

ฉบับแปลใหม่ " "เจ้าจะยอมแพ้หรือยัง"

บังเต็กกล่าวถึงใจเดียวสอ ก็ตกลงยอมสวามิภักดิ์ต่อโจโจ "^{๘๗}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...ตัวท่านจะยอมอยู่ด้วยเราหรือเราจะไว้ชีวิต บังเต็กจึงคิดว่า น้ำใจโจโจนี้หาพยาบาลมิได้ อันเดียวพอนั้น เป็นคนเบาความคิดมิได้พิเคราะห์ตามผิดแลชอบ ควรเราจะอยู่ด้วยโจโจจึงจะมีความสุขสืบไป..."^{๘๘}

สรุปได้ว่าสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลังให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของขุนนางมากกว่าสามก๊กฉบับแปลใหม่ อันน่าจะเนื่องมาจากขุนนางที่มีสติปัญญาจะเป็นสิ่งหนึ่งที่สะท้อนภาพบุคลิกของผู้นำได้ เช่นเดียวกัน นอกจากนั้น สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง ยังให้ความสำคัญกับขุนนางฝ่ายพลเรือนมากกว่าขุนนางฝ่ายทหาร ดังจะเห็นได้จากการใช้ความเพียรของกษัตริย์ในการหาที่ปรึกษาและการตัดทอน หรือตัดแปลงความจากสามก๊กฉบับแปลใหม่ ที่ดำเนินหรือเสียดสีคุณค่าของนักปราชญ์ สิ่งที่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง ให้ความสำคัญอีกประการก็คือ การที่ขุนนางผู้มีสติปัญญาควรที่จะพิจารณาและพิเคราะห์ถึงคุณสมบัติของผู้นำที่ตนจะเข้าไปสวามิภักดิ์ ว่าผู้นำผู้นั้นมีความเหมาะสมต่อการเป็นผู้นำแค่ไหน เพียงไร เพราะมิเช่นนั้นแล้วการเข้าสวามิภักดิ์กับผู้นำซึ่งขาดความเหมาะสมจะทำให้ขุนนางผู้นั้นถึงแก่วิบัต

^{๘๖} เจ้าพระยาพระคลัง(หน), สามก๊ก, ๑:๔๖๑, เป็นโดยผู้เขียน.

^{๘๗} วรรณไว พัดโบนทัย, สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๒๒ : ๒๓๑๔.

^{๘๘} เจ้าพระยาพระคลัง(หน), สามก๊ก, ๒:๑๘๑, เป็นโดยผู้เขียน.

จากการที่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังให้ความสำคัญกับเรื่องของการมีสติปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของผู้ที่เป็นผู้นำ เมื่อเป็นดังนั้นจึงทำให้สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังลดความสำคัญของการสืบสายตระกูล^{๙๐} ดังความในการโต้คารมกันระหว่างขงเบ้งกับลกเจ็ก หนึ่งในบรรดาที่ปรึกษาของขุนกวน ลกเจ็กได้พูดกับขงเบ้งว่า เล่าปี่เป็นคนอนาถา ไม่คู่ควรกับการต่อสู้กับโจโฉ ขงเบ้งกล่าวตอบลกเจ็กว่า

ฉบับแปลใหม่ "...ท่านเล่าปี่นั้น เป็นเสมือนหนึ่งกระเพาะขององค์ฮ่องเต้ ย่อมต้องค้ำจุนพระราชาตามสัจธรรมตามศักดิ์ของแซ่ ไฉนท่านจึงบังอาจพูดว่า ไม่มีหลักฐานพยานอันใดเล่า ยันพระเจ้าหั่นโกโจ ซึ่งเป็นปฐมบรมกษัตริย์นั้นเล่า ก็เป็นโอรมาจากไหน ที่แรกก็เป็นแต่เพียงนายด่านคนหนึ่ง ในที่สุดก็กลายเป็นผู้มีอำนาจยิ่งใหญ่ในใต้ฟ้า ไฉนท่านจึงเห็นว่าอาชีพทอเสื่อ และถักเกือกฟางขาย เป็นของน่าละอายไปเล่า ความคิดอย่างเด็กไร้เดียงสาอย่างท่านนั้นไม่เหมาะที่จะอาจเอื้อมมาพูดจากับปวงปราชญ์ผู้ทรงความรู้สูงได้^{๙๑}

^{๙๐} เป็นที่น่าสังเกตว่าการลดหรือตัดทอนความสำคัญของการสืบสายตระกูลน่าจะสันนิษฐานได้ว่า เป็นเพราะ

๑. การขึ้นมาเป็นผู้นำตามวัฒนธรรมทางการเมืองในสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้น ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการสืบสายตระกูล หากคุณสมบัติที่สำคัญสำหรับการขึ้นเป็นผู้นำนั้นขึ้นอยู่กับแนวคิด เรื่องผู้มีบุญอันก่อปรด้วยสติปัญญา

๒. จากการสันนิษฐานในข้อแรกประกอบกับภูมิหลังของผู้นำในขณะนั้นซึ่งมิใช่ผู้ที่สืบสายมาจากวงศ์กษัตริย์แต่ประการใด เป็นเพียงเชื้อสายขุนนาง ดังนั้นการที่จะให้ความสำคัญกับเรื่องของราชวงศ์ก็คงจะไม่สนองตอบต่อภูมิหลังของตน

^{๙๑} วารณไว พัดโพนทัย, สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๑๖ : ๑๔๑๗.

ฉับเจ้าพระยาพระคลัง "...อันเล่าปี่นายเรานั้น ก็เป็นเชื้อสายพระเจ้าเหี้ยนเต้ พระเจ้าเหี้ยนเต้ก็ทำนุบำรุงให้ยศนามาศักดิ์ คนทั้งปวงก็รู้อยู่ เหตุไฉนท่านจึงว่าเป็นคนอนาถา ถึงมาตรว่าเป็นคนทอเลื้อย เกือกก็ตี อันนี้ประเพณีเป็นที่ทำมาหากินจะยับอายเป็นกระไรนักหนา ฝ่ายพระเจ้าฮั่นโกโจนั้นเล่า ก็มีไช้เป็นเชื้อพระวงศ์มา แต่ก่อนก็เป็นแต่พันนายบ้าน แต่ก่อปรไปด้วยความเพียรก็ได้เป็นกษัตริย์อันใหญ่ จึงได้สืบพระราชวงศ์เสวยราชสมบัติมาตราบเท่าทุกวันที่ ท่านจะมาประมาทเล่าปี่นายเรานั้นหาควรไม่..."^{๔๒}

การลดความสำคัญเรื่องการสืบสายตระกูลทำให้ความคิดเรื่อง "ราชวงศ์" ตามวัฒนธรรมการเมืองของจีน ซึ่งให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ เมื่อสามก๊ก ฉับแปลใหม่ พูดถึงเรื่องราชวงศ์ สามก๊ก ฉับเจ้าพระยาคลังก็จะตัดแปลงความหมายของ "ราชวงศ์" ให้กลายเป็น เรื่องของกษัตริย์แต่ละพระองค์หรือแผ่นดินไปดังความ เมื่อพระเจ้าเลนเต้สั่งประหาร เล่าได้ทีกล่าวโทษขึ้นทีของพระองค์ เล่าได้กราบทูลพระเจ้าเลนเต้ว่า

ฉับแปลใหม่ "...ซึ่งข้าพเจ้าจะตายนั้นไม่ เสียตายชีวิตเลย เสียตายแต่ว่าได้ทำนี้ ราชวงศ์ หิ้น ซึ่งสั่งสมดำรงมาลือรือกว่าปีแล้วนั้น จักต้องถึงซึ่งความพินาศล่มจม ณ วาระนี้เป็น มั่นคง"^{๔๓}

ฉับเจ้าพระยาพระคลัง "...ซึ่งรับสั่งให้ฆ่าข้าพเจ้านั้นไม่ เสียตายชีวิต ข้าพเจ้าคิด เสียตายแต่ราชสมบัติของพระเจ้าฮั่นโกโจซึ่งสั่งสมมาแต่ก่อนได้ถึงลือรือปีเศษมาแล้ว"^{๔๔} หรือเมื่อซิชิมากลับมาหาเล่าปี่ และได้แนะนำให้เล่าปี่ไปเชิญขงเบ้งมาเป็นที่ปรึกษา ซิชิได้สรรเสริญขงเบ้งว่า

^{๔๒} เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก, ๑ : ๑๗๒.

^{๔๓} วรณไว พัดโนทัย , สามก๊กฉับแปลใหม่, ๑ : ๕๕, เน้นโดยผู้เขียน.

^{๔๔} เจ้าพระยาพระคลัง(หน), สามก๊ก, ๑ : ๒๙, เน้นโดยผู้เขียน.

ฉับแปลใหม่ "...หากท่านได้คนนี้มา เป็นกำลัง ก็ไม่ผิดอะไรกับราชวงศ์จิวใต้ เกียงจูหยงและราชวงศ์หันใต้ เดียว เหลียง เป็นกำลังชั้นเอง"^{๙๕}

ฉับเจ้าพระยาพระคลัง "...ถ้าได้คนนี้มาแล้วก็เหมือนพระเจ้าชั้นโกโจได้ เดียว เหลียงผู้มีปัญญามาไว้เป็นที่ปรึกษา"^{๙๖}

หรือ เมื่อเตียวเสี่ยว เกี้ยกสลอมกวนอูให้เข้ากับโจโจ เดียวเสี่ยวพูดกับกวนอูว่า

ฉับแปลใหม่ "...อันฝีมือการรบของท่านที่นั่น เหมือนคนทั้งปวง คนรู้ในศิลปะวรรณคดี และประวัติศาสตร์ก็หาตัวจับยาก แต่ท่านที่กลับไม่คำนึงถึงการมีชีวิตที่เพื่อช่วยเหลือทูลบุบารุง ราชวงศ์หัน..."^{๙๗}

ฉับเจ้าพระยาพระคลัง "อีกประการหนึ่งนั้น ท่านก็มีฝีมือกล้าหาญ แล้วแจ้งใน ขนบธรรมเนียมโบราณมาเป็นอันมาก เหตุใดท่านจึงไม่รักษาวินัยไว้คอยท่าเสาะปี จะได้ช่วยกันคิด การทำนุบำรุงแผ่นดินให้อยู่เย็นเป็นสุข ถึงมาทว่าท่านจะได้ความลำบาก ก็อุปมาเหมือนหนึ่งลุยเพลิงอันลุก แลข้ามพระมหาสมุทรอันกว้างใหญ่ก็จะลือฮาปรากฏชื่อเสียงท่านไปภายหน้าว่าเป็นชาติ ทหารมีใจสัตย์ซื่อภักดีต่อแผ่นดิน..."^{๙๘}

หรือ เมื่อโจโจขอความช่วยเหลือจากอุยทองตามคำแนะนำของโจโกผู้บิดา โจโจก็กล่าวกับอุยทองว่า

^{๙๕} วรรณไว พิศนัย, สามก๊กฉับแปลใหม่, ๑๔ : ๑๒๘๘, เน้นโดยผู้เขียน.

^{๙๖} เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก, ๑ : ๖๖๘, เน้นโดยผู้เขียน.

^{๙๗} วรรณไว พิศนัย, สามก๊กฉับแปลใหม่, ๑๐ : ๘๐๔, เน้นโดยผู้เขียน.

^{๙๘} เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก, ๑ : ๔๔๖, เน้นโดยผู้เขียน.

ฉบับแปลใหม่ "ทุกวันนี้ราชวงศ์หัน เหมือนไม่มีเจ้านาย ตั้งโตะจึงให้อ่านจาบาตร ใหญ่ข่มเหงรังแกขุนนางใหญ่ย่อย ทำร้ายอาณาประชาราษฎร ทำให้อำนาจเสื่อมรอนกันทั่ว ข้าพเจ้า ใจจดใจจ่อที่จะกู้แผ่นดินแต่ใจไม่มีกำลังเพียงพอ ข้าพเจ้าทราบดีว่า ท่านเป็นผู้มีน้ำใจซื่อ ตรงจงรักภักดีต่อราชวงศ์ จึงใคร่จะทราบว่าท่านพอช่วยเหลือข้าพเจ้าได้บ้างไหม?"๙๙

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...ทุกวันนี้ตั้งโตะทำการหยายช้ำต่อแผ่นดิน ข้าพเจ้าคิดจะ บำรุงแผ่นดินจะฆ่าตั้งโตะ เสียให้ได้ แต่ว่ากำลังแลทรัพย์สินข้าพเจ้าน้อยนัก ข้าพเจ้าจึงหนีมา คิดอ่านเกลี้ยกล่อมของสมผู้คนให้ได้มาก แล้วจะยกเข้าไปทำการล้างตั้งโตะเสีย บัดนี้ข้าพเจ้ารู้ว่า ท่านมีทรัพย์สินเป็นอันมาก แลน้ำใจสัตย์ซื่อต่อแผ่นดิน ข้าพเจ้าจะขอทรัพย์สินท่านไปจัดซื้ออาวุธแลม้า จะได้ทำการสืบไป..."๑๐๐

และแม้ว่าสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังจะกล่าวถึงเรื่องของ "ราชวงศ์" แต่คำ "ราชวงศ์" ดังกล่าวก็มิได้สื่อความหมายของความศักดิ์สิทธิ์ของแนวคิดเรื่องราชวงศ์ เหมือนกับที่ ปรากฏในสามก๊กฉบับแปลใหม่ ดังความตอนที่เล่าปี่เข้าเฝ้าพระเจ้าเหี้ยนเต้และพระเจ้าเหี้ยนเต้ ได้สอบถามประวัติของเล่าปี่ สามก๊กฉบับแปลใหม่ได้สืบสาวสาแหรกของเล่าปี่ย้อนกลับไปได้ถึง ๑๘ ชั่วโคตร ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวความคิดเรื่องราชวงศ์ที่ได้มีการสืบวงศ์กันมายาวนาน ในขณะที่ สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังบรรยายความตอนนี้นั้น ๆ

ฉบับแปลใหม่ "เล่าปี่ทูลว่า

"ข้าพระองค์สืบสกุลมาจากงจงชานจึงถือผู้เป็นราชนัดดาของราชนัดดา พระเจ้าเสี้ยวจิง ข้าพระองค์เป็นบุตรของเล่าเหง และเป็นหลานของหลิวสูง"

พระเจ้าเหี้ยนเต้จึงโปรดฯให้อาสาภรณ์เอาจดหมายเหตุลำดับเชื้อพระวงศ์ มาตรวจดู

๙๙ วรรณไว พิศนาคย์, สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๒ : ๑๔๔, เน้นโดยผู้เขียน.

๑๐๐ เจ้าพระยาพระคลัง(หน), สามก๊ก, ๑:๗๑-๗๒, เน้นโดยผู้เขียน.

อภิกษณ์กราบทูลตามจดหมาย เหตุดังนี้

"พระเจ้าเลี้ยวจึงมีราชโอรสสิบสี่พระองค์ที่เจ็ดคือ หลิง เชียงได้เป็นที่
จางชานจิ้งอ๋อง หลิว เชียงมีบุตรชื่อหลิวเจิน ได้เป็นที่พระยาสุฉิงโหว หลิวเจินมีบุตรชื่อหลิวหย่ง ได้
เป็นที่พระยาเพยโหว หลิวหย่งมีบุตรชื่อหลิวสู ได้เป็นที่พระยาจางโหว หลิวสูมีบุตรชื่อหลิวเสียนได้
เป็นที่พระยาฮี้สูยโหว หลิวเสียนมีบุตรชื่อหลิวอิง ได้เป็นที่พระยานันหยิงโหว หลิวอิงมีบุตรชื่อหลิวเจียน
ได้เป็นที่พระยาอันหวอโหว หลิวเจียนมีบุตรชื่อหลิวอาย ได้เป็นที่พระยาควางโหว หลิวอายมีบุตรชื่อ
หลิวเสียน ได้เป็นที่พระยาเจียวสูยโหว หลิวเสียนมีบุตรชื่อหลิวซู ได้เป็นที่พระยาจูฮี้โหว หลิวซูมี
บุตรชื่อหลิวฮี้ได้เป็นที่พระยานันหยิงโหว หลิวฮี้มีบุตรชื่อหลิวปี้ ได้เป็นที่พระยาเหยียนเจ้อโหว
หลิวปี้มีบุตรชื่อหลิวตะ ได้เป็นที่พระยาหยิงชวโนหว หลิวตะมีบุตรชื่อหลิวฎี ได้เป็นที่พระหลี่หลิง
โหว หลิวฎีมีบุตรชื่อหลิวหุย ได้เป็นที่พระยาจี้ชวโนหว หลิวหุยมีบุตรชื่อหลิวสูง ได้เป็นที่ตงจิ้นฟาน
หลิวสูงมีบุตรชื่อหลิงหง (เส่าหง) หลิวหงไม่ได้รับราชการ เส่าปีเป็นบุตรของหลิงหง(เส่าหง)
ผู้นี้"

เมื่อพระเจ้าเทียนเต๋ตรงแจ้งว่าเส่าปีเป็นพระปิตุลาของพระองค์ก็ตีพระทัย
ยิ่งนัก โปรดให้ทาเส่าปีเข้าไปเฝ้ายังห้องประทับชั้นใน ซึ่งอยู่ข้างที่ออกว่าราชการทรงกระทำ
การระวะในฐานะที่เป็นญาติผู้ใหญ่

แล้วพระเจ้าเทียนเต๋ตรัสความกับเส่าปีว่า

"ทุกวันนี้จิตใจคุณอ่านางทั้งปวงไว้สิ้น บ้านเมืองมิใช่ข้าพเจ้าเป็นเจ้าเป็น
ใหญ่อย่างแท้จริง บัดนี้ข้าพเจ้าได้พบพระปิตุลาผู้กล้าหาญแล้ว หวังว่าพระปิตุลาคงจะช่วยข้าพเจ้า
ได้เป็นแน่"๑๐๑

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "เสาปีจึงกราบทูลว่า ข้าพเจ้าเป็นบุตรเสาเหง แลบิดาข้าพเจ้า เป็นเชื้อพระเจ้าชั้นเก็งเต้ พระเจ้าเหียนเต้ได้ฟังดังนั้น จึงให้หาอาลักษณ์ เอาจดหมายลำดับ กษัตริย์มาดู นับตามพระราชวงศ์ต่อ ๆ ลงมา ก็แจ้งว่าเสาปีเป็นอาของพระองค์ แล้วตั้งให้เสาปี เป็นที่ยี่เตงเข้า แปลภาษาไทยว่าเป็นเสนาบดีผู้ใหญ่นายกรมวัง แต่นั้นมาพระเจ้าเหียนเต้มีหนังสือเสาปี เป็นอา"๑๐๒

หรือประกาศการขึ้นครองราชย์ของเสาปีซึ่งในสามก๊กฉบับใหม่มีคำบรรยายที่ให้ความ ความ ศักดิ์สิทธิ์ การสืบต่อและการฟื้นฟูราชวงศ์ ในขณะที่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังบรรยายความ ในตอนนี้เพียงสั้น ๆ

ฉบับแปลใหม่ "วันนี้ตรงกับวันที่สิบสองเดือนสี่ ปีที่ยี่สิบหก ศักราชเจี้ยนฮัน เสาปีฮ่องเต้ ขอประกาศต่อหน้าฟ้าดินว่า ราชวงศ์หันจักต้องเป็นใหญ่อยู่ในใต้ฟ้าหาที่สิ้นสุดมิได้ ในอดีต อองมิงเคยตั้งตัวเป็นกบฏ คิดล้มล้างราชสมบัติ พระเจ้ากองจูฮ่องเต้ทรงกำจัดมันเสีย ยังให้บ้าน เมืองคืนสู่ความเป็นปกติ ต่อมาฮ่าโจ้วใจใช้ทหารผลาญชีวิตของเฮาอย่างโหดร้ายทารุณ สร้าง บาปกรรมและโทษทัณฑ์อันมหันต์เทียมฟ้า ฮ่าโจ้วผู้บุตรโจ้วโจ้วก็ถูกอางทำชั่วทุกมุมเมือง หมายถึงทำลายล้างราชวงศ์หันให้สูญสิ้นไป เสาปีจึงเข้าสืบราชวงศ์ รับทอดมรดกของบรรพบุรุษทั้งสองคือ พระเจ้าโจ้วฮ่องเต้ กระทำตามฟ้าปกาสิต ข้าพเจ้าเสาปีไซจะไว้สัจย์ คิดจะตั้งตนเป็นฮ่องเต้ก็ หาไม่ แต่อาณาประชาราษฎรและขุนนางทั้งปวงเห็นชอบพร้อมกัน เห็นว่าฟ้าปกาสิตจะละเมิดมิได้ และภารกิจอันใหญ่หลวงของบรรพบุรุษจะดำเนินต่อไปมิได้ ถ้าตกไปอยู่ในอำนาจของผู้อื่น แผ่นดินทั่วทั้งสี่สมุทรจะปราศจากนายมิได้ ทุกคนหมายใจให้ข้าพเจ้าเสาปีอยู่แต่ผู้เดียวเป็นผู้รับ ผิดชอบ ข้าพเจ้าเคารพต่อฟ้าปกาสิตและเกรงว่าคุณความดีของพระเจ้าโจ้วฮ่องเต้และพระเจ้า กองจูฮ่องเต้จะถูกเหยียบย่ำทำลายเสีย ข้าพเจ้าจึงเลือกเอาวันนี้ อันเป็นวันมงคลเพื่อขึ้น เสวยราชย์ประกาศให้ทราบโดยทั่วกันว่าข้าพเจ้าจะทำหน้าที่คุ้มเกรงรักษาประชาราษฎรทั้งปวง ยังราชวงศ์ของบรรพบุรุษยืนยงสถาพรและอยู่ทั่วทุกหัวเมืองในแผ่นดินมีความสงบสันติสุข เป็นนิจนิรันดร"

เมื่ออ่านประกาศจบแล้ว ขง แข่งกับขุนนางทั้งปวงนำตราหยกของแผ่นดินสำหรับ
ย่องเดินถวายพระเจ้าเล่าปี่ พระเจ้าเล่าปี่ทรงรับไว้ด้วยพระหัตถ์ทั้งสอง แล้ววางตราหยกไว้บน
แท่นบูชา พลางดำรัสปฏิเสธว่า

"ข้าพเจ้าเล่าปี่ยังคงด้วยสติปัญญาความสามารถ ขอให้ท่านทั้งปวงเลือกสรร
เอาผู้ที่มีสติปัญญาสามารถมาเสวยราชสมบัติสืบไปเถิด"

ขง แข่งทูลว่า

"พระองค์ทรงเป็นผู้ทำให้ทะเลาะทั้งสี่เป็นปกติ คุณงามความดีเป็นที่เลื่องลือไป
ทั่วทั้งใต้ฟ้า ทั้งยังเป็นเชื้อพระวงศ์ชั้นด้วย ย่อมเหมาะสมในราชสมบัติด้วยประการทั้งปวง เรา
ได้ประกาศต่อ เทพยดาแล้ว ไฉนพระองค์จึงจะบ้าย เบี่ยงอีก"

ขุนนางทั้งปวงต่างเปล่งเสียงว่า

" ขอจงทรงพระ เจริญยิ่งยืนนาน "๑๐๓

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "ครั้งถึงเดือนหก ขึ้นสิบสองครั้ง ฤกษ์ดี ขง แข่งจึงพาขุนนาง
ผู้ใหญ่ผู้น้อยทหารทั้งปวงเชิญเล่าปี่ขึ้นโรงพิธี ขุนนางทั้งปวงก็เฝ้าลงมาทั้งสามชั้น จึงเชิญพระเจ้า
เล่าปี่ให้ เช่น เทพยดาแล เชื้อพระวงศ์ซึ่งดับสูญล่วงไปแต่ก่อนนั้นแล้ว"๑๐๔

ไม่เพียงแต่การแปลงความหมายแนวคิด เรื่องราชวงศ์ ยังปรากฏว่าสามก๊กฉบับเจ้า
พระยาพระคลังมีการปรับ เปลี่ยนแนวปฏิบัติทางการ เมืองของกษัตริย์ให้ เข้ากับวัฒนธรรมทางการเมือง
เมืองไทย กล่าวคือในทางทฤษฎีแล้ว กษัตริย์ เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจแต่เพียงพระองค์เดียว
ในราชอาณาจักร ไม่มีผู้ใดกล้าที่จะล่วงละเมิดพระราชอำนาจของพระองค์ได้ ดังนั้นในวัฒนธรรม
ทางการเมืองของจีน เมื่อกษัตริย์มีพระราชโองการมอบหมายอาญาสิทธิ์ให้กับแม่ทัพแล้ว ในการทำ

๑๐๓ วรรณไว พัธโนทัย , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๒๔ : ๒๗๑๙-๒๗๒๑ , เน้นโดยผู้เขียน.

๑๐๔ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๒ : ๓๘๗ - ๓๘๘.

สงคราม อำนาจต่าง ๆ ย่อมตกอยู่ภายใต้การตัดสินใจของแม่ทัพแต่เพียงผู้เดียว แม้แต่พระราชอำนาจของกษัตริย์ก็มีอาจก้าวล่วงหรือหยุดยั้งการตัดสินใจของแม่ทัพได้ แต่สิ่งนี้วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยไม่สามารถที่จะยอมรับได้ ดังนั้นสามก๊กฉบับ เจ้าพระยาพระคลังจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย^{๑๐๕} เป็นต้นว่า เมื่อคราวที่สุมาอี้อ้างพระราชโองการของพระเจ้าโจยอยให้นายทัพนายกองรักษาค่าย ห้ามออกรบอย่างเด็ดขาด เมื่อกองลาดตระเวนแจ้งข่าวไปยังขงเบ้ง ขงเบ้งทราบถึงจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของสุมาอี้ ก็ยังคงถามถึงเหตุผลว่าทำไมขงเบ้งจึงคิดเช่นนั้น ขงเบ้งอธิบายความมาให้เกียงอุยว่า

ฉบับแปลใหม่ "อันสุมาอี้ นั้น ย่อท้อไม่มีแก่ใจสู้รบกับเราดอก แต่พวกทหารเหือดดาลจะออกรบกันทั่ว ทานก็รู้อยู่แล้วว่า เมื่อแม่ทัพออกศึกนั้น ทาต้องฟังคำสั่งของใครทั้งหลายไม่ แม้ยอแต่ก็สั่งไม่ได้ นี้สุมาอี้ยกทัพมาไกลนับพันลี้ มิหรือจะต้องทูลขอพระราชโองการออกรบอีก นี้แสดงว่า ทหารของสุมาอี้แค้นเคืองพลสูงพลานจะออกรบให้จงได้ สุมาอี้จึงต้องแสวงทูลพระเจ้าโจยอย

^{๑๐๕} เป็นที่นาสงฆ์เกิดว่าในการทำศึกสมัยรัชกาลที่ ๑ เมื่อแม่ทัพจะตัดสินใจในเรื่องสำคัญ ๆ ก็จะต้องมีหนังสือมากราบบังคมทูลทุกครั้ง และรัชกาลที่ ๑ ก็มีลัทธิที่ดุดาน เช่นในศึกรบพม่าเมืองราชบุรี เจ้าพระยาธรรมา พระยายมราช ซึ่งตั้งค่ายอยู่เมืองราชบุรีนั้นมีความประมาท ไม่ได้จัดกองลาดตระเวนการศึกษา เมื่อสมเด็จพระราชวังบวรฯ มาถึงเมืองราชบุรีและทราบข่าวก็ให้ลงพระราชอาญาเจ้าพระยาธรรมา พระยายมราช และนายทัพนายกองไว้ แล้วจึงมีหนังสือเข้ามาทูลรัชกาลที่ ๑ จะขอพระราชทานประหารชีวิตแม่ทัพทั้ง ๒ แต่รัชกาลที่ ๑ มีตราตอบออกไป ขอชีวิตแม่ทัพทั้งสอง เพราะเคยมีความดีความชอบมาก่อน เมื่อสมเด็จพระราชวังบวรฯ ทรงทราบก็ให้ลงพระราชอาญาเพียงโทษประหาร ๓ แฉก แล้วให้ตระเวนรอบค่าย และถอยเสียจากฐานันดรศักดิ์ ส่วนนายทัพนายกองก็ให้ลงพระราชอาญาเขียน (โปรดดูรายละเอียดในเจ้าพระยาพิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑, หน้า ๑๓-๑๔.)

ให้ทรงช่วยปรามทหารแทน และซึ่งมันเกี่ยวประกาศพระราชโองการดังนี้ ก็หมายจะให้ทหารของเรา
ชะล่าใจนั่นเอง"๑๐๖

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...ขงเบ้งจึงบอกว่า เราเห็นว่าสุมาอี้มิได้ออกรบเป็นช้านาน
เพราะเกรงเราอยู่ แต่กลัวทหารทั้งปวงจะเสียใจจึงบอกไปถึงโจยอยว่าจะขอยกกองทัพออกรบ
โจยอยจึงให้มีหนังสือมาห้ามมิให้ออกรบหุง หวังจะเอาใจทแกล้วทหารไว้"๑๐๗ หรือเมื่อ เเตงงาย
พลีชีพส่วในการศึกกับเกียงอุย เเตงงายใช้อุบายให้คนของตนลอบเอาของกำนัลไปติดสินบน
ศูยโชนทีของพระเจ้าเล่าเสี้ยน จนทำให้พระเจ้าเล่าเสี้ยนมีหนังสือเรียกเกียงอุยเข้าเฝ้า เมื่อ
เกียงอุยออกคำสั่งให้เลิกทัพนั้น เลียวฮั่วค่านขึ้นว่า

ฉบับแปลใหม่ "ธรรมดาแม่ทัพออกศึกในสนามแล้ว ไม่ต้องฟังคำสั่งใคร ๆ แม้พระเจ้า
แผ่นดิน บัดนี้มีพระราชโองการมาให้เลิกทัพ เราไม่จำเป็นต้องฟังก็ได้"๑๐๘

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...ท่านเป็นมหาอุปราชา เมื่อจะยกกองทัพมานั้นก็ได้ทูล
พระเจ้าเล่าเสี้ยนว่าจะทำการให้สำเร็จ ซึ่งมีหนังสือรับสั่งมานี้ ให้ท่านยับยั้งตอบไว้ดูก่อน.."๑๐๙
หรือเมื่อ เเตงงายได้ เมือง เสฉวนแล้วก็ให้มีหนังสือไปถึงสุมาเจียว ในหนังสือนั้นเล่าถึงภารกิจต่าง ๆ
ที่ท่านได้ทำเมื่อยึด เมือง เสฉวนได้ สุมาเจียวเมื่อได้หนังสือแล้วก็เคลือบแคลงสงสัยว่า

๑๐๖ วรรณไว พิศนทัย, สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๒๘ : ๓๔๘๐, เน้นโดยผู้เขียน.

๑๐๗ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๒ : ๑๓๒.

๑๐๘ วรรณไว พิศนทัย, สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๒๘ : ๓๑๙๒, เน้นโดยผู้เขียน.

๑๐๙ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๒ : ๘๑๔.

เตงกายจะคิดกำเร็บตั้งตัวเป็นใหญ่ จึงมีหนังสือไปถึงเตงกายว่าถ้าจะทำการสิ่งใด ให้เตงกาย
รอคำสั่งก่อน เมื่อเตงกายทราบความในหนังสือแล้ว ก็พูดขึ้นว่า

ฉบับแปลใหม่ "โบราณว่าไว้ แม้ทัพลงสนามรบแล้วไม่ต้องฟังคำสั่งผู้ใด แม้เจ้านายก็
สั่งไม่ได้ หน้าที่ของข้าพเจ้าคือ ผู้ชิตภาคตะวันตก แล้วจะมีอะไรมาขัดขวางข้าพเจ้าได้"^{๑๑๐}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "... เตงกายเห็นหนังสือก็มีความน้อยใจจึงว่า เราก็ก็นั่งสั่ง
มาทำการเพียงนี้ ถ้าได้ทวงทีจะทำต่อไป จะเพาะแต่จะให้บอกกล่าวติดตูลก่อนเล่า เมื่อแล
หนทางก็ไกล กว่าจะมีหนังสือรับสั่งตอบมาถึงนั้นก็ช้าอยู่ มิทันทวงที่ราชการมิเสียไปหรือ..."^{๑๑๑}

ประเด็นอีกประเด็นหนึ่งที่สามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลังแปลงจากสามก๊กฉบับแปลใหม่
ก็คือ การจงรักภักดีและชื่อเสียงไม่ว่าจะต่อนายเก่า สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังมักจะตัดข้อ
ความหรือคำที่จะให้ความหมายว่าเป็นการแสดงความจงรักภักดีหรือชื่อเสียงต่อนายเก่า ดัง
ความตอนที่โจโฉไม่ให้ชิวหยงติดตามกวนอู สามก๊กฉบับแปลใหม่บอกไว้ชัดเจนถึงเหตุผลของโจโฉว่า

ฉบับแปลใหม่ "การไม่ลืมคุณนายเก่า จะมาหรือไปก็เปิดเผยตรงไปตรงมา คนอย่างนี้
เป็นยอดคนโดยแท้ พวกเจ้าจงรู้จักตัวให้เหมือนเขาเถิด"^{๑๑๒} แต่สามก๊กฉบับเจ้าพระยา
พระคลังแปลงข้อความที่มีความหมายว่า "นายเก่า" ให้เป็นเรื่องเฉพาะบุคคล ดังนี้

^{๑๑๐} วรรณไว พิศนาคย์ , สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๓๑ : ๓๒๒, เน้นโดยผู้เขียน.

^{๑๑๑} เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก, ๒ : ๔๓๔.

^{๑๑๒} วรรณไว พิศนาคย์ , สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๑๑ : ๔๖๕ , เน้นโดยผู้เขียน.

ฉบบเจ้าพระยาพระคลัง "...ซึ่งกวนอูไปตั้งนี้เพราะมีใจกตัญญูต่อเล่าปี่ผู้เป็นนาย ประเภทหนึ่ง เราก็ได้รับสัญญากวนอูไว้ แล้วเขาก็ให้หนังสือบอกเรา เหตุใดจะว่าเขาหนี ท่านทั้งปวงจงมีใจรักนายให้เหมือนกวนอูเถิด "๑๑๓

หรือเมื่อเตียงกั้งมาปรึกษาบรรยายให้เรื่องที่ได้หารือกับกับเกียงฉิม เอียวทง และอิฟังถึงเรื่องที่จะยกทัพไปแก้แค้นแทนอุยของ แต่เตียวกั้งเกรงว่าเตียวเอี้ยผู้บุตรซึ่งอยู่ในกองทัพม้าเจียวจะถูกม้าเจียวฆ่า นางหวังซื่อภรรยาของเตียวกั้งเมื่อฟังดังนั้นก็โกรธ ในสามก๊กฉบบแปลใหม่ได้กล่าวว่ นางได้พูดถึงการล้างแค้นให้นายเถ่าว่าจะตายก็ไม่ควรเสียดายชีวิต ในขณะที่สามก๊กฉบบเจ้าพระยาพระคลังไม่มีข้อความตอนนี้

ฉบบแปลใหม่ "เมื่อจะต้องล้างแค้นให้แก่เจ้านาย แม้ชีวิตตัวเองก็หาควรเสียดายไม่ แล้วลูกคนเตียวจะสละมิได้เขี้ยวหรือ ถ้าท่านบิดพริ้ว ไม่ยอมยกทัพไป เพราะหวงลูกแล้ว ข้าพเจ้าขอตายเสียก่อนดีกว่า "๑๑๔

หรือความจงรักภักดีและซื่อสัตย์ต่อกษัตริย์ ดังความเมื่อเงาซูกิจจะฆ่าตั้งโตะ แต่ไม่สำเร็จ

ฉบบแปลใหม่ "ใครจะให้มึงเป็นกบฏต่อกู ? "

เงาซูกิจคาตะโกนตอบว่า

"มึงไม่ใช่ นายกู กูไม่ใช่ขุนนางมึง มึงจะมาว่ากูเป็นกบฏมึงได้อย่างไร ความชั่วที่มึงก่อไว้นั้นมากมายทั่วฟ้า ใต้ ๗ ก็อยากจะฆ่ามึงตั้งนั้น ก็เจ็บใจนักที่ไม่สามารถฉีกเนื้อมึงให้ประจักษ์แก่ได้ฟ้าได้ "๑๑๕

๑๑๓ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๑ : ๔๑๔-๔๑๕ , เป็นโดยผู้เขียน.

๑๑๔ วรณไว พันธินัย , สามก๊กฉบบแปลใหม่ , ๒๒ : ๒๒๑๖.

๑๑๕ วรณไว พันธินัย , สามก๊กฉบบแปลใหม่ , ๑ : ๑๒๔ , เป็นโดยผู้เขียน.

แต่ความในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังได้ถูกตัดทอนลง

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...แล้วว่าเหตุใดตัวจึงคิดทำร้ายมหาอุปราชผู้เป็นบิดาของเราดังนี้ เงามิได้กล่าวจึงตอบว่า ย้ายตั้งโศกเคราะห์การหย่าช้ำ ภูจะตัดเอาศีรษะประกาศแก่เทวดาแลมนุษย์ให้เห็นประจักษ์จงทั่ว... ๑๑๖

ความเมื่อโจ้วทวนและตันอ๊กกับสาวกต่างสงสัยว่าจะกำจัดโจ้วโจ้ว ฐกซึ่งแอบอยู่หลังม่านออกมาแกล้งพูดว่า จะนำเรื่องนี้บอกแก่โจ้วโจ้ว ตันอ๊กได้ฟังดังนั้นก็พูดขึ้นว่า

ฉบับแปลใหม่ "ขุนนางผู้จงรักภักดีไม่กลัวตายดอก เราพร้อมที่จะตายเป็นผีของราชวงศ์หั่น ไม่เหมือนอย่างชายคนประจบสอพลอ เข้าข้างอำมาตย์" ๑๑๗

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง"... เกิดมาเป็นข้าราชการจะอาสาแผ่นดินมิได้กลัวความตาย.." ๑๑๘
และความในจดหมายที่ชวน เลี้ยว เขียนถึงฮ่องฮุ้น

๑๑๖ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๑ : ๖๓.

เป็นที่น่าสังเกตว่า การตัดทอนหรือตัดแปลงความในเรื่องของความจงรักภักดีและซื่อสัตย์ต่อนายเก่านั้น อาจจะเนื่องมาจากชั้นครองราชย์ของรัชกาลที่ ๑ เป็นการปราบดาภิเษกซึ่งต้องประหารกษัตริย์พระองค์เก่าคงจะมีขุนนางเก่าที่ยังจงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีอยู่ หรือแม้ว่าจะไม่มี แต่ความที่สะท้อนภาพดังกล่าวก็คงยังเป็นสิ่งแสลงใจอยู่นั่นเอง

๑๑๗ วรรณไว พัดโพนทัย, สามก๊กฉบับแปลใหม่ , ๘ : ๑๕๔ , เน้นโดยผู้เขียน.

๑๑๘ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) , สามก๊ก , ๑ : ๓๖๘.

ฉบับแปลใหม่ "ย้ายโจรตั้งโต๊ะกระทำการชั่วช้า เป็นกบฏ บังอาจทำร้ายเจ้าเหนือหัวเหนือ เราความช่วยเหลือของมันนี้ไม่มีใครกล้าบริภาษ หากท่านยังขืนปล่อยให้มันใช้อำนาจ เกาะเกาะระรานอยู่ต่อไป แสร้งทำเฉยเมยเสีย ใครจะนับถือท่าน เป็นขุนนางที่ซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อราชบัลลังก์ได้..."^{๑๑๙}

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...ทุกวันนี้ตั้งโต๊ะทำการหยาบช้ายบดต่อแผ่นดินตั้งนี้ หากมีผู้ใดคิดการล้างตั้งโต๊ะ เสียไม..."^{๑๒๐}

ความจงรักภักดีหรือความซื่อสัตย์ต่อผู้เป็นนายนั้นสามก๊กฉบับแปลใหม่กล่าวว่า ไม่สามารถที่จะแปรเปลี่ยนได้ ดังความเมื่อโจชองตายแล้ว หญิงผู้หนึ่งซึ่งเป็นภรรยาของโจอุณชกน้องของโจชองไม่ยอมมีสามีใหม่ตามคำแนะนำของบิดา ซึ่งเกรงว่านางจะต้องพลอยได้รับโทษด้วย นางได้ตัดจมูกทิ้งเสีย คนในบ้านเห็นดังนั้นก็ตกใจพากันบอกให้นางโอรนอ่อนจะได้ไม่ต้องรับโทษ นางกล่าวว่า

ฉบับแปลใหม่ "โบราณว่าไว้ว่า ยันคนดีมีศีลธรรมประจำใจยอมไม่ผันแปรไปตามความรุ่งเรืองหรือความหายนะ ผู้มีความจงรักภักดีที่แท้ ย่อมไม่เอาความเป็นความตายมาเป็นเครื่องเปลี่ยนใจ..."^{๑๒๑}

แต่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังแปลงคำสอนเรื่อง "คนดีมีศีลธรรม" เป็นเรื่องระหว่างสามภรรยาไปเสีย

^{๑๑๙} วรรณไว พัดอินทรีย์, สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๒ : ๑๒๔, เน้นโดยผู้เขียน.

^{๑๒๐} เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก, ๑ : ๖๔.

^{๑๒๑} วรรณไว พัดอินทรีย์, สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๒๘ : ๓๖๐๐, เน้นโดยผู้เขียน

ฉบับ เจ้าพระยาพระคลัง

... ประเพณีลูกผู้หญิง เมื่อยังหาสามีไม่ได้ก็ตั้งอยู่ในบังคับบัญชา
ของบิดา ถ้ามีสามีแล้วก็ตั้งอยู่ในบังคับสามี ถ้าสามีได้ยศศักดิ์ เป็น
สุขก็ได้ เป็นสุขด้วยสามี ถ้าสามีประกอบไปด้วยทุกข์ก็ให้ทุกข์
ยากด้วยสามี เมื่อยังมีชีวิตอยู่รักษาคร่ำรวมสุขทุกข์ฉันใด สามีตาย
แล้วให้รักษาคร่ำรวมสุขรวมทุกข์ดังนั้น .." ๑๒๒

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อมีการกล่าวถึงการกำจัดกลุ่มอำนาจเก่า เมื่อมีการผลัดแผ่นดิน
ความในสามก๊กฉบับ เจ้าพระยาพระคลังจะมีการตัดแปลงเนื้อความ เป็นต้นว่า การกำจัดพวกกลุ่ม
อำนาจเก่าโดยการฆ่า ๑๒๓ ดังความตอนที่พระนางโศเภากล่าวกับโศจีน หลังจากโศเภามาทูล
พระนางว่า โศจีนจะฆ่าชนที่ทั้ง ๑๐ คน สามก๊กฉบับแปลใหม่ พูดชัดเจนว่าการฆ่าขุนเก่าหลังจาก
การผลัดแผ่นดินนั้น เป็นสิ่งที่ไม่สมควรกระทำ

ฉบับแปลใหม่ "ชนที่เหล่านี้ได้รับราชการมาแต่รัชกาลพระเจ้าเลนเต้แล้ว ซึ่งมีชื่อของเต้
องค์ใหม่ขึ้นครองราชย์ในใต้ฟ้าแล้ว เจ้าก็ฆ่าขุนนางเก่าเสีย นั้น ยอมไม่เป็นการเคารพต่อ
ราชบัลลังก์เลย " ๑๒๔

แต่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังเสียงความหมาย เรื่องการฆ่าขุนนางเก่า เมื่อมีการผลัดแผ่นดิน เป็นว่า
ไม่ควรฆ่าชนที่เหล่านี้ เนื่องจากไม่มีความคิด

๑๒๒ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) สามก๊ก , ๒ : ๑๘๔.

๑๒๓ เป็นที่น่าสังเกตว่าในการปราบดาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
นั้นนอกจากจะประหารชีวิตสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีแล้ว พระองค์ยังให้ประหารชีวิตขุนนางที่จงรัก
ภักดีต่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีอีกด้วย

๑๒๔ วรรณไว พิศนาคย์, สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๑ : ๑๑, เน้นโดยผู้เขียน.

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "...ชนที่สิบคนไม่ทำราชการแต่ครั้งพระเจ้าเลนเต้ จะได้มีความคิดสิ่งใดหามาได้ จะมาฆ่าเขาเสียนั้นไม่ควร ซึ่งว่าจะช่วยทำนุบำรุงการแผ่นดินนั้น เห็นไม่สมเหมือนจะแก่งงำให้บ้านเมืองเป็นจลาจล..."๑๒๕

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งที่มีการแปลงความหมายในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังก็คือ เรื่องของการย้ายเมืองหลวงจากเมืองลกเอียงไปอยู่ที่เมืองชู่โต ตั้งเจียวเนาะน่าโจโจว่า

ฉบับแปลใหม่ "ซึ่งท่านยกกองทัพเข้ามาระงับการจลาจลวุ่นวายช่วยองค์เทพบุตรไว้ได้นี้ นับเป็นความชอบใหญ่หลวงต่อแผ่นดิน เสมือนทหารเอกทั้งห้า ในสมัยโบราณโดยแท้ แต่ขุนนางผู้ใหญ่บางคนอาจจ้องดูท่านไปในแง่อื่น และอาจไม่เห็นด้วยกับท่านก็ได้ ซึ่งท่านจะอยู่ที่ใดต่อไปนั้น เกรงจะไม่ปลอดภัย ข้าพเจ้าเห็นว่า ท่านควรทูลขุขุเสด็จพระเจ้าเหียนเต๋ไปประทับ ณ เมืองชู่โต จะดีกว่า แต่ทว่าก็ควรรำลึกไว้ข้อหนึ่ง พระนครลกเอียงนี้ เป็นที่รู้กันว่ามีการบูรณะขึ้นเป็นราชธานีใหม่ ซึ่งใคร ๆ ก็หวังว่าจะเป็นที่ร่มเย็นเป็นสุขตลอดไป เมื่อมีการย้ายที่ประทับอีกเช่นนี้ ก็คงจะมีผลไม่ชอบอยู่บ้างเป็นธรรมดา แต่การทางานใหญ่นั้น ก็ต้องใจใหญ่ด้วยจึงจะสำเร็จได้ ขอท่านจงวินิจฉัยดูโดยควรเถิด"๑๒๖

แต่ความที่ปรากฏในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังนั้นดูจะแตกต่างไปจากฉบับแปลใหม่ คือ

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง "ท่านยกทหารเข้ามากำจัดลัทธิกบฏนั้น พระเจ้าเหียนเต๋แลขุนนางทั้งปวงก็ค่อยมีความสุขขึ้นเพราะท่าน บัดนี้ท่านจะทำนุบำรุงแผ่นดิน แลรักษาพระเจ้า

๑๒๕ เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก, ๑ : ๓๘.

๑๒๖ วรณไว พิศนทัย, สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๖ : ๔๘๖, เน้นโดยผู้เขียน.

เห็นแต่สืบไปด้วยความสุจริตนั้น ความชอบของท่านก็จะมียิ่งขึ้นไป เป็นอันมาก แต่จะตกแต่งค่าย
คูประตูหอรบใน เมืองลกเอียงให้สมบูรณ์ขึ้นนั้น ข้าพเจ้าเห็นยังขัดสนอยู่ ด้วยขุนนางแลราษฎร
ทั้งปวงยังมิได้ตั้งตัวได้ เพราะขัดสนข้าวปลาอาหาร แล้วเกลือกจะมีราชการสงครามมาก็จะ
ลำบากแก่ทหารท่าน ขอให้เชิญเสด็จพระเจ้าเทียนเต๋ไปตั้งอยู่ ณ เมืองสุโต พระเจ้าเทียนเต๋
แลขุนนางทั้งปวงก็จะมีคามยินดีด้วยเหมือนหนึ่งท่านนิมิตเมืองใหม่ถวายได้ทันที หัวเมืองแลราษฎร
ทั้งปวงก็จะสรรเสริญท่านว่ามีให้ลำบากแก่ไพร่ ซึ่งข้าพเจ้าว่านี่ขอให้ท่านดำริดูจงควร "๑๒๗

๑๒๗ เจ้าพระยาพระคลัง(หน), สามก๊ก, ๑ : ๒๔๑, เน้นโดยผู้เขียน.

สรุป

จากการวิเคราะห์ จะเห็นได้ว่า เรื่องสามก๊กก็เฉกเช่นเดียวกับเรื่องราชาธิราชคือ แม้ว่าจะ เป็นวรรณกรรมที่มุ่งสื่อ เรื่องความบันเทิงหรือพิชยสงคราม หากแต่ภาพของโลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นน้าในสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้น ได้แฝงไว้อยู่ตลอดเวลา ดังจะเห็นได้จากการให้ความสำคัญกับ เรื่องของการมีสติปัญญา การมีสติปัญญา เป็นคุณสมบัติสำคัญทั้งสำหรับผู้ที่เป็นผู้นำและบรรดาขุนนางข้าทหาร

ในส่วนที่เกี่ยวกับสติปัญญาของผู้ที่เป็นผู้นำนั้น พบว่าการมีสติปัญญาของผู้นำจะโยงใยอยู่กับ เรื่องของการมีบุญบารมีซึ่งมีความสัมพันธ์กับ เรื่องของหน้าที่พึงมีต่อ เหล่าคณะประชาราษฎร์ และข้าทหาร

ส่วนการมีสติปัญญาของผู้ เป็นขุนนางนั้น ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นมากเช่นกัน เนื่องจากขุนนางที่มีสติปัญญาคือภาพสะท้อนภาพหนึ่งของการมีบุญบารมีของผู้นำ การที่ขุนนางที่มีสติปัญญาเกิดมาเพื่อ จะประกอบบุญของผู้ที่เป็นผู้นำ ดังนั้นขุนนางผู้ที่มีสติปัญญาจึงจำเป็นต้อง เข้าสวามิภักดิ์ต่อผู้นำที่มีความเหมาะสม เท่านั้น เพราะการเข้าสวามิภักดิ์กับผู้นำที่ไม่เหมาะสม จะนำมาซึ่งความวิบัติมาสู่ขุนนางผู้นั้น

ไชยชั้น

ไชยชั้น เป็นวรรณกรรมแปลรวมสมัยอีก เรื่องหนึ่งในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ฯ แม้ว่าเรื่องไชยชั้นจะได้รับความนิยมไม่เท่ากับสามก๊ก (ส่วนหนึ่งเห็นได้จากจำนวนฉบับที่เขียนที่มีอยู่ในหอสมุด ฯ) แต่เรื่องไชยชั้นก็คงจะเป็นเรื่องของคนสมัยนั้นรู้จักกันดี เพราะดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า บางส่วนของพระอภัยมณีของสุนทรภู่ก็ได้รับอิทธิพลมาจากไชยชั้น

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ไชยชั้นมีข้อจำกัด เรื่องต้นฉบับที่จะนำมาศึกษาเปรียบเทียบ ดังนั้นสาระสำคัญที่ปรากฏในไชยชั้นอาจจะ เป็นความอธิบายของผู้แปลหรือตัวเรื่องเดิมก็ได้ ซึ่งแม้ว่าเราจะไม่สามารถบอกได้ว่าตรงไหน เป็นความอธิบายของผู้แปลหรือ เป็นเนื้อเรื่องเดิม แต่กระนั้นสาระสำคัญที่ปรากฏก็คือสิ่งที่ผู้แปลไม่ได้มีข้อจำกัดที่จะต้องตัดออก และ เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องของต้นฉบับ ถ้าเราใช้วิธีการศึกษาเช่นเดียวกันกับที่ใช้ในราชาธิราช และสามก๊ก ก็จะพบว่ามิชข้อน่าสังเกตที่คล้ายคลึงกับราชาธิราชและสามก๊ก โดยความคล้ายคลึงนี้ที่น่าจะไปใช้อธิบายโลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นน่านในสมัยรัชกาลที่ ๑ ได้บ้างไม่มากนักน้อย

จากเนื้อเรื่องของไชยชั้น ซึ่งเป็นเรื่องของการล้มล้างราชวงศ์เงินของพระเจ้าผอบป่าอ้อ และพระเจ้าชั้นอ้อ ซึ่งในภายหลังเมื่อสามารถล้มราชวงศ์เงินได้แล้ว กษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ก็ทำสงครามกันเองเพื่อแย่งชิงราชสมบัติ สาระสำคัญที่ปรากฏในเนื้อเรื่องคือ กษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ไม่ได้เป็นเชื้อพระวงศ์แต่ประการใด ดังนั้นการโต้ตอบกันของพระเจ้าผอบป่าอ้อและพระเจ้าชั้นอ้อ พระเจ้าผอบป่าอ้อว่าพระเจ้าชั้นอ้อว่า"ย้ายเส้าบั๊งแต่ก่อนมึงก็เป็นแต่นายอำเภอ..."๑๒๘ พระเจ้าชั้นอ้อตอบว่า "แล้วท่านก็เป็นแต่ลูกไพร่ดำตระกูล..."๑๒๙ หากการขึ้นเป็นใหญ่

๑๒๘ ไชยชั้น , ๒ : ๑๗๖

๑๒๙ เรื่องเดียวกัน, ๒ : ๑๗๖ เป็นที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ มิได้สืบสายมาจากวงศ์ของกษัตริย์ ก่อนหน้าที่พระองค์จะปราบดาภิเษก พระองค์ก็เป็นเพียงขุนนางเช่นกัน.

ของกษัตริย์ทั้งสองพระองค์นั้นประการแรก เป็นเพราะการเปิดทางให้ของพระเจ้าหงส์ได้ เมื่อพระองค์
ให้ทั้งพระเจ้าผอบาอ่องและพระเจ้าซันอ่องซึ่งงานคอนั้น เป็นเพียงขุนนางของพระเจ้าหงส์ได้ โดยตำแหน่ง
งานขณะนั้น พระเจ้าผอบาอ่องเป็นหล่อกอง และพระเจ้าซันอ่องเป็นไฉ่ก่อง ยกทัพแยกเป็นสอง
ทางเพื่อเข้ายึดเมืองท่าเหยียง

... เดิมท่านทั้งสองต่างคิดจะกำจัดยี่ชือฮองเต้ แต่กำลังทแกล้วทหารยัง
น้อย จึงยกเรามาเป็นเจ้า หวังจะให้บำรุงแผ่นดินให้อยู่เป็นสุข ท่านทั้ง
สองมีความชอบไว้แก่เราเป็นอันมาก แต่ตัวของเรานี้บุญน้อย ถ้าได้เมือง
ท่าเหยียงแล้วอาณาเขตกว้างขวาง เราจะรักษาแผ่นดินมิได้ ซึ่งท่านทั้งสอง
จะยกกำลังไปกำจัดยี่ชือฮองเต้ ถ้าผู้ใดเข้าเมืองได้ก่อนผู้นั้นเป็นเจ้า ถ้าผู้
ใดไปถึงทีหลัง ผู้ซึ่งได้ครองเมืองจึงตั้งให้เป็นเสนาบดีผู้ใหญ... ถ้าผู้ใด
เป็นเจ้าจงมาจัดแจงเมืองให้เราอยู่... ๑๓๐

และประการสำคัญอีกประการหนึ่งในเรื่องของไซซัน คือการอธิบายเรื่องความ
สามารถของกษัตริย์ทั้งสองพระองค์ แม้ว่าภาพทั้งของพระเจ้าผอบาอ่องและพระเจ้าซันอ่องจะ เป็น
ภาพของกษัตริย์ผู้ปรีชาสามารถในการทำศึกสงคราม แต่ถึงกระนั้นก็ยังมี ความแตกต่างที่สำคัญคือ
ภาพของพระเจ้าผอบาอ่องจะเป็นภาพของกษัตริย์ที่ปรีชาสามารถในการทำศึกสงคราม แต่เป็นคนดู
ร้ายและอาธรรม์ ตั้งความที่พระเจ้าซันอ่องกล่าวกับพระเจ้าผอบาอ่องก่อนที่จะรบกัน

... แล้วโทษท่านมีถึงสิบประการ เราจะว่าให้ทหารทั้งปวงฟัง ข้อหนึ่ง
ยินยอมเจ้าเมืองกายก็เห็นราษฎรร้อน ปรีชากันจะไปกำจัดพระเจ้ายี่ช
ฮองเต้ หมายถึงแก่ทุกข์ของชาวเมือง ท่านจะคิดขบถต่อเมืองหลวงฆ่า
ยินยอมเสีย ชิงเอาเมืองกายก็จึงได้ตั้งตัวมา

ข้อสองท่านชวนเราจะไปตีเมืองเดียว ท่านได้เป็นแม่ทัพหน้าก็ไม่
บอกเราไปแต่ท่านถึงกลางทางกลับฆ่าของงซึ่งเป็นแม่ทัพเสีย ครั้นท่านได้
เป็นแม่ทัพไปมีชัยแก่เจียงห้า แล้วรีบเอาสิ่งของทุกหัวเมืองจนประชา
ราษฎรได้ความยากแค้น

ข้อสามเจียงห้าพาทหารไปเข้าด้วยยี่สิบหมื่น ครั้นไปถึงเมืองซินอัน
ทหารพูดนิทานท่านแต่สองคน ท่านโกรธฆ่าพวกทหารทั้งปวงซึ่งไม่ผิดเสีย
สิ้นยี่สิบหมื่น

ข้อสี่พระเจ้าหงัเต้ตรัสว่า ผู้ใดตีเมืองห้าเอียงได้ก่อนจะได้เป็นเจ้า
ครองเมือง ท่านก็ยอมถวายสัจครั้นเราตีเมืองห้าเอียงไว้ก่อน ท่านมา
ภายหลังละความสัจเสียตั้งตัวเป็นเจ้า ำให้เราไปอยู่เมืองโปตั้ง

ข้อห้าจูหยุนซึ่งเป็นชายชองเต้ ออกมาสามภักดีเราโดยดี ท่านก็ฆ่า
เสียทั้งญาติวงศ์แลคนซึ่งร้องให้รักจูหยุน

ข้อหกท่านเผาต๋านักอาบงจิ้งไฟไหม้เรือนราษฎรถึงสามเดือน

ข้อเจ็ดท่านไปบุศศพระเจ้ายี่ชองเต้เก็บเอาทรัพย์สินสิ่งของเครื่อง
ประดับศพบเป็นอณาประโยชน์

ข้อแปดท่านชิงเอาเมืองหลวงไว้แล้ว จะใคร่ไปอยู่เมืองแพเสีย
ขับพระเจ้าหงัเต้ให้ไปอยู่เมืองปิ่นจิว แล้วชิงเอาเมืองหันเมืองหลวงว่า
เขตแดนของตัว

ข้อเก้าท่านไม่มีกตัญญู ำช้ทหารไปฆ่าพระเจ้าหงัเต้เสียที่หน้าเมือง
กิงหล่า

ขอลิบทานตั้งตัว เป็น เจ้าแล้วไม่อยู่ในยุติธรรม ำให้คนทั้งภิกพ เจ็บ
แค้นคิดประชุมจะกำจัดท่าน เสียจากแผ่นดิน... ๑๓๑

ในขณะที่พระเจ้าชั้นอ๋อง เป็นผู้ที่โอบอ้อมอารี เมตตากรุณา ตั้งความ เมื่อตี เมืองรายทางที่จะไปถึง
เมืองท่าเหยียง

๑๓๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖ - ๑๘.

มีข้อน่าสังเกตว่าในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับความแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชา
ที่ ๔ ของสมเด็จพระพนรัตน์ มีข้อความที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยกย่องกล่าวโทษสมเด็จพระเจ้า
กรุงธนบุรีก่อนที่จะรับสั่งให้ประหารชีวิต คือ

... จึงรับสั่งให้มีกระชูดตามเจ้าตากสิน เจ้าแผ่นดินผู้ทุจริตว่า ตัวเป็น
เจ้าแผ่นดินใช้เราไปกระทำการสงครามได้ความลำบากเกินเหตุต่างหน้า
เราอุทิศสาหัสกระทำศึกมิได้อาลัยแก่ชีวิต คิดแต่จะทำนุบำรุงแผ่นดินให้
สิ้นเสี้ยนหนาม จะให้สมณพราหมณาจารย์และไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ให้อยู่เย็น
เป็นสุขสืบด้วยกัน ก็เหตุไฉนอยู่ภายหลังตัวจึงเอาบุตรภรรยาเรามา
จงจำทำโทษแล้วโดยตีพระภิกษุสงฆ์ แลลงโทษแก่ข้าราชการ และ
อาณาประชาราษฎร์ เร่งรัดเอาทรัพย์สินโดยพลการด้วยหาความผิดมิได้
กระทำให้แผ่นดินร้อนทุกเส้นหญ้า ทั้งพระพุทธรูปศาสนา ก็เสื่อมทรุด
เศร้าหมองดูจเมืองมิจฉาภิภูริจะนี้ โทษตัวจะมีประการใดจงให้การไป
ให้แจ้ง...

(พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ (พระเจ้าตากสิน) จุลศักราช
๑๑๒๘ ถึง ๑๑๔๔ , หน้า ๒๐๖.)

...บัดนี้ไผ่ก่องมาตั้งอยู่นอกเมือง ข้าพเจ้าแจ้งว่าทหารจะเข้าตีเมือง
 ฝ่ายไผ่ก่องห้ามมิให้ทำอันตราย ซึ่งไผ่ก่องยกทัพมาครั้งนี้เหมือนหนึ่งฝน
 ฟ้าใหญ่ตกลงมาดับร้อนเย็นทั่วอภิสถ์ ถ้าท่านปราณีชาวเมืองอยู่ ของ
 ไปอ่อนน้อม เชิญไผ่ก่องเข้ามาเป็นทางไมตรี... ขณะนั้นหัวเมืองรู้สึกดี
 ศัพท์ไปว่า ไผ่ก่องโอบอุ้มอารี แต่บรรดาหัวเมืองรายทางก็เข้า
 มาด้วย เป็นอันมาก... ๑๓๒

๑๓๒ ไซขัน , ๑ : ๑๖๙ - ๑๗๐ เป็นที่น่าสังเกตว่า ถ้าเรื่องไซขันแปลในต้น
 รัชกาลที่ ๑ อาจจะเป็นไปได้ว่าเรื่องไซขัน ได้อธิบายภาพของผู้ที่มีความเหมาะสมต่อการเป็นผู้นำ
 ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อปัญหาเรื่องการสร้างความชอบธรรมให้กับการขึ้นเป็นผู้นำของรัชกาลที่ ๑
 ว่าเป็นความถูกต้อง เพราะภูมิหลังทั้งของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและพระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลกฯ คงจะเป็นเรื่องราวที่ทราบกันดีในหมูชนชั้นน่านในสมัยนั้นว่ามีพื้นเพเช่นไร ดังนั้น
 การที่จะปิดฉากคนผู้หนึ่ง พร้อมทั้งเปิดฉากคนอีกผู้หนึ่งซึ่งขึ้นมาอยู่ในสถานภาพเดียวกัน ย่อมจะต้อง
 หาคำอธิบายเพื่อจะใช้เป็นมาตรฐานในการตัดสินความเหมาะสมของผู้มาใหม่ และในขณะเดียวกัน
 มาตรฐานตัวเดียวกันนี้ก็ทำหน้าที่ในทางตรงกันข้ามสำหรับผู้ที่มีอำนาจ ดังปรากฏเป็นหลักฐาน
 ให้เห็นในวรรณกรรมร่วมสมัยอื่น เป็นต้นว่าพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีฉบับที่เขียนขึ้นโดยสมเด็จพระ
 พระพนรัตน์ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว ในเชิงอรรถข้างต้น หรือในเรื่องสังคีตยวงศ์ซึ่งเป็นผลงานของ
 นักปราชญ์ผู้เดียวกัน ก็ได้กล่าวต่าหารัชกาลผู้มาก่อนพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ

...พระราชาวชิรปการราช... พระราชานั้นมีพลเสนามาก ได้ประหาร
 ชนบทแลนิคมทั้งหลายไปตามทางทั้งทางน้ำแลบก แล้วรบชนบทต่าง ๆ
 ...ได้เสวยราชย์อยู่พระนครธนบุรีในแคว้นกรุงอโยธยานคร ๑๔ ปี
 เศษ ได้ทรงทำกรรมต่าง ๆ มีนวทาเป็นต้น (หรือนวทาน) แล้วมีจักร
 พุ่งชานวิปริตต่าง ๆ มหาชนพากันโกรธ...

(สมเด็จพระวันรัตน์, สังคีตยวงศ์, หน้า ๔๒๒ - ๔๒๓.)

สาระสำคัญอีกประการหนึ่งในเรื่องไซฮันที่ทำให้เข้าใจได้ว่า ผู้แปลเรื่องไซฮันน่าจะมีวิธีการคิดเหมือนกับผู้แปลสามก๊ก คือการที่ไซฮันให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญา เนื่องจากทั้งไซฮัน และสามก๊กต่างก็ให้ตัวละครใช้สติปัญญาเป็นตัวเดินเรื่อง ซึ่งการใช้สติปัญญานั้นส่งผลให้มีการดำเนินเรื่องไปจนบรรลุผลของการกระทำ ดังความ เมื่อเดียวเหลียงปรึกษากับไฝ่ก้องแล้วนำตราหยกและเครื่องสำหรับภคินีไปมอบให้หล่อก้องที่ห้องมู่ย ครั้นหล่อก้องได้รับของแล้วก็นอบแก้วสองดวงมาให้แก่ฟ้าแจ้ง ฟ้าแจ้งเมื่อรับแก้วสองดวงมาแล้วก็ตั้งลงและเอาชนกระบี่กระทิงแก้วจนแตก หล่อก้องโกรธมากต่อการกระทำของฟ้าแจ้ง ฟ้าแจ้งจึงพูดกับหล่อก้องว่า

... เมื่อครั้งแผ่นดินจีนก๊กนั้น เจ๋อชิงได้คนดีไว้เป็นที่ปรึกษาสี่คน มีสติปัญญาสองได้ทั้งสี่ก็ศึกการสำเร็จ ได้เขตแดนถึงหมื่นเส้น ฝ่ายเจ๋อชิงมีแก้ววิเศษดวงหนึ่ง ตั้งหน้ารถสองทางไปสว่างได้ชั่วรถเอามาอวดเจ๋อชิง ๆ หัวเราะเยาะว่า ท่านมีแก้วสองได้แต่ใกล้ เรามีที่ปรึกษาสี่คนสองได้ทั้งสี่ก็ศึกกว่าท่าน ครั้งนั้นเจ๋อชิงได้ความอาย อันของวิเศษกับคนมีสติปัญญาจะเปรียบกัน คนทั้งปวงก็ย่อมนับถือคนมีสติปัญญา^{๑๓๓}

หรือเมื่อซันลันไปถึงเมืองโปตัง ซันลันได้เข้าพบแเฮเฮาหยิน แเฮเฮาหยินได้สอบถามความรู้ของซันลันจนเป็นที่พอใจแล้ว จึงถามซันลันว่า "...ท่านมีสติปัญญาหาผู้เสมอไม เหตุใดจึงพาอ๋องมิเลี้ยงท่าน"^{๑๓๔} ซันลันได้ตอบข้อสงสัยของแเฮเฮาหยินโดยยกกรณีของ เปกหลี่เอ๋ ผู้มีสติปัญญาในแผ่นดินเสียดก็ทำให้แเฮเฮาหยินฟัง ความว่า

... เปกหลี่เอ๋เป็นคนมีสติปัญญาไปอยู่เมืองหงู เจ้าเมืองไม่นับถือ เปกหลี่เอ๋ พอกองทัพเมืองจินไปตีเมืองหงู ไม่มีผู้ใดที่จะช่วยคิดป้องกันรักษาเมือง ๆ

^{๑๓๓} ไซฮัน , ๑ : ๒๔๒ - ๒๔๓ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๑๓๔} เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๓๔๔.

หญิงเสียแก่เมืองจัน ครั้ง เปกหลี่ เอ๋ เข้าไปอยู่เมืองจัน จันฮ่องตั้ง เปกหลี่ เอ๋ ไว้เป็นที่ปรึกษา บรรดาหัวเมืองก็มาขึ้นแก่เมืองจัน เป็นอันมาก ด้วยจันฮ่อง รู้ใช้ เปกหลี่ เอ๋ แม้คนมีสติปัญญาอยู่เมืองไหน เมืองนั้นยอมมีสง่า ซึ่งคำว่า มาทั้งนี้ เป็นด้วยคนผู้จะใช้... ๑๓๔

หรือ เมื่อเกิดการเผชิญหน้ากันระหว่างพระเจ้าชัณฮ่อง และพระเจ้าผอบาฮ่อง พระเจ้าชัณฮ่องพูดขึ้น ว่า "...อันประเพณีแต่ก่อนนั้น ถึงผู้ใดจะมีกำลังแลฝีมือเข้มแข็ง ก็หาสรรเสริญว่าดีกว่าผู้มีสติปัญญาไม่ ตัวท่านเป็นคนโง่โสมมาก ไม่มีความคิดกระทำศึกด้วยโจहार จึงพารั้พลมาล้มตายเสีย เป็นอันมาก..." ๑๓๖ การให้ความสำคัญกับเรื่องของการเป็นผู้มีสติปัญญานั้นก็ เช่น เดียวกันกับ เรื่อง สามก๊กและราชาธิราช ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. การมีสติปัญญาของผู้ที่จะเป็นผู้นำ สำหรับผู้ที่จะตั้งตัวเป็นใหญ่ นั้น การมีสติปัญญาเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะปัญหาบารมีเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงบุญญาบารมี ดังความเมื่อพระเจ้าชัณฮ่องแต่งตั้ง ตันแฉงให้มีตำแหน่งใหญ่กว่าเดิม ตันแฉงคิดในใจว่า "...พระเจ้าชัณฮ่องมีสติปัญญาลึกแหลมยิ่ง นัก ควรที่จะเป็นผู้มีบุญบารมี แผ่นดินนี้ให้เป็นสุขได้..." ๑๓๗ ผู้ที่มีบุญญาบารมีอันกอปรด้วยปัญญา บารมีถึงจะเหมาะสมต่อตำแหน่งผู้นำ ดังความเมื่อพระเจ้าชัณฮ่องกำจัดพระเจ้าผอบาฮ่องได้แล้ว พวกขุนนางจะให้พระเจ้าชัณฮ่องขึ้นเป็นใหญ่ พระเจ้าชัณฮ่องตรัสว่า "...ซึ่งท่านทั้งปวงจะตั้งให้

๑๓๔ เรื่องเดียวกัน, ๑ : ๓๔๔ , เน้นโดยผู้เขียน.

๑๓๖ เรื่องเดียวกัน, ๓ : ๑๒๘ , เน้นโดยผู้เขียน.

๑๓๗ เรื่องเดียวกัน, ๒ : ๑๔๔ , เน้นโดยผู้เขียน.

เราเป็นชั้นเด็คนั้น ยังไม่ควรก่อน ด้วยเราได้ยินคำโบราณว่ามาอยู่ว่าที่ชั้นเด็นี้สูงนักต่อผู้ใดมีบุญ
 มาก แลสติปัญญาลึกซึ้งรักษาแผ่นดิน... จึงจะเป็นชั้นเด็ได้..."๑๓๘ โดยผู้ที่จะตั้งตัวเป็นผู้นำ
 นั้น ในข้อนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเป็นผู้สืบทอดยศฐาบรรดาศักดิ์แต่อย่างใด แต่ผู้ที่จะเป็นผู้นำจะต้องมี
 สติปัญญาเป็นคุณสมบัติที่สำคัญ ดังความในจดหมายที่เดี่ยว เหลียงปลอมเป็นเจ้ฮ่อง และ เหลียงฮ่อง
 "...แผ่นดินทุกวันนี้ ถึงจะมีร่ำพลมากทำผิดประเพณีกษัตริย์ก็จะต้องจากพระนคร ถึงจะเป็นแต่
ชาวบ้านชาวเมือง แม้สติปัญญากล้าแข็งถึงจะกำจัดกษัตริย์ ซึ่งกระทำผิดอย่างธรรมเนียมได้..."๑๓๙
 นอกจากผู้ที่จะเป็นผู้นำจะต้องแสดงว่าตนเป็นผู้มีปัญญาบารมีและปัญญาบารมีแล้ว คุณสมบัติที่สำคัญ
 อีกประการก็คือ จะต้องเป็นผู้ที่มีความโอบอ้อมอารี และทำนุบำรุงบ้านเมืองตลอดจนอาณาประชารา
 ษฎรให้เป็นสุข ดังความเมื่อต้นแผงเล่าความซึ่งตทหนิพระเจ้าฉือปาฮ่องให้ ญยบูตีฟัง "...
 ฉือปาฮ่องนั้นน้ำใจหายาบช้าร้ายกาจไม่รู้จักคนคิดคนชั่ว ถือว่ามีกำลังฝีมือกล้าแข็งผู้ใดจะขัดทานก็ไม
 ฟัง ข้าพเจ้าเห็นว่าจะเป็นที่พึงมิได้ เห็นแต่พระเจ้าน้องมีพระทัยโอบอ้อมอารี หุบเลี้ยง
ทแกล้วทหาร สมควรที่จะเป็นผู้มีบุญ จะทำนุบำรุงแผ่นดินให้ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข..."๑๔๐
 หรือความเมื่อชั้นล้นพุดกับ เสียวโหถึง เหตุผลที่ตทหนิพระเจ้าฉือปาฮ่องมาฟังบุญพระเจ้าน้อง"...
 ข้าพเจ้าอุตสาห์มาครั้งนี้ด้วยมีใจเจ็บแค้นฉือปาฮ่อง ครั้นรู้ว่าพระเจ้าน้อง มีพระทัยโอบอ้อม
อารีตั้งมาหาสมุทธาน เป็นที่อาศัยแห่งสัตว์..."๑๔๑

๑๓๘ เรื่องเดียวกัน , ๓ : ๑๘๑ , เน้นโดยผู้เขียน.

๑๓๙ เรื่องเดียวกัน , ๒ : ๑๐๔ , เน้นโดยผู้เขียน.

๑๔๐ เรื่องเดียวกัน , ๒ : ๑๔๙ , เน้นโดยผู้เขียน.

๑๔๑ เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๓๔๐ , เน้นโดยผู้เขียน.

หรือความ เมื่อฟ้าแจ้งทำอุบายให้ต้นแผงริน เหล้าให้เฝือกอง ต้นแผงสังเกตบุคลิกของเฝือกอง"... แล้ว พิศุภลักษณะเฝือกอง เห็นทรวดทรงผิวพรรณดวงหน้างามพร้อม จักษุสองข้างดูจตามังกร ต้อง ลักษณะ ก็รู้ว่านานไปจะมีบุญเป็นที่พึ่งแห่งสัตว์..."๑๔๒

ผู้ที่มีบุญเท่านั้นจึงจะสามารถตั้งตัวเป็นผู้นำได้ ถ้าผู้ใดที่คิดจะตั้งตัวเป็นใหญ่ไม่มีบุญญาธิการ ก็จะพบกับวิบัติต่าง ๆ ดังความ เมื่อเตียวเหลียงมีหนังสือไปถึงพระเจ้าผองป่าอ๋องพร้อมกับจดหมายปลอมที่คนลวงว่าเป็นของเจ้อ๋อง เหลียงอ๋อง ที่มีมาถึงหันท้อง "...ด้วยประเพณีแผ่นดินสืบมา ผู้ใดมีบุญญาธิการจึงครองเมืองหลวงบำรุงราษฎรได้ แม้ไม่มีวาสนามากจะเกิดวิบัติต่าง ๆ เหมือนเจ้าเมืองท่าเอี้ยง ถึงจะตั้งผู้ใดให้เป็นเจ้าเมือง แม้เนื้อเค็ดร้อนขึ้นเมื่อใดก็ไปหาที่พึ่ง..."๑๔๓ และบุญญาบารมีของคนนั้นไม่อาจวัดได้จากกำลังทหารที่มีมาก ดังความ เมื่อฟ้าแจ้งพูดกับห่างเป๊ก เรื่องการถูกลูกศรบน ลูกศรล่าง และดวงดาว "ห่างเป๊กจึงว่าดาวกษัตริย์มีศรีศมกล้า สองมาที่ป่าเสียงเห็นจะได้แก่เฝือกอง ดาวซึ่งประจำตัวห่อเฝือกองนั้นมีแสง แต่ไม่แจ่มใส ถึงมีกำลังทหารมาก เห็นจะสู้บุญวาสนาไม่ได้ จะได้แต่เป็นพระยาประเทศราช ผีมือเข้มแข็งชี้หัวเมืองได้..."๑๔๔

๒. การมีสติปัญญาของผู้ที่เป็นขุนนาง จากเนื้อเรื่องของไซฮั่น พบว่าไซฮั่นให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของขุนนาง ซึ่งแม้ว่าการปรากฏของเนื้อความดังกล่าวในไซฮั่นนั้น เราไม่สามารถทราบได้ว่าเป็นความของต้นฉบับเดิมหรือเป็นความของผู้แปล แต่ถ้าดูจากสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลังซึ่งพบว่าส่วนของการมีปัญญาได้มีการเพิ่มเติมเข้าไป การปรากฏบทบาทของการมีสติปัญญาในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังในขณะที่ไม่ปรากฏในฉบับจีนนั้นน่าที่จะเป็น (คิด) ไปได้ว่าบทบาทของการมีสติปัญญาถูกเสริมเรื่องขึ้นในฉบับเจ้าพระยาพระคลัง ดังนั้นการที่ไซฮั่นซึ่งเป็นเรื่องแปลจากจีนปรากฏบทบาทของการมีสติปัญญา เช่นเดียวกับสามก๊ก จึงน่าที่จะกล่าวได้ว่าผู้ที่

๑๔๒ เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๒๓๒ , เน้นโดยผู้เขียน,

๑๔๓ เรื่องเดียวกัน , ๒ : ๑๐๓ , เน้นโดยผู้เขียน.

๑๔๔ เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๒๑๓ , เน้นโดยผู้เขียน.

แปล เรื่อง โซ่ขันทัน มีวิธีการคิดคล้ายคลึงกับผู้แปล สามก๊ก

การที่ โซ่ขันทัน ให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของขุนนาง น่าจะเนื่องมาจาก ขุนนางที่มีสติปัญญาเป็นภาพสะท้อนหนึ่งของการมีบุญบารมีของกษัตริย์ ดังความเมื่อลิแสงรับอาสาไผ่ก่อง (ตำแหน่งในขณะนั้นของพระเจ้าขันทันอ่อง) ไปเจรจากับพันอ่อง โดยทำอุบายขอมียมเสปียงอาหาร แต่แท้ที่จริงแล้วการไปเจรจาดังนี้มุ่งหวังที่จะได้เตียวเหลียงมาช่วยคิดการใหญ่ เนื่องจากเตียวเหลียงเป็นผู้ที่มีสติปัญญามาก "...ได้ตำรับความรู้ของเทวดา ตัวอุตสาห์เสาะเรียนจึงชำนาญในความรู้... ถ้าท่านได้เตียวเหลียงมาไว้ คุกแก้วแกมทอง จะประเสริฐยิ่งขึ้นไป..."^{๑๔๕} เมื่อเตียวเหลียงมาพบไผ่ก่อง ไผ่ก่องก็ให้หวนโกยกออกมารับเตียวเหลียง

...ฝ่ายเตียวเหลียงแลดูหวนโกยกเห็นลักษณะ นึกว่า ทหารผู้นี้เกิดมาสำหรับผู้มีบุญ หวนโกยกก็พาเตียวเหลียงเข้าไปในประตู เตียวเหลียงแลเห็นไผ่ก่อง กับเสียวโหหนึ่ง โจฉ่าหนึ่ง กินทียบหนึ่ง โลกัวนหนึ่ง เตงกั๋งหนึ่ง อองหลินหนึ่ง ยืนอยู่ประจำจะคอยรับทอเดินเข้าไปใกล้ไผ่ก่องเห็นต้องด้วยลักษณะ ทั้งราศีประจำกายสัณฐานดั่งมังกรเห็นว่าไผ่ก่องผู้มีบุญญาธิการ นานไปจะได้เป็นใหญ่ในแผ่นดินโดยแท้ ทหารเหล่านี้เกิดมาสำหรับบุญผู้จะปราบเสี้ยนศัตรูในแผ่นดิน จะบำรุงไพร่ฟ้าให้ เป็นสุข ^{๑๔๖}

การกล่าววาทหารเหล่านี้เป็นผู้ที่เกิดมาสำหรับผู้มีบุญนั้น เมื่อดูจากเนื้อเรื่องพบว่ามีการให้รายละเอียดถึงความดีความสามารถของทหารเหล่านี้ว่า มีลักษณะ เช่นไรหรือกระทำการสิ่งใดจึง

^{๑๔๕} เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๑๗๗.

^{๑๔๖} เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๑๘๐.

สมควรที่จะถูกให้ชื่อว่า เป็นทหารที่เกิดมาสำหรับผู้มีบุญ ในไซยัณได้กล่าวถึงการเข้ามาสวามิภักดิ์ของห้วนโกย เสียวโทและโจฉ่าว่า เสียวโทและโจฉ่าซึ่งเป็นขุนนางเมืองโวก้วนได้ปรึกษากันถึงการแผ่นดิน และตัดสินใจกันที่จะให้ไปเชิญเส้าบิ่ง (นามเดิมของพระเจ้าซันอ๋อง) ซึ่งในขณะนั้นของสมุทกำส้งอยู่ที่ เขามังตั้ง เนื่องจากพระเจ้ายี่ชี่ฮ่องเต้ไม่อยู่ในยุติธรรม เสียวโทและลีสือขุนนางกังฉินก็กดขี่ราษฎรตามอำเภอใจ ขุนนางผู้อื่นจะเข้าทูลกิจราชการก็ถูกเสียวโทและลีสือขัดขวาง จึงทำให้หัวเมืองต่าง ๆ คิดแข็งเมืองเสียวโทและโจฉ่าจึงให้ห้วนโกยมาหาและสั่งให้ห้วนโกยไปหาเส้าบิ่ง (ห้วนโกยเป็นน้องภรรยาเส้าบิ่ง) เมื่อเส้าบิ่งทราบความแล้วก็ยกกำส้งมาตั้งอยู่ชายป่าริมเมืองโวก้วน เจ้าเมืองโวก้วนเมื่อทราบข่าวที่เส้าบิ่งยกกองกำส้งมาถึงริมเมืองก็ตกใจเสียวโทและโจฉ่า จึงบอกความซึ่งตนตั้งใจไว้ คือจะให้เจ้าเมืองโวก้วนแข็งเมืองจึงเรียกเส้าบิ่งเข้ามาช่วยราชการ เจ้าเมืองโวก้วนไม่เห็นด้วย และสั่งให้เอาเสียวโทกับโจฉ่าไปประหาร แต่ขุนนางทั้งปวงขอไว้ ในตอนค่ำวันนั้น เสียวโทกับโจฉ่ากับพรรคพวกก็ลอบหนีออกจากเมืองไปหาเส้าบิ่ง และเส้าความทั้งหมดคำให้ฟัง และคิดกลอุบายให้เส้าบิ่งเข้ายึดเมืองโวก้วนได้สำเร็จ และฆ่าเจ้าเมืองตั้ง เสียวโท โจฉ่า ห้วนโกยและชาวเมืองก็ยกเส้าบิ่งขึ้นเป็นเจ้าเมืองโวก้วน^{๑๔๗}

ทั้งห้วนโกย โจฉ่า และเสียวโท ต่างก็เป็นขุนนางที่มีสติปัญญาและมีความสามารถ ห้วนโกยนั้นนอกจากจะเป็นน้องภรรยาของพระเจ้าซันอ๋องแล้ว ยังเป็น "...ทหารเอกดุจแขนซ้าย แขนขวาไฝก้อง..."^{๑๔๘} อีกด้วย วีรกรรมที่สำคัญของห้วนโกยก็คือ ห้วนโกยได้ช่วยชีวิตพระเจ้าซันอ๋องไว้ เมื่อครั้งงานกินเลี้ยงที่ห้องมุ่ยซึ่งพระเจ้าฉื่อปาอ๋องได้จัดขึ้นเพื่อลงท้าวร้ายพระเจ้าซันอ๋องตามคำแนะนำของฟาแฉ่งผู้เป็นที่ปรึกษา เมื่อฟาแฉ่งให้ทางจงรำกระบี่เพื่อหาช่องทางทำร้ายพระเจ้าซันอ๋อง เสียวโทเสียงเห็นดังนั้นก็ชวยตาอุท่างเบิกผู้เป็นอา ของพระเจ้าฉื่อปาอ๋องและ

๑๔๗ เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๘๙-๙๒

๑๔๘ เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๒๓๔.

เป็นเพื่อนสนิทกับตน ห้างเปิด เข้าใจในกลของเตียวเหลียงก็ลุกขึ้นร่ำกระปี่คู่กับห้างจึง ส่วนเตียวเหลียงนั้น เกรงว่าห้างเปิดจะไม่สามารถกันห้างจึงไว้ได้ ก็รีบออกไปหาหัวหน้าโขยซึ่งติดตามมาด้วย แต่พระเจ้าฝอปาอ่องให้รอกอยู่ข้างนอก เมื่อเข้าไปถึงที่ห้องมู่ย ก็ขอสุรารพระเจ้าฝอปาอ่องกิน หลังจากนั้นก็ได้โต้ตอบกับพระเจ้าฝอปาอ่อง

...ซึ่งไม่กลัวความตายนั้นใครจะมาทานเล่าจึงเอามาว่า หัวหน้าโขยจึงว่าเจ้าเมืองห้าเอียงใจร้ายฆ่าคนเป็นนิจไม่รู้ว่ามีผิดแลชอบ ราษฎรแลหัวเมืองได้ความเดือดร้อนพร้อมใจกันจะกำจัดเสีย พระเจ้าฝอปาอ่องหึงได้จึงให้ทานกับฝอปาอ่องยกทัพมา แล้วมีรับสั่งว่า ถ้าผู้ใดเข้าเมืองห้าเอียงได้ก่อน ให้ผู้นั้นครองเมือง บัดนี้ฝอปาอ่องเข้าเมืองห้าเอียงได้โดยสะดวก ห้ามทหารไม่ให้เก็บทรัพย์สินของชาวเมือง แต่บรรดาสตรีซึ่งอยู่ในวังก็ให้ปิดประตูวังไว้ แต่ผู้พิทักษ์รักษา ตัวก็กลับมาอยู่ป่าเสียง หยุคพักพอหายเหนื่อยคอยทาทาน ความชอบถึงเพียงนี้ ทานยังหาแต่งตั้งให้สมกับความชอบไม กลับเชื่อคำคนชั่วคิดจะฆ่าคนที่มีความชอบ ถ้าจะทำเช่นนี้ดูเหมือนเจ้าเมืองห้าเอียง ข้ำพเจ้าหาสรรเสริญทานไม เพราะทานให้สองทหารร่ำกระปี่ ข้ำพเจ้าก็รู้ความคิดทานจะประหารชีวิตฝอปาอ่อง จึงถือเข้ามามิได้กลัวตายทั้งหลายจะแก่งซึ่งทานสงสัยฝอปาอ่อง... ๑๔๙

ส่วนเสียวโหนั้น เมื่อพระเจ้าขันอ่องมาถึงเมืองโปตังแล้วก็แต่งตั้งให้เสียวโหนเป็นผู้สำเร็จราชการ^{๑๕๐} คุณสมบัติของเสียวโหนั้น เตียวเหลียงกล่าวว่า "...เสียวโหนได้สักขะใจ

๑๔๙ เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๒๓๖ - ๒๓๗.

๑๕๐ เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๒๔๗.

เสียงมีปัญหาก็เป็นอันมาก รู้จักคนดีคนชั่วไม่ถือตัวว่ามียศฐาศักดิ์ ผู้ดีแลคนยากจะไปมาหากันง่าย มีแต่เมตตาเป็นต้น...^{๑๕๑} นอกจากนั้น "...แล้วกับชั้นอ๋องก็เคยร่วมคิดกันมาแต่ก่อนแรก เข้าเมืองห้าเอื้องได้ ก็ให้ลดกฎหมายสามประการลงเสีย โพรฟ้าข้ามแผ่นดินก็ได้ความสุข..."^{๑๕๒} คุณสมบัติของเสียวโหที่เดียวเหลือยงกล่าวนั้น เห็นได้จาก ครั้งที่ชั้นลิ้นเข้ามาเมืองโปตั้งตามคำเกลี้ยกล่อมของเดียวเหลือยง ชั้นลิ้นได้พบกับเสียวโหและแฮเฮาหยิน ซึ่งได้ทำการสอบความรู้ชั้นลิ้น และพบว่าชั้นลิ้น เป็นผู้ที่มีสติปัญหามากสมควรแก่ตำแหน่งแม่ทัพ ในครั้งนั้นชั้นลิ้นยังมิได้เอาหนังสือของเดียวเหลือยงให้ดู เสียวโหทูลพระเจ้าชั้นอ๋องสองถึงสามครั้ง เพื่อให้พระเจ้าชั้นอ๋องแต่งตั้งชั้นลิ้นให้เป็นแม่ทัพ แต่พระเจ้าชั้นอ๋องก็ยังไม่แต่งตั้ง เนื่องจากพระองค์รอแม่ทัพที่เดียวเหลือยงจะส่งมา ชั้นลิ้นจึงทำกลหนีเพื่อจะดูใจพระเจ้าชั้นอ๋องและเสียวโห เมื่อเสียวโหทราบความจากหนังสือที่ชั้นลิ้นทิ้งไว้ก็ตามชั้นลิ้นไป เพราะทราบว่าชั้นลิ้นน้อยใจที่พระเจ้าชั้นอ๋องไม่แต่งตั้งตนตามสติปัญญา เมื่อพบชั้นลิ้นก็เกลี้ยกล่อมชั้นลิ้นกลับมาด้วยกัน กลางทางพบแฮเฮาหยินซึ่งออกตามมาด้วย ในครั้งนั้นชั้นลิ้นได้สรรเสริญเสียวโหและแฮเฮาหยินว่า "...ท่านทั้งสองควรจะเป็นขุนนางผู้ใหญ่ได้ ด้วยกตัญญูต่อแผ่นดินโดยสุจริต ทุกวันนี้ถ้าเป็นขุนนางผู้ใหญ่แล้ว มีแต่จะเพ็ดทูลปิดบังผู้มีสติปัญญาเสียไม่ให้ได้ศรัทธาครั้งนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าพระเจ้าชั้นอ๋องควรเป็นเจ้าแผ่นดินครองราชสมบัติไปภายหน้า เพราะท่านทั้งสองมีน้ำใจโอบอ้อมอารี เช่นนี้หายากนัก..."^{๑๕๓}

โจโฉนั้นก็เป็นผู้ที่มีความสามารถในการทำสงคราม และสามารถดำเนินการตามอุบายที่แม่ทัพวางไว้ได้อย่างดีจนบรรลุ ด้งความเมื่อชั้นลิ้นวางอุบายจะตีเมืองฮุยจิ๋ว โดยให้โจโฉไปทำ

^{๑๕๑} เรื่องเดียวกัน , ๑: ๓๑๑ - ๓๑๒.

^{๑๕๒} เรื่องเดียวกัน , ๑: ๓๑๒.

^{๑๕๓} เรื่องเดียวกัน , ๑: ๓๖๘.

ท่านบงกชให้นำทาม เมือง^{๑๔๔} หรือ เมื่อครั้งที่ขึ้นล้นยกทัพไป เมืองไตจั่วที่แห้ววด เป็น เจ้าเมืองอยู่
 ขึ้นล้นได้สั่งให้โจฉำคุมทหารไปล้อมแห้ววดที่ทางใหญ่จะออกเมือง แล้วให้กวนหยินกับสีกวนคุมช้าง
 ทาง โจฉำเมื่อยกทหารเข้าไปใกล้เมือง เห็นประตูเมืองปิดมั่นคงอยู่ที่ท่าอูบาย "...ให้ทหาร
 ร้องว่า กล่าวแห้ววดเป็นชื่อหยาบช้าต่าง ๆ หมายถึงให้แห้ววดยกออกไปรบ...แห้ววด...โกรธ
 ทหารถอยหนีออกไป จนถึงทางแยกที่ชุมกองทัพไว้..."^{๑๔๕}

กิบตีบนั้นไม่ได้มีความปรากฏมาก่อนว่ามีความสามารถ เช่นไร จึงได้ชื่อว่าเป็นทหารที่
 เกิดมาสำหรับผู้มีบุญ แต่มีเนื้อความในไซฮันที่กล่าวถึงความกล้าหาญของกิบตีบว่า เมื่อขึ้นล้นยกทัพ
 ออกจากเมืองโปตัง เมื่อข้ามภูเขากุหนุ จวนถึงที่ราบ ทหารก็มารายงานว่ามีงูใหญ่อยู่ที่เจ็อม
 เขาริมปากช่อง คอยพันพิษใส่คนที่เดินเข้าไปใกล้ กิบตีบรับอาสาขึ้นล้นฆ่างูใหญ่ โดยถือกระบี่
 เข้าไปแอบอยู่ตรงชะง่อนเขาและฟันงูคอบขาดตาย ในครั้งนั้นขึ้นล้นได้สรรเสริญกิบตีบว่า"...ควร
 เป็นทหารเอก..."^{๑๔๖}

โลกั่วนั้นก็เช่นกัน ในเนื้อเรื่องของไซฮันไม่ได้มีความปรากฏมาก่อนว่ามีความสามารถ
 เช่นไร จึงได้ชื่อว่าเป็นทหารของผู้มีบุญ แต่ต่อมาโลกั่วนก็เข้ารบ เฝ้าหน้ากับพระเจ้าผิงปาอึ้ง^{๑๔๗}

๑๔๔ เรื่องเดียวกัน , ๒: ๗๒.

๑๔๕ เรื่องเดียวกัน , ๒: ๒๖๗ - ๒๖๘.

๑๔๖ เรื่องเดียวกัน , ๒: ๔๔.

๑๔๗ เรื่องเดียวกัน , ๓: ๓๙ , ๗๗.

เตงกังกี้ เช่นกันกับกีนทึบและโลกัวน ที่ไม่ปรากฏว่ามีความสามารถหรือมีความดีความชอบ ก่อนความที่เตียวเหลียงคิด และไม่ปรากฏชื่อขุนนางผู้นี้ใน เหล่าขุนนางของพระเจ้าซันอ๋อง^{๑๕๘} แต่ชื่อ เตงกังกี้กลับปรากฏว่า เป็นชื่อขุนนางของพระเจ้าฉือปาอ๋อง เมื่อครั้งที่พระเจ้าฉือปาอ๋องและ ฟาแจ้ววางอุบาย ที่จะกำจัดพระเจ้าซันอ๋อง โดยจัดงานเลี้ยงขึ้นที่ห้องมุ้ย ำให้ครั้งนั้นพระเจ้า ฉือปาอ๋องให้ เตงกังกี้และยงศิริรักษาประตูค่าย มิให้คนของพระเจ้าซันอ๋องแปลกปลอม เข้ามา^{๑๕๙} และ เหตุการณ์ที่ห้องมุ้ยนี้ก็เป็น เหตุการณ์หลังจากที่เตียวเหลียงมาพบพระเจ้าซันอ๋อง เข้าใจว่าคง จะมีการผิดพลาดในการคัดลอกชื่อของตัวละคร

ส่วนองหลินนั้น^{๑๖๐} แม้ว่าจะไม่ได้มีการกล่าวถึงที่มาและความสามารถตั้งแต่ต้น แต่ บทบาทขององหลินก็ได้รับการกล่าวถึงในตอนต่อ ๆ มา เช่น เมื่อพระเจ้าฉือปาอ๋องให้เส่าลีน นำไท่กั้งผู้ เป็นบิดาของพระเจ้าซันอ๋อง และครอบครัวจำใส่ เกวียนเพื่อย้ายไปเมืองแพเสีย องหลิน และขุนนางอีก ๒ คน ได้เข้าคุมทหารชิงตัวไท่กั้งกลางทางและฆ่าเส่าลีนตาย^{๑๖๑} และในขณะที่ฟา ไท่กั้งหนีกองทัพของพระเจ้าฉือปาอ๋องที่ติดตามมา องหลินได้ทำอุบายลวงกองทัพ

^{๑๕๘} เป็นที่น่าสังเกตว่ามีทหารของพระเจ้าซันอ๋องคนหนึ่งชื่อ ดินกั้งซึ่งอาจจะ เป็นคน เดียวกันกับเตงกังกี้ผู้นี้ก็ได้ และดินกั้งผู้นี้ก็เป็นหนึ่งในขุนนางที่ใกล้ชิดกับพระเจ้าซันอ๋องที่ติดตาม เข้า ไปในค่าย ของพระเจ้าฉือปาอ๋อง คราวงานเลี้ยงที่ห้องมุ้ย (เรื่องเดียวกัน, ๑ : ๒๒๖)

^{๑๕๙} เรื่องเดียวกัน , ๑:๒๒๖ - ๒๒๗ , ๒๒๘ , ๒๓๔ - ๒๓๔ และ ๒๓๗.

^{๑๖๐} น่าที่จะ เป็นคนเดียวกับองหลิน เข้าใจว่าในต้นฉบับ ตัวเขียนสะกดตรงกันใน บางที่

^{๑๖๑} ไช่ซัน , ๑๒๖ - ๑๒๗.

ของพระเจ้าผอบาอ่องไม่ให้ติดตามไป โดยสั่งให้ทหาร"...จุดชกผงคลีขึ้นตลบเม็ดกลุ่ม ฝ่ายจงลิมวยกับหยินโบ้แลไปเห็นผลคลีตลบเป็นหมอก ก็สำคัญว่า กองทัพชั้นอ่องมาคอยสกัดทาง คิดเกรงไม่อาจติดตามจึงหยุดพลอยู่..."๑๖๒ หรือ เมื่อพระเจ้าผอบาอ่องยกทัพมาตีเมืองเอ็งเอี้ยง พระเจ้าชั้นอ่องได้ปรึกษากับเตียวเหลียงว่า จะต้องทำประการใดจึงจะป้องกันเมืองไว้ได้ เตียวเหลียงทูลว่าให้ทำตามที่ยื่นลั่นสั่งไว้ ก่อนที่ยื่นลั่นจะยกทัพไปตีเมืองเปงเอี้ยง พระเจ้าชั้นอ่องจึงให้หาองหลินเข้ามาและถามความสมัครใจว่าองหลินจะเป็นแม่ทัพไปทำสงครามกับพระเจ้าผอบาอ่องได้หรือไม่ องหลินรับอาสาออกรบ ในครั้งนั้นองหลินได้ทูลพระเจ้าชั้นอ่องว่า การรบกับพระเจ้าผอบาอ่องนั้น จะทำการชิงหน้ามิได้ จำต้องใช้กลอุบายโดยองหลินได้วางอุบาย คือ ถ้าพระเจ้าผอบาอ่องยกทัพมาถึงเมือง ก็ให้ทหารในเมืองสงบไว้ ำให้แลดูเหมือนเป็นเมืองเปล่า พระเจ้าผอบาอ่องก็จะประมาท ประกอบกับกองทัพที่เพิ่งเดินทางมาคงจะอดิโรย และในตอนกลางคืนก็ให้ยกทัพเข้าปล้นค่ายพระเจ้าผอบาอ่อง ก็จะสามารถเอาชนะพระเจ้าผอบาอ่องได้ ในครั้งนั้นปรากฏว่าองหลินรบกับพระเจ้าผอบาอ่องตัวต่อตัว และสามารถรับมือพระเจ้าผอบาอ่องได้ถึง ๒๐ เพลง เมื่อองหลินถอยทัพไปแล้ว พระเจ้าผอบาอ่องก็ถามทหารของตนว่า คนที่รบกับพระองค์นั้นคือใคร เมื่อทราบว่าเป็นองหลินเป็นใคร พระองค์ก็กล่าวว่า "...องหลินคนนี้มีฝีมือเข้มแข็ง เพลงทวนก็ประหลาดว่าคนทั้งปวง แม้จะไ้ยาวนานไปจะเป็น เลี้ยนศัตรูใหญ่..."๑๖๓ หรือ เมื่อ เล็กแกได้ยินความที่กวยกองยุ้ยลั่นให้ตั้งตัว เป็นใหญ่ เล็กแกพูดกับกวยกองว่า

๑๖๒ เรื่องเดียวกัน , ๒ : ๑๓๐.

๑๖๓ เรื่องเดียวกัน , ๒ : ๒๔๘.

... อันพระเจ้าชั้นฮ่องนี้มีบุญญาธิการมาก แล้วพระทัยโอบอ้อมอารีเป็นที่รักแก่ราษฎรจึงได้อณาเขตมาก และมีขุนนางผู้ใหญ่เสียวโหม่นบ้าง เมตตาแก่สัตว์ ฝ่ายเดียวเหลือยงต้นแฝงที่ปรึกษาที่มีปัญญาลึกซึ้ง ไม่มีผู้ใดเสมอ ทหารตีมีฝีมือเล่าคือหยินโป้ แพววด ห้วนโกย จิวพูน อ่องหลิน แซ่เฮาหยิน กวนหยิน เจ็ดคนนี้เกิดมาสำหรับท่านผู้มีบุญ..."๑๖๔

ในไซ่ฮั่นกล่าวถึงหยินโป้ว่า หยินโป้เดิมเป็นขุนนางอยู่ทำราชการกับพระเจ้าผ้อปาฮ่อง แต่เกิดหมางใจกัน ชูยโหรับอาสาพระเจ้าชั้นฮ่องไปเกลี้ยกล่อมหยินโป้ หยินโป้ผู้นี้คงจะเป็นผู้ที่สติปัญญา และมีความสามารถในการรบทัพจับศึก เนื่องจากเดี่ยวเหลือยงซึ่งเป็นที่ปรึกษาของพระเจ้าชั้นฮ่องแนะนำให้ไปเกลี้ยกล่อมหยินโป้เพื่อมาช่วยชั้นล้นผู้เป็นแม่ทัพ ความสามารถของหยินโป้ปรากฏชัดเจนในความหนังสือตราตั้งที่เดี่ยวเหลือยงอัญเชิญมา

... หยินโป้สามีกัดดีมาอยู่ด้วยช่วยราชการครั้งทัพรด ๗ เมืองเฮียงเฮียงฝีมือหยินโป้แหลมกว่าทหารทั้งปวง ควรที่จะครองเมืองใหญ่ได้ แต่วิตกด้วยเดิมอยู่กับผ้อปาฮ่อง ได้ครองเมืองกิวกั้งมีเมืองขึ้นสี่สิบห้าเมือง แต่อยู่ในแดนเมืองผ้อกัวหัวเมืองทั้งปวงจะไม่ราบคาบ บัดนี้ผ้อปาฮ่องถอยกำลังลงแล้วคงอยู่แต่ฝ่ายตะวันออก เมืองแพเสียเราได้ที่หัวเมืองขึ้นไว้ถึงแปดสวน และซึ่งหยินโป้ครองเมืองกิวกั้งยังหาสมกับความชอบไม่ซึ่งมีใจสามีกัดดีต่อเรา เห็นว่าเมืองห้วยหล่าเป็นเมืองใหญ่กว่าเมืองกิวกั้ง จึงให้เดี่ยวเหลือยงนำตรามาตั้ง หยินโป้เป็นห้วยหล่าฮ่องครองอณาเขต บังคับบัญชาตลอดไปแต่เมืองกิวกั้งจนสุดแดนทิศใต้...๑๖๕

๑๖๔ เรื่องเดียวกัน , ๓ : ๑๐ - ๑๑ , เน้นโดยผู้เขียน.

๑๖๕ เรื่องเดียวกัน , ๓ : ๘๐.

สวนแพวอดนั้น พระเจ้าผอป่าอ่องให้รักษาเมืองแพเสย เมื่อพระเจ้าชั้นอ่องยกทัพมาถึง ก็คิดที่จะมีไมตรีกับแพวอด จึงให้หนังสือไปถึงแพวอดเพื่อเกลี้ยกล่อม แพวอดเห็นด้วยกับหนังสือของพระเจ้าชั้นอ่อง เพราะคิดว่าพระเจ้าชั้นอ่องเป็นผู้มีน้ำใจโอบอ้อมอารีและจะเป็นที่พึ่งได้ จึงบอกกับเส็กแกให้มาทูลพระเจ้าชั้นอ่องว่า ตนขอเข้าสวามิภักดิ์ด้วย แพวอดเป็นผู้ที่มีฝีมือในการรบมาก ครั้งหนึ่งในการรบแพวอดได้ยกกองทัพ "ไปตัดลำเสยงเทียวตีเมืองได้สิบเจ็ดเมือง..."^{๑๖๖} และในหนังสือตราตั้งได้กล่าวถึงความสามารถของแพวอดว่า "...มีน้ำใจสวามิภักดิ์โดยสุจริต แต่เสยงเทียวครั้งแม่น้ำโขงยังอุทสาห์มาท้าวราชการรู้เอาตัวผอป่าอ่องแก่ทัพหลายครั้ง แต่ตัดลำเสยงเผาเสบียงอาหารผอป่าอ่องก็หลายหน..."^{๑๖๗}

จิวพูนเป็นขุนนางผู้ใหญ่อีกผู้หนึ่งที่ใกล้ชิดกับพระเจ้าชั้นอ่อง ในการเข้าตีเมืองขุยจิว ซึ่งมีเจียงผางเป็นเจ้าเมือง ชันลันได้วางอุบายโดยให้จิวพูนปลอมตัวไปเข้ากับเจียงผาง จิวพูนได้รับความไว้วางใจจากเจียงผางมาก อุบายของชันลันทำให้จิวพูนทำนั้น ประสบผลสำเร็จเพราะสามารถจับตัวเจียงผางได้^{๑๖๘}

แฮเฮาฮินเป็นขุนนางเก่าแก่อีกผู้หนึ่งที่ท้าวราชการอยู่กับพระเจ้าชั้นอ่องมานานตั้งแต่ยังไม่ได้เป็นเจ้าเมือง เมื่อพระเจ้าชั้นอ่องเป็นเจ้าเมืองบังคับแล้ว แต่งตั้งให้แฮเฮาฮินเป็น "... เเทงกั้งให้สืบคนซึ่งมีสติปัญญาซื่อตรงจะหาเป็นขุนนางโดยตำแหน่ง..."^{๑๖๙} การได้รับตำแหน่ง เเทงกั้งนี้จะสะท้อนได้ว่าแฮเฮาฮินต้องเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเช่นกัน พระเจ้าชั้นอ่องจึงให้ทำหน้าที่คัดเลือกคนเข้ารับราชการ นอกจากการมีสติปัญญาแล้ว ยังปรากฏอีกว่าแฮเฮาฮิน

๑๖๖ เรื่องเดียวกัน, ๒ : ๓๒๐.

๑๖๗ เรื่องเดียวกัน, ๓ : ๘๒.

๑๖๘ เรื่องเดียวกัน, ๒ : ๖๔.

๑๖๙ เรื่องเดียวกัน, ๑ : ๒๘๗.

มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดี โดยแสร้งหาหนทางโดยเสียดายที่เคยช่วยบุตรของพระเจ้าขึ้นอ่องให้พ้นจากการกุมตัวของทหารฝ่ายพระเจ้าผอป่าอ่อง^{๑๗๐} การกระทำดังกล่าวทำให้พระเจ้าขึ้นอ่องเรียกบุตรทั้ง ๒ พระองค์เข้ามาแล้วว่า "...ซึ่งแสร้งหาหนทางโดยเสียดายที่เคยช่วยบุตรของพระเจ้าขึ้นอ่องชิงเจ้ามาได้ คุณของแสร้งหาหนทางโดยเสียดายที่เคยช่วยบุตรของพระเจ้าขึ้นอ่องอยู่กับเจ้าทั้งสองมากนัก ถ้าเจ้าได้ตั้งจงสนองคุณแสร้งหาหนทางโดยเสียดายที่เคยช่วยบุตรของพระเจ้าขึ้นอ่องได้ฟัง ก็ถอยออกมาคำนับแสร้งหาหนทางโดยเสียดายที่เคยช่วยบุตรของพระเจ้าขึ้นอ่อง..."^{๑๗๑}

ส่วนกวนหยินก็เป็นขุนนางอีกผู้หนึ่งที่มีความสามารถในการทำสงคราม ปรากฏถึงความตอนที่รบกับจูหยูпа ขันลั่นผู้เป็นแม่ทัพให้กวนหยินเป็นแม่ทัพคุมทหารตัดไม้ทำแพ และขันลั่นก็ทำอุบายลวงจูหยูปาคิดว่าตนจะเข้าตีทางริมน้ำ จูหยูปาจึงคุมทหารให้ตรวจตราตั้งค่ายทางริมน้ำนั้น ขันลั่นให้โจฉ่าคุมทหารล้อมไปตีเมืองเปงเหยียงให้เป็นศึกกระหนาบ ในขณะที่โจฉ่าเข้าเมืองได้ กวนหยินก็ "...ข้ามมาถึงค่ายจูหยูปา กวนหยินเห็นดังนั้นก็ขับทหารเข้าตีทัพจูหยูปา ทหารจูหยูปากำลังเสียใจก็ไม่คิดจะรบ...กวนหยินก็พาทหารไล่ฆ่าฟันทหารจูหยูปาล้มตายเป็นอันมาก..."^{๑๗๒}

เนื่องจากขุนนางมีสติปัญญา เป็นภาพสะท้อนหนึ่งของการมีบุญบารมีของกษัตริย์ ดังนั้น ขุนนางผู้มีความสติปัญญาจึงต้องเลือกผู้นำที่มีความเหมาะสมที่ตนจะเข้าสวามิภักดิ์ ดังความเมื่อลิแสงรับอาสาไถ่กองทัพไปเกลี้ยกล่อมดินต้องเจ้าเมืองตันหลิว เพราะเมืองตันหลิวเป็นต้นทางไปเมืองท่าเหยียง ลิแสงพูดกับดินต้องว่า

๑๗๐ เรื่องเดียวกัน, ๒ : ๑๗๙.

๑๗๑ เรื่องเดียวกัน, ๒ : ๑๘๘.

๑๗๒ เรื่องเดียวกัน, ๒ : ๒๔๐ - ๒๔๑.

... ธรรมดาเกิดเป็นนกอพยพจะอาศัยต้นไม้ใหญ่ ผู้มีสติปัญญาก็ยอมหา
เจ้าแผ่นดินซึ่งอยู่ในยุคธรรม... ธรรมดาเกิดมาเป็นนกอพยพจะอาศัย
 ต้นไม้ใหญ่ ผู้มีสติปัญญาก็ยอมหาเจ้าแผ่นดินซึ่งอยู่ในยุคธรรม เป็นที่พึ่ง
 ครั้งจันช็องเต้ เป็นกษัตริย์ลำดับมาถึงยี่ช็องเต้ ก็เชื่อแต่เดียวไว้
 คนพาล คิดให้แผ่นดินร้อนไปทุกเส้นหญ้า หัวเมืองทั้งปวงมีใจกำเริบขึ้น
เราจึงทำเป็นข้าเที่ยวหาผู้มีบุญ บัดนี้เราเห็นไผ่ก่องต้องสักขณะมีบุญญา
ธิการ แล้วยกเมตตาแก่สัตว์... ๑๗๓

และเมื่อคืนต้องตอบว่า เนื่องจากคนกินเบี้ยหวัดจากพระเจ้าทำเอียงตั้งนั้นการเข้าไปสวามิภักดิ์
 ไผ่ก่องจึงถือเป็นเรื่องที่ผิดและไม่สมควรอย่างยิ่ง ลีเสงเมื่อได้ฟังดังนั้นก็ตอบโดยยกเหตุการณ์ใน
 ประวัติศาสตร์มาประกอบว่าในแผ่นดินห้องสิน พระเจ้าตีวอเองมีเมืองขึ้นถึงแปดร้อยเมือง แต่ตัว
 พระเจ้าตีวอเองเป็นผู้ที่ไม่มีคุณธรรม ในครั้งนั้นพระเจ้าจูเอ็งยกทัพไปตีพระเจ้าตีวอเอง การณ์ก็
 ปรากฏว่าบรรดาหัวเมืองและอาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายพากันไปเข้าด้วยพระเจ้าจูเอ็งจับพระ
 เจ้าตีวอเองประหาร บ้านเมืองจึงสงบสุข "... ไม่มีผู้ใดนิทาว่าหัวเมืองขึ้นกลับไปเข้ากับข้าศึก
ยี่ช็องเต้ชั่วเหมือนพระเจ้าตีวอเอง ถึงท่านจะไปเข้าด้วยช่วยไผ่ก่องกำจัดยี่ช็องเต้ต้อนรับราษฎร
ครั้งนี้ เราเห็นว่าหาผู้ใดนิทาท่านได้ไม่..." ๑๗๔

นอกจากนั้นแล้ว การเข้าสวามิภักดิ์กับผู้นำที่มีสติปัญญาเท่านั้นจะทำให้ขุนนางผู้มีสติ
 ปัญญามีความเจริญในหน้าที่การงาน ดังความเมื่อเดียว เหลียง เกลี้ยง ส่อม ชัน ลัน ให้สวามิภักดิ์ต่อ
 ชันอ้อเอง

๑๗๓ เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๑๗๔.

๑๗๔ เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๑๗๔, เน้นโดยผู้เขียน .

... เดียวเสียงจึงว่าซึ่งท่านได้เรียนรูมา ถ้าจะเปรียบกับขุยบุรีหนึ่ง
 เห่งาศหนึ่ง เหยียงรัฐหนึ่ง สามคนซึ่งมีอยู่ครั้งแผ่นดินเสียดก๊กว่าคั้น
 ข้าพเจ้าเห็นยังหาเสมอท่านไม อุปมาเหมือนม้าอันมีฝีเท้า เดินทาง
ได้วันละหมื่นเส้น แต่ไม่มีคนตีจะขับขี้จึงไม่รู้ดีแลชั่ว ต่อเมื่อใดพบ
เป็กเงา เจ้าของม้าครั้งแผ่นดินเสียดก๊ก จึงจะรู้ม้าตัวประเสริฐ
เปรียบเหมือนตัวท่านทำราชการทุกวันนี้ เป็นผู้บ่อยด้วยผู้จะใช้ไม่รู้ว่า
ของดี ถ้ามีผู้รู้ใช้จึงจะเห็นว่าดีมีสติปัญญาจะทำให้ทำการสิ่งใดก็ได้สมคิด
ถ้าท่านได้ไปอยู่กับผู้มีบุญ เห็นจะได้เป็นแม่ทัพใหญ่ กิตติศัพท์จะเฟื่องฟุ้ง
ทั้งแผ่นดิน ๑๗๔

ในทางกลับกัน ถ้าขุนนางผู้ใดไม่รู้จักเลือกเข้าสวามิภักดิ์กับผู้นำที่มีความเหมาะสมกัน
 ก็จะต้องได้รับความเดือดร้อน ดังกรณีของพ้าแจ่ง เมื่อห่างเสียงง่าให้กลับมาตามพ้าแจ่งไป เป็นที่
 ปรีกษา พ้าแจ่งจับยามดูก็ทราบว่ "...ห่างเสียงง่าช้ผู้มีบุญ..."^{๑๗๖} แต่เมื่อพ้าแจ่งเห็นเล่าขัง
 "...ก็รู้ว่าผู้มีบุญจะได้ เป็นกษัตริย์บำรุงแผ่นดินไปได้ถึงสี่ร้อยปี จึงคิดว่าเดิมที่ไม่ทันพิเคราะห์ ควน
รับเชิญมาอยู่ด้วยผู้หาบุญมิได้ เสียน้ำใจนักนึ่งตรึกตรองอยู่^{๑๗๗} แม้พ้าแจ่งจะทราบว่ผู้ที่ตนมาอยู่
ด้วยไม่ช้ผู้มีบุญ แต่พ้าแจ่งก็ยังคงต้อตั้ง"...เราก้เห็นอยู่ว่เทวดาจะให้ฝังกอง เป็นกษัตริย์โดยแท้

๑๗๔ เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๓๑๒ - ๓๑๓ , เน้นโดยผู้เขียน.

๑๗๖ เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๑๐๗.

๑๗๗ เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๑๑๓ , เน้นโดยผู้เขียน.

แต่เราได้มาทำราชการอยู่กับหลอกกอง จะตั้งใจตัดอัญญะ คิถการให้หลอกกองชนะใฝ่กองจนได้ เหมือน
 เราชนะเทวดา ทุกวันนี้ก็รู้ว่าใฝ่กองจะมีบุญ แต่ใจเราหากลับได้ไม่ ^{๑๗๘} ผลจากการเข้าสวามิภักดิ์
 กับผู้นำที่ไม่มีบุญขาดสติปัญญา ในที่สุดทำให้ฟ้าแจ้งโดนพระเจ้าผอบป่าอ้ออง เคลือบแคลงสงสัยคิดว่า
 ฟ้าแจ้งทรยศตน ฟ้าแจ้งเมื่อโดนสงสัยก็ทูลทราบบลาขอถ่ายโทษตัวเองกลับไปบ้าน ครั้นไปถึงบ้าน
 ฟ้าแจ้งก็ป่วย เป็นผีที่หลังฟ้าแจ้งให้คนนำไปเชิญอิ้วจินหยินครูของตนมา และให้บอกว่าคุณป่วย เมื่อ
 คนนำไปพบอิ้วจินหยิน ๆ ก็พูดว่า"... เมื่อฟ้าแจ้งจะไปนั้น เราได้สั่งกำชับว่า จะทำราชการให้
พิเคราะห์ที่ผู้ใดมีบุญญาธิการจึงให้เข้าอยู่ด้วย นี้ไปอยู่กับคนพาลทำให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อน
เป็นคนหาความคิดมิได้ ป่วยครั้งนี้เพราะเทพยดาให้โทษ..."^{๑๗๙} จะเห็นได้ว่าผู้มีบุญญาธิการใน
 เรื่องไซฮันก็คือผู้ที่มีสติปัญญา และผลของการสวามิภักดิ์กับผู้นำที่ไม่มีความเหมาะสมก็ทำให้ฟ้าแจ้งผู้
 ที่พยายามจะเอาชนะโชคชะตา โดยการทุ่มเทสติปัญญาความสามารถทั้งหมดของตนเพื่อช่วยให้ผู้นำ
 ของตนได้ เป็นกษัตริย์ต้องพบกับจุดจบคือ "...ฟ้าแจ้งครั้นได้ฟังคนไปบอกดังนั้น เสียหน้าใจฉีกาเร็ว
 หนักขึ้นมากก็ขาดใจตาย..."^{๑๘๐}

แม้เราจะไม่ทราบวาทะที่ปรากฏในไซฮัน เป็นความอธิบายของผู้แปล หรือเป็นความ
 จากต้นฉบับดั้งที่ได้กล่าวนมาแล้ว แต่มีข้อน่าสังเกตประการหนึ่งคือ ทั้ง ๆ ที่ไซฮันและสามก๊กซึ่งเป็น
 วรรณกรรมที่ "แปล" จากจีนซึ่งเป็น เรื่องของการศึกสงคราม แต่เนื้อเรื่องของไซฮันจะให้ความ

^{๑๗๘} เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๒๑๓ - ๒๑๔ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๑๗๙} เรื่องเดียวกัน , ๒ : ๓๐๒ , เน้นโดยผู้เขียน.

^{๑๘๐} เรื่องเดียวกัน , ๒ : ๓๐๒.

สำคัญ กับ เรื่องของขุนนางฝ่ายทหารหรือแม่ทัพ^{๑๘๑} ในขณะที่สามก๊กจะ เน้นบทบาทความสำคัญ
 ของขุนนางที่ปรึกษามากกว่า ดังความ เมื่อฟ้าแจ้งพูดกับห่างอถึง เรื่องที่ เจียงห่า เข้ามาสวมมิกัด
 โดยฟ้าแจ้งพยายาม เกลี่ยกล่อมให้ห่างอปลดความพยาบาทต่อ เจียงห่าที่ฆ่าห่างอ เหลียงตาย "... ข้อ
 หนึ่ง เมืองหลวงทุกวันนี้จะรอดอยู่เพราะเจียงห่า ถ้าหาเจียงห่าไม่เหมือนเมือง ไม่มีกำแพง ถ้า
เมืองใดไม่มีแม่ทัพที่บัญชาการศึกได้ เหมือนหนึ่งพระนครเป่ล่า... คำโบราณว่าจะหาทหารหมื่นคน
ก็หาได้ง่าย ซึ่งจะหาแม่ทัพคนหนึ่งนั้นหายาก..."^{๑๘๒} หรือ เมื่อพระเจ้าซันอ่องเป็นทุกข์ เนื่องจาก
 มเหสีและราชบุตรถูกพระเจ้าฉือปาอ่องจับตัวไป เสียวิโหดทูลควายคำปรึกษาพร้อมทั้งพูดว่า
 "... ข้าพเจ้าทุกข้อยู่ด้วยบ้าน เมืองไมมีคนดี ซึ่งจะเป็นแม่ทัพบังคับทหารในการศึก ข้อหนึ่งมีคน
 ไม้วิชาให้สมโดยวิชา ข้อหนึ่งคนรู้ในการศึกควรจะเป็นทหาร ทั้งความคิดก็ตีมีอยู่ในเมืองไมรู้..."^{๑๘๓}

๑๘๑ ข้อนำสังเกตเกี่ยวกับเรื่องนี้ คือ การที่สามก๊กและไซฮั่นให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้
 ต่างกัน น่าจะเนื่องมาจากผู้อ่านวยการแปลเป็นสำคัญ กล่าวคือ การที่สามก๊กเน้น เรื่องของขุน
 นางที่เป็นที่ปรึกษา ทั้ง ๆ ที่จริงแล้วสามก๊กเป็น เรื่องของการสงคราม แต่มีความเป็นไปได้ที่ผู้
 อ่านวยการแปล คือ เจ้าพระยาพระคลัง(หน) เป็นขุนนางที่มีได้ เกี่ยวข้องกับการสงครามโดยตรง
 ประกอบกับการที่ท่านเป็นนักปราชญ์ จึงทำให้การมองของท่านให้ความสำคัญกับฝ่ายที่ปรึกษา ใน
 ขณะที่ผู้แปลเรื่องไซฮั่น คือ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอกรมพระราชวังหลังนั้น ทรงดำรงตำแหน่งเป็น
 แม่ทัพ จึงน่าจะทำให้พระองค์ท่านให้ความสำคัญต่อ เรื่องของขุนนางฝ่ายทหาร โดยเฉพาะผู้ที่ เป็น
 แม่ทัพ หรืออาจเป็นไปได้ว่า เพราะสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ กรมพระราชวังหลังเป็นนักรบ ดังนั้น
 การที่รัชกาลที่ ๑ จะมอบหมายงานแปลให้สมเด็จ ฯ กรมพระราชวังหลัง พระองค์ก็คงจะต้องเลือก
 เรื่องที่เหมาะสมกับการ เป็นนักรบของสมเด็จฯกรมพระราชวังหลัง

๑๘๒ ไซฮั่น , ๑ : ๑๔๘, เน้นโดยผู้เขียน.

๑๘๓ เรื่องเดียวกัน, ๑ : ๓๖๓, เน้นโดยผู้เขียน

หรือในคำประกาศของพระเจ้าชั้นอ่อนงในการแต่งตั้งชั้นลับเป็นแม่ทัพ "...แต่คำโบราณว่าไว้ เมืองใดถึงมีทหารมากแลกล้าแข็ง ไม่มีแม่ทัพผู้การรอบคอบ ทหารทั้งปวงก็หาเชื่อใจไม่..."๑๘๔

นอกจากนั้นแล้ว ก็ยังปรากฏว่าเรื่องไซ้ชั้น เช่นเดียวกับสามก๊กและราชาธิราชกล่าวถึงคำสอนหรือข้อควรประพฤติปฏิบัติของบุคคลต่าง ๆ โดยในที่นี้สามารถจัดประเภทของธรรมได้เป็น ๒ ลักษณะ กล่าวคือ

๑. ธรรมที่อยู่ในลักษณะของการเป็นตำรา

๒. ธรรมที่อยู่ในลักษณะของการเป็นคำสอนที่แทรกอยู่กับเนื้อเรื่อง

ธรรมใน ๒ ลักษณะดังกล่าวนี้มีทั้งธรรมที่เป็นของกษัตริย์ ผู้สำเร็จราชการและขุนนางในธรรมของขุนนางนั้น แบ่งออกเป็นขุนนางฝ่ายพลเรือน และขุนนางฝ่ายทหาร โดยเฉพาะผู้ที่ เป็นแม่ทัพนั้น ดูเหมือนว่าจะได้รับการพูดถึงเป็นพิเศษ ดังนี้คือ

ธรรมหรือข้อควรประพฤติปฏิบัติสำหรับกษัตริย์

ธรรมที่อยู่ในลักษณะของการเป็นตำรา ปรากฏธรรมที่มีลักษณะของการเป็นตำราในตอนเดียว เหลียง เกลี้ยงกล่อมชั้นลับให้ไปเป็นแม่ทัพให้พระเจ้าชั้นอ่อนง เดียวเหลียงได้พูดถึงกระบี่สามเล่ม

...กระบี่ทั้งสามเล่มนี้มีคุณสมบัติแตกต่างกัน กษัตริย์ซึ่งควรจะทรง

กระบี่แปะทองจิวเตียนได้ ต่อมักคิดแปรประการหนึ่ง โอบล้อมอารี

แก่ชัตติยวงศ์ มีใจกรุณาแก่ราษฎรทั่วแผ่นดิน

ประการหนึ่งพึงตั้งอยู่ในกตัญญูรู้คุณท่านผู้มีคุณ

ประการหนึ่งพึงให้รัฐศิลปศาสตร์ซึ่งจะปราบศัตรู หยั่งน้ำใจคนว่าดี

แลร้าย

ประการหนึ่งให้รักทแกล้วทหาร แม้มีความชอบก็ให้ปูนบำเหน็จ

ใครทำความผิดควรตายก็ให้ตาย

ประการหนึ่งให้แสวงหานักปราชญ์มาไว้ในพระนคร

ประการหนึ่งจะแบ่งทรัพย์สิ่งใดให้เที่ยงธรรม และได้ตามข้อความ

อันใดไม่ลาเฮียง

ประการหนึ่งมีปัญหายังทรัพย์ให้บริบูรณ์โดยสุจริต ไม่ควรโลภอย่า

โลภ ไม่ควรซื้อขายใช้ ไม่ควรทำควรทำ

ประการหนึ่งการสิ่งไรไม่รู้จักได้ตามผู้มีปัญญา ให้ชกทำเนียบที่ตีมาเปรียบจึงทำตาม^{๑๘๕}

ส่วนธรรมที่อยู่ในลักษณะของการเป็นคำสอนนั้น เริ่มให้ความสำคัญตั้งแต่บุคคลผู้้นคิดทำการใหญ่ ว่าควรประพฤติปฏิบัติอย่างไร และเมื่อการที่คิดไว้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการแล้ว ควรจะประพฤติปฏิบัติตนเช่นไร กล่าวคือ

๑. ข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับผู้ที่จะเป็นกษัตริย์ คือ จะต้องมีความใจกว้างขวาง โอบอ้อมอารีและแสวงหาผู้ที่มีสติปัญญาเข้าทำราชการด้วย ตั้งความเมือชวยโหเกลี้ยกล่อมหยินโป้ให้ไปทำราชการกับพระเจ้าขึ้นถ้อง หยินโป้ให้คนมาออกชวยโหว่าตนป่วย ให้ชวยโหหรือสีกสองถึงสามวัน

^{๑๘๕} เรื่องเดียวกัน, ๑ : ๓๐๘ - ๓๑๐ เป็นที่นำสังเกตุคือ ธรรมของผู้ที่เป็นกษัตริย์ที่ปรากฏในไชยขันธ์ เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับธรรมของกษัตริย์ในราชาธิราชแล้วพบแล้ว ธรรมของกษัตริย์ในไชยขันธ์ ส่วนมากเป็นธรรมที่เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ มีธรรมที่บ่งบอกถึงปัญญายู ๒ ประการ คือ "...พึงให้เรียนรู้ศิลปศาสตร์ซึ่งจะปราบศัตรู หยั่งน้ำใจคนว่าดีแลร้าย" (เพ็งข้าง) ซึ่งจัดอยู่ในธรรมหมวดอุบาย ๔ คือ ข้ามัญะ นิกะอุบาย เลหอุบาย และธนะอุบาย (โปรดดูรายละเอียดในการวิเคราะห์ราชาธิราช) และ "...มีปัญหายังทรัพย์ให้บริบูรณ์โดยสุจริต ไม่ควรโลภอย่าโลภ ไม่ควรซื้อขายใช้ ไม่ควรทำอย่าทำ" (ข้างแล้ว) จัดอยู่ในธรรมหมวดอุบาย ๔ คือ ธนะอุบาย ส่วนที่เหลืออีก ๖ ประการนั้น มีธรรม ๓ ประการที่มีความคล้ายคลึงกับธรรมในหมวดคุณ ๑ คือให้ประพฤติดิริยาบถตั้งพระจันทร์ และพระพาย ธรรมข้อที่สี่ในไชยขันธ์ มีความคล้ายคลึงกับธรรมในหมวดคุณ ๑ คือ ให้ประพฤติดิริยาบถ ตั้งพระจันทร์ และพระยายมราช และคำสอนข้อที่ห้าในไชยขันธ์ มีความคล้ายคลึงกับธรรมในหมวดคุณ ๑ คือ ให้ประพฤติดิริยาบถตั้งพระอาทิตย์ และหมวดคุณ ๔ คือ สัตจริง

ชุยโท เมื่อแจ้งดังนั้นก็ทราบว่าเป็นอุบายของชุยเซี่ย จึงตัดสินใจที่จะไปเกลี้ยกล่อมชุยเซี่ยก่อน และชุยโทได้ฝากชุยเซี่ยบอกหอินปั๋วว่า "...แลประเพณีผู้ที่จะตั้งตัว เป็นใหญ่นั้นควรจำทำน้ำใจกว้างขวางมิได้ถือยศ ผู้ใดจะไปมาหาพูดจางาย แล้วก็ยอมจัดคนที่มีสติปัญญากล่าวหาไว้เป็นที่ปรึกษาในการคือ จึงจะมีคนรักมาอยู่ด้วย..."^{๑๘๖} หรือเมื่อเตียวเหลียงนำหนังสือแต่งตั้งขึ้นสิ้น เป็นเจ้ออิงไปมอบแก่ซันสิ้น ความว่า "...ประเพณีแต่ก่อน ถ้าจะตั้งบ้านเมืองขึ้น เป็นใหญ่ ให้มีน้ำใจโอบอ้อมอารีหัวเมืองทั้งปวงก็จะมีน้ำใจรัก..."^{๑๘๗}

๒. เมื่อผู้ที่จะตั้งตัว เป็นกษัตริย์คิดทำการใดก็จำเป็นต้องพิจารณาไตร่ตรองให้ละเอียดรอบคอบ ถ้าเห็นว่าการที่คิดไว้จะไม่สำเร็จก็ไม่ควรเสี่ยงทำ ดังความเมื่อหลี่เสงรับอาสาพระเจ้าซันอ๋องมาเกลี้ยกล่อมจยุปา เนื่องจากจยุปามีท่าทีที่จะแข็งเมืองและสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าฉือปาอ๋อง "...หลี่เสงจึงว่าคำโบราณว่าไว้ว่า ถ้าผู้ใดจะคิดการทั้งปวง ก็ให้ตรึกตรองข้างหน้าข้างหลังให้เห็นจลละเอียดก่อนหมายจะสำเร็จภายเดียวจึงคิดทำ ถ้ายังขัดข้องอยู่ ขืนทำการนั้นไปอันตรายก็จะมีเป็นมันคง..."^{๑๘๘} อีกทั้งจะต้องมีความเสียสละ ไม่ได้มีความอาลัยซึ่งบุตรและภรรยา ดังความเมื่อพระเจ้าฉือปาอ๋องทรงพระโกรธพระเจ้าซันอ๋องคิดจะเอาไท่ก่งทอดน้ำมัน ห้างเป็กทูลทัดทานว่า "...ข้าพเจ้าได้ยินคำโบราณว่าถ้าผู้ใดคิดการจะตั้งตัว เป็นกษัตริย์ ไม่มีอาลัยแก่ลูกเมียบ้านเมือง..."^{๑๘๙}

๑๘๖ เรื่องเดียวกัน , ๒ : ๑๙๔.

๑๘๗ เรื่องเดียวกัน , ๓ : ๓.

๑๘๘ เรื่องเดียวกัน , ๒ : ๒๓๖.

๑๘๙ เรื่องเดียวกัน , ๓ : ๕๐.

๓. เมื่อคิดการแล้วผู้ที่คิดจะตั้งตัวเป็นใหญ่ ก็ต้องฝึกซ้อมทแกล้วทหารทั้งปวงให้มีความพร้อมตั้งความที่ยืนลิ้นทูลพระเจ้าชั้นฮ่อง "...ข้าพเจ้าได้ยืมคำโบราณว่าไว้จะตั้งบ้านเมืองจงชำระจัดแจงภายในเสียก่อน คิดบำรุงฝึกหัดทแกล้วทหารให้ชัดเจนในกลศึก การภายนอกจึงจะสำเร็จ..."^{๑๙๐} อีกทั้งจะต้องละความพยายามเพื่อที่จะเป็นที่พึ่งแก่คนทั้งปวง ดังความเมื่อตัวได้รับอาสาเจียงท่าห่าง เหลียงอาของตน ตั้งอุ้งทูกกับห่างชื่อว่า "...เห็นว่าท่านจะคิดการใหญ่คนจะมาสวมักัดที่พึ่งบุญ กลับมาจะปล่อยเสียจะนี้ไม่ชอบ อันประเพณีเกิดมาเป็นชายมียศฐาศักดิ์จะทะนุบำรุงแผ่นดินก็ต้องละความพยายามเสีย จึงจะได้เป็นที่พึ่งแก่ผู้วาสนาน้อย ผู้มีสติปัญญาจักจะสรรเสริญ..."^{๑๙๑}

๔. เมื่อได้ขึ้นครองราชย์แล้ว ผู้ที่เป็นกษัตริย์ก็จะต้องไม่ลืมตัว และเพลิดเพลินอยู่กับความสุข ดังความเมื่อพระเจ้าฉือปาฮ่องและพระเจ้าชั้นฮ่องทำสัญญาสงบสุขกันแล้ว พระเจ้าฉือปาฮ่องก็มีได้เอาใจใส่ราชการ จิวสันและขุนนางก็เข้าชื่อกันทำหนังสือถวายพระเจ้าฉือปาฮ่องความตอนหนึ่งว่า "...ประเพณีกษัตริย์ได้เสวยราชสมบัติเป็นสุขแล้ว ก็ไม่ลืมความทุกข์จึงจะต้องคำโบราณ ถ้าไม่มีราชการตรึงครองจะหาความสุขบ้าง บรรดาขุนนางและข้างในก็ใช้สอยโปรดปรานตามอุตสาห์..."^{๑๙๒} อีกทั้งต้องทำนุบำรุงประชาราษฎร์ข้าทาสทั้งปวงให้เป็นสุข ดังความเมื่อต้นแผงถวายหนังสือแก่พระเจ้าฉือปาฮ่อง "...อันธรรมดาเป็นกษัตริย์ครองราชสมบัติรักษาแผ่นดิน ควรให้บำรุงทแกล้วทหารอาณาประชาราษฎร์ให้บริบูรณ์ทรัพย์สิ่งของทั้งปวง จะใช้สอยประหยัดไว้บ้าง..."^{๑๙๓}

๑๙๐ เรื่องเดียวกัน , ๒ : ๑๕.

๑๙๑ เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๑๔๗ - ๑๔๘.

๑๙๒ เรื่องเดียวกัน , ๓ : ๖๒.

๑๙๓ เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๒๗๖.

นอกจากนั้นธรรมที่กษัตริย์ควรประพฤติปฏิบัติก็รวมอยู่ เป็นหมวดหมู่ดังความที่ปรากฏอยู่ใน
ตอนเดียว เหลียง เกี้ยกสลอมชั้นล้นาให้ไป เป็นแม่ทัพให้พระเจ้าชั้นฮ่อง

ธรรมหรือข้อควรประพฤติปฏิบัติสำหรับผู้ที่เป็นผู้สำเร็จราชการ

สำหรับผู้ที่เป็นผู้สำเร็จราชการนั้นมีปรากฏธรรมหรือข้อควรประพฤติปฏิบัติที่อยู่ในลักษณะ
ของการเป็นตำราเท่านั้น ดังในตอนทีเดียว เหลียง เกี้ยกสลอมชั้นล้นาให้ไป เป็นแม่ทัพให้พระเจ้าชั้น
ฮ่อง และได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะครองกระบี่ใจเสียงว่า

ประการหนึ่งพึงชื่อตรงต่อราชการในแผ่นดิน

ประการหนึ่งพึงมีน้ำใจเสมอ ไม่เห็นแก่ผู้มีทรัพย์ ควรจะนับถือผู้มีปัญญา

ประการหนึ่งตริกรองให้รอบคอบ ขุนนางผู้ใดทำราชการโดยสุจริตจงทำนุบำรุง

ประการหนึ่งถ้าจะว่าความให้ถ่องแท้ อย่าเห็นแก่สินจ้างสินบน

ประการหนึ่งต้องที่ เมตตาผู้ชื่อตรงประกอบในราชการแผ่นดิน

ประการหนึ่งพึงให้ห้อมอม เอาใจคน เป็นอุสัตรูผู้ยาก

ประการหนึ่งพึงให้มีอักษณาสัย แม้นกษัตริย์ตรัสสิ่งใดจงเพ็ดทูลให้อยู่ในยุคติธรรม

ประการหนึ่งพึงมีน้ำจิตหนักแน่น ดังแผ่นดินเหล็กแลแผ่นดินลาอย่าใจเบา^{๑๙๔}

ธรรมหรือข้อควรประพฤติปฏิบัติสำหรับขุนนาง

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ธรรมของผู้ที่เป็นขุนนางนั้น จะเน้นหนักที่ขุนนางฝ่ายทหารมากกว่า
ขุนนางฝ่ายพลเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เป็นแม่ทัพ ดังจะเห็นได้จาก ธรรมที่อยู่ในลักษณะของ
การเป็นตำรา ดังความ เมื่อชั้นล้นาไปถึง เมืองโปตัง เมื่อถึงบ้านของแซเฮาหยินก็เห็นอักษรจารึก
ไว้หน้าบ้านว่า

...ผนังสองข้างมีอักษรเป็นกฎหมายไว้ว่า ถ้าผู้ใดมีวิชาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
ต้องานสิบสามประการนี้ แม้นเขี้ยวชายจะรักเป็นข้าเฝ้า เราจะช่วย
ท่านบารุงให้มียศรฐาศักดิ์

ข้อหนึ่งชานาญในการกลศึกจัดแจงถ่าย เทรอบคอบ ควรที่จะเป็น
แม่ทัพใหญ่

ที่สองมีน้ำใจฉลาดกล้าแข็งในการสงคราม เห็นธงข้าศึกยกมาก็พัน
ฝ่าทหารเข้าไปได้ ควรจะให้ เป็น เขียนทองแม่ทัพหน้า

ที่สามนั้นชานาญฝึกสอนใน เพลงอาวุธ ทั้งมีสติปัญญาองไวรู้ที่เสียที่
ได้ จะให้ เป็น กวี่สำหรับใช้ในการศึก

ที่สี่นั้นรู้ฤกษ์ล่างแลฤกษ์บน ลมฝน เมฆหมอกนิมิตดีแลร้าย จะให้
เป็น จันตวาทรรักษาฤกษ์

ที่ห้านั้นรู้แผนที่ชัยภูมิจะตั้งค่ายแล เดินทัพรู้ว่าทางยากแลง่าย จะให้
เป็น เขียงโต จะได้กำหนดทางแลตั้งทัพ

ที่หกนั้นน้ำใจน เขียงธรรมจะให้ เป็น เขียงกัหยก สำหรับจดบัญชีผู้มี
ความชอบ

ที่เจ็ดนั้นมีสติปัญญาประมาณการถูกถ้วน จะให้ เป็น เปาสู้ที่ปรึกษาแม่ทัพ

ที่แปดนั้นฉลาดพูดต้องใจคน จะให้ เป็น ส่วยแคสำหรับเจรจาความ
เมือง

ที่เก้านั้นสันต์ในการลือกคิด จะให้ เป็น ลูตีสำหรับจดหมายรายสิ่งของ
ที่สิบนั้นรู้หนังสือลึกซึ้งจะให้ เป็น พกขู สำหรับผู้ที่ไม่รู้มาไต่ถามจะ
แก้สงสัย

ที่สิบเอ็ดนั้นดีในวิชาแพทย์รู้อาการโรครายในภายนอก ให้ประกอบ
โอสถประสิทธิ์ตั้ง เทวดา จะให้ เป็น ก๊กชื่อสำหรับรักษาชีวิตคนในแผ่นดิน

ที่สิบสองนั้นจะ เจรจาสิ่งใดก็องไวทั้งน้ำใจก็องอาจ จะให้ เป็น
แซ่จิดสำหรับจะได้สอดสืบราชการ

ที่สิบสามนั้นมีน้ำใจมั่นคงสั่งข้าโลกมิได้ทรยศสิ่งของอันใดจะเข้า
ออกให้รู้ที่ถ้วน จะให้เป็นที่ยุบบาลผู้รักษาทรัพย์ แลจ่ายบำเพ็ญทแกล้ว
ทหาร... ๑๙๕

จากลักษณะ ๑๓ ประการดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการกำหนดลักษณะของผู้ที่เป็นขุนนาง
ฝ่ายทหารถึง ๘ ประการ กล่าวคือ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ และ ๑๓ มี ๒ ลักษณะที่แม้ว่าจะไม่ใช่
ขุนนางฝ่ายทหารโดยตรง แต่ก็มีตำแหน่งหน้าที่ที่สัมพันธ์กับฝ่ายทหาร คือ ข้อ ๖ และ ๘ และ
ลักษณะ ๓ ประการสุดท้ายที่สัมพันธ์ทั้งขุนนางฝ่ายทหารและขุนนางฝ่ายพลเรือน คือ ข้อ ๙ ๑๐
และ ๑๑

เมื่อข้ยนล้ยนอนผนังที่จารึกอักษรกล่าวถึงคุณสมบัติต่าง ๆ ๑๓ ประการ ข้ยนล้ยนได้กล่าวกับ
แฮเฮาหยินว่า "...แต่ข้อวิชาซึ่งจะเป็นแม่ทัพเขียนไว้ นั้นยังน้อยอยู่ ไม่ควรจะเป็นแม่ทัพใหญ่ยัง
คับขันชาคนถึงร้อยหมื่น..." ๑๙๖ แฮเฮาหยินจึงขอให้ข้ยนล้ยนอธิบายถึงวิชาในการแม่ทัพที่ยังขาดไป
ให้สมบูรณ์ ข้ยนล้ยนจึงกล่าวว่

...อันลักษณะแม่ทัพซึ่งดีมาแต่ก่อนนั้น ประกอบด้วยสติปัญญาแลได้เรียน
รู้ตำราวิชาในกลพิชัยสงคราม น้ำใจหนักแน่นลึกซึ้งมีอาวาลิทธิโดยแท้
แต่จะลงโทษผู้ใดไว้อารมณ์เป็นธรรม ถึงจะมีศัตรูมาโดยกลอุบายก็คิด
ทำลายกลฆ่าศึกได้

ประการหนึ่งซึ่งให้รู้จักราชการตำแหน่งขุนนางฝ่ายพลเรือน มีเมตตา
แก่ไพร่บ้านพลเมือง จะพิพากษาตัดสินข้อความสิ่งใดโดยเที่ยงธรรมให้
เป็นที่วางพระทัยแต่พระมหากษัตริย์ ถ้าอยู่ในพระนครก็เป็นผู้สำเร็จ
ราชการได้ ถ้ามีการศึกได้ เป็นแม่ทัพใหญ่ไปรบร้อยหนให้มีชัยชนะทุกครั้ง

๑๙๕ เรื่องเดียวกัน, ๑ : ๓๔๐ - ๓๔๑.

๑๙๖ เรื่องเดียวกัน, ๑ : ๓๔๓ , เน้นโดยผู้เขียน.

ถึงจะดี เมืองใหญ่ก็ได้โดยเร็ว เปรียบเหมือนหงายพลิกให้คว่ำอย่า
ให้คนหันเห็น อย่างนี้จึงจะเป็นแม่ทัพใหญ่..."๑๔๗

และความ เมื่อชั้นล้นสามารถตอบคำถามที่เสียวโหดถาม เป็นอุบายไว้อย่างดี เยี่ยม ตรงตาม
กับที่เดียว เหลียง เคยบอกให้เสียวโหดฟัง เสียวโหดมีความยินดีและถามชั้นล้นต่อว่า "...ชั้นประเพณี
จะเป็นแม่ทัพ เราพิเคราะห์ดูก็เหมือนเรือนครัว เป็นที่ไว้สิ่งของซึ่งเป็นกำลังแลรักษาชีวิตแห่งทหาร
ทั้งปวง ท่านก็มีสติปัญญาหรือจะเป็นคติประการใดบ้าง"๑๔๘ ชั้นล้นอธิบายให้เสียวโหดฟังว่า

...การที่จะเป็นแม่ทัพนั้น ให้รู้คิดหาประการ มีโทษอยู่สิบอย่าง คตินั้น
ประดุจหนึ่งคิดกลอุบาย เห็นทำได้จึงทำให้ไปทำ ถ้าจะฝึกสอนทหารให้มี
สง่า ข้าศึกจึงจะเป็นที่เกรงกลัว แล้วให้ตั้งตัวมีอำนาจตั้งราชสีห์

ข้อสองนั้นให้มิขำใจโอบล้อมแก่ท้าวทหารรักษาให้เสมอกัน ผู้ใดทำ
ความชอบจงเพ็ดทูลให้ ถ้าผู้ผิดทำตามผิดอย่าถือโทษผู้ผู้น้อย

ข้อสามให้ตรงความแล้ว จึงสั่งตั้งงาช้างมีแต่จะยาวมิให้หดเข้า
มา จงรักษาความลับ ทำการสิ่งใดให้แน่นอน อย่าเจรจาเป็นคำสอง

ข้อสี่มิขำศึกมารู้ว่าแม่ทัพจะเคยชนะ เพราะกำลังท้าวมาก ฝ่ายผู้จะแพ้
ทัพ รมมาได้ เพราะมีพลน้อยอย่าถือตัวทำองอาจอวดรู้ เมื่อกำลังศึกกล้า
จงหาที่มั่นให้ได้ก่อนจึงต่อสู้ แล้วตรงอุบายหมายชนะจึงทำ

ข้อห้าถ้าตัวเป็นแม่ทัพ ถึงไปตีเมืองใดได้มีรีพลมาก อย่ากำเริบ
ทรยศต่อเจ้านายของตัวเอง

ผู้ใดรักษาคติหาประการนี้ให้ถูกถ้วน ก็ควรจะเป็นแม่ทัพได้

๑๔๗ เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๓๔๓ - ๓๔๔ , เน้นโดยผู้เขียน.

๑๔๘ เรื่องเดียวกัน , ๑ : ๓๔๔.

ซึ่งโทษจะมีแก่แม่ทัพลอบประการนั้น คำรบหนึ่งพึงถือแต่หน้าใจไม่รักชีวิต
คิดว่าตัว เข้มแข็งไม่ตรองดูให้รู้กำลังศึก

คำรบสอง ไม่สองโดยปัญญาว่าการร้อนแลเย็น เห็นแต่จะทำโดยเร็ว
คำรบสามห้ามนำจิตอย่าโลภ ถ้าเห็นแก่โลก เอาทรัพย์ผู้อื่นมาเป็น
ประโยชน์ โทษมีหลายประการ

คำรบสี่มีหน้าใจอ่อน คนคิดมาอ่อนวอน ไม่ฆ่าตามอาญาศึก
คำรบห้าถือปัญญาแต่ตัว ไม่กลัวแก่ข้าศึกคิดชนะผ่ายเดียว
คำรบหก เป็นคนหูเบา ถ้ามีผู้มาสั่งว่าสิ่งใดก็เชื่อฟัง ไม่หนักแน่นตรึก
ตรองดูให้ละเอียด

คำรบ เจ็ดมีแต่หน้าใจโหมหันไม่เลือกคนดีใช้ กลับให้คนชั่ว เป็นใหญ่ปัญหา
การทหารมักเสียใจ

คำรบแปดถือตัวว่าดีไม่มีใครเสมอ ทำการไม่ปรึกษานายทัพนายกอง
คำรบ เก้าไม่เอาใจของตัว เป็นแม่ พึงแต่คำคนพูด เพราะเชื่อถือ เอา
ถ้อยคำมาทำศึก

คำรบสิบตัว เป็นแม่ทัพไปที่ เปลี่ยนแลทางกันดารก็มิได้มีเมตตาแก้
ทแก้ส้วทหาร

โทษลอบประการนี้ถ้าผู้ใดสละมิได้ ก็ไม่ควร เป็นแม่ทัพ^{๑๘๙}

ความ เมื่อเตียวเหลียงเกลี้ยกล่อมซันลันให้ไปทำราชการกับพระเจ้าซันอ่อง เตียว
เหลียงได้กล่าวถึงกระบี่พิเศษสามเล่ม และกล่าวถึงว่าผู้ที่ถือกระบี่นั้นจะต้องปฏิบัติ เช่นไร ใน
ส่วนของกระบี่งวนโชนั้นก็ได้ กำหนดคติสำหรับแม่ทัพไว้เช่นกัน คือ

...ประการหนึ่งจะทำการสิ่งใดให้ทำแต่โดยสุจริต
 ประการหนึ่งไว้หน้าใจเป็นธรรม ควรแก่ยศฐาศักดิ์ผู้ผิดชอบ
ประการหนึ่งมีปัญญารู้จักกลอุบายทำลายกลข้าศึก
ประการหนึ่งจะพูดสิ่งใดให้คนเชื่อ
 ประการหนึ่งมีหน้าใจมั่นไม่พยายาท
 ประการหนึ่งมีหน้าใจห้าวหาญในการณรงค์
 ประการหนึ่งมีอาญาสิทธิ์จงแท้
 ประการหนึ่งถึงจัดของมาแจกจ่ายไพร่ควรแก่การให้ เสมอกัน ๒๐๐

ส่วนธรรมที่มีลักษณะ เป็นคำสอนที่แทรกอยู่ใน เนื้อ เรื่องนั้น ก็ปรากฏว่าเป็นคำสอนสำหรับ
 ผู้ที่เป็นแม่ทัพ เช่นกัน ดังความ เมื่อเสียวโหมมขึ้นลั่นว่า ถ้าขึ้นลั่นได้ เป็นแม่ทัพจะคิดการ เช่นไร
 ขึ้นลั่นตอบว่า

...ถ้าข้าพเจ้าได้เป็นแม่ทัพ จะบังคับคนนั้นแสนให้สิทธิ์ขาด แม้นถ้าจะ
 ตั้งค่ายมั่นจะให้ตั้งเหมือนภูเขายิ่ง ใจทหารจึงจะไม่สะดุ้งสะเทือน
 แม้นจะเดินทัพจะเอาอย่างแม่น้ำอันไหลเชี่ยว ถึงข้าศึกจะตั้งสกัดอยู่
 เหมือนสวะปะน้ำเชี่ยวหรือจะทนได้ ถ้าใช้ทหารไปทำศึกเสียทีจวน
จะถึงที่ตาย ข้าพเจ้าจะช่วยให้กลับคืนได้ชยชานะ จึงจะเห็นว่า
 เป็นแม่ทัพเทวดา แม้นทหารจะไม่กล้า ข้าพเจ้าจะคิดโดยแยบคาย
ให้ห้องอาจจงได้ ถึงศัตรูจะคิดกลอุบาย พึงจะทำลายกลนั้นให้เสีย

จึงจะนับว่าชานาญศึก ถ้าจะมีคนแต่สิบหมื่นจะยกไปตั้งล้อมข้าศึกให้
เห็นว่ารบถึงร้อยหมื่น ประการหนึ่งสังเกตฤกษ์ล่างแลฤกษ์บน ดูกำลัง
ตนกำลังทหารต้องตำรับด้วยที่เรียนรู้แล้วจึงจะทำการ ถ้าจะทำกล
อุบายก็จะคิดแพ้เสียก่อน จึงจะตริกรองเอาชัยชานะ..."๒๐๑

ดังได้กล่าวแล้วในข้างต้นว่า ธรรมของผู้ที่เป็นแม่ทัพได้รับการให้ความสำคัญมากกว่า
 ธรรมของผู้ที่เป็นกษัตริย์ และผู้สำเร็จราชการ ดังจะเห็นได้จากธรรมที่อยู่ในลักษณะของการ เป็น
 ตำราในไซ่ฮั่นก็มีการกล่าวถึงตำราสำหรับผู้ที่เป็นแม่ทัพมากกว่ากษัตริย์หรือผู้สำเร็จราชการ

ความอีกประการหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่า ไซ่ฮั่นให้ความสำคัญกับผู้ที่เป็นแม่ทัพ คือ
 การปรากฏเรื่องอาชญาสิทธิ์ของผู้ที่เป็นแม่ทัพในการทำสงคราม ซึ่งไม่พบกรณีเช่นนี้ในสามก๊ก ฉบับ
 เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ดังความตอนที่เตียวโก่แอบอ้างรับสั่งให้เตียวเสียงถือหนังสือมาถึง
 เจียงหาและแม่ทัพนายกอง "...ในท้องตรานั้นว่ารับสั่งพระเจ้ายี่ชี่ของ เต๋ตริสส่งประการใดก็สิทธิ์
 ขาด ครั้นยกออกจากเมืองแล้ว การในกองทัพก็เป็นสิทธิ์อยู่กับผู้ซึ่งเป็นแม่ทัพ..."๒๐๒

๒๐๑ เรื่องเดียวกัน, ๑ : ๓๔๔ , เน้นโดยผู้เขียน.

๒๐๒ เรื่องเดียวกัน, ๑ : ๑๔๒, เน้นโดยผู้เขียน. สันนิษฐานได้ว่าความตอนนี้น่าที่
 จะเป็นการแปลโดยมิได้มีการตัดแปลง เนื่องจาก เมื่อดูจากสามก๊กฉบับแปลใหม่ของวรวรรณไว
 พิศนัทย์ ซึ่งแปลจากฉบับของจินโดโดยตรง พบว่ามีลักษณะความที่แสดงถึงอาชญาสิทธิ์ของผู้ที่เป็นแม่ทัพ
 เช่นเดียวกับกับไซ่ฮั่นซึ่งความดังกล่าวก็ปรากฏขึ้นหลายครั้ง แต่เมื่อดูจากสามก๊กฉบับ เจ้าพระยา
 พระคลัง(หน) จะพบว่าความในลักษณะดังกล่าวถูกตัดแปลงแก้ไขในทุกๆ แห่งที่ปรากฏความที่แสดง
 ถึงอาชญาสิทธิ์ของผู้เป็นแม่ทัพ ดังนั้นการปรากฏความลักษณะนี้ในไซ่ฮั่น เป็น เรื่องแปล เช่นเดียวกับ
สามก๊ก (ซึ่งก็ไม่แน่ว่าจะมีความแตกต่างกันในด้านวัฒนธรรมทางการเมือง) จึงน่าจะ เป็นไปได้ว่า
 ความดังกล่าวเป็นการแปลอย่างตรงไปตรงมาจากต้นฉบับเดิม

การปรากฏของความตอมนี้น่าที่จะอธิบายได้จากภูมิหลังของผู้แปล กล่าวคือสมเด็จพระราชวังหลังผู้เป็นองค์อำนวยการแปลนั้นทรงเป็นแม่ทัพ ดังนั้นพระองค์จึงมองจากมุมมองของการเป็นแม่ทัพว่า แม่ทัพควรจะเป็นผู้ที่มีอิสระในการตัดสินใจทำการในสมรภูมิ โดยที่ไม่ต้องมีหนังสือมาออกกษัตริย์ว่าจะทำสิ่งใดหรือตัดสินใจที่จะทำอะไร เพราะจะทำให้ล่าช้าซึ่งจะส่งผลต่อการทำศึก ในขณะที่ผู้อำนวยการแปลเรื่องสามก๊ก คือ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ไม่ได้เป็นแม่ทัพ จึงมิได้ตระหนักถึงเรื่องในลักษณะนี้

หรืออาจเป็นไปได้ว่า การปรากฏของความตอมนี้น่าจะมีความเกี่ยวข้องกับวันเวลาที่ผลิตงานไซ่ฮั่น กล่าวคือ ถ้าไซ่ฮั่นแปลตอนต้นรัชกาลซึ่งความระหองระแหงระหว่างพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ และสมเด็จพระราชวังบวรฯ ยังไม่ปรากฏ (ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่ามีภารกิจที่สำคัญที่ต้องรีบจัดการก่อน) ความตอมนี้น่าที่จะสามารถแปลได้อย่างตรงไปตรงมา เพราะไม่กระทบกระเทือนต่อสถานการณ์ในขณะนั้น เรื่องไซ่ฮั่นอาจจะแปลขึ้นปลายรัชกาลซึ่งเป็นที่แน่ชัดว่าสมเด็จพระราชวังบวรฯไม่มีทางที่จะได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ ดังนั้นความตอมนี้น่าที่จะแปลโดยตรงได้

นอกจากนั้น ในไซยัณยซึ่งปรากฏความซึ่งมีความหมายเดียวกับที่ปรากฏในราชาธิราช ความตั้ง
 กล่าวนี้อธิบายถึงความถึงการที่ขุนนางต้องพบจุดจบ เมื่อผู้ที่เป็นกษัตริย์เคลือบแคลงสงสัยถึงความ เมื่อพระ
 เจ้าจันต้องให้ลিপุตอุยไปกิน เมืองชกเต้เสฉวน เพราะเกรงว่าลิปุตอุย จะก่อการกบฏ ลิปุตอุยเมื่อ
 ทราบความในหนังสือแล้วก็กล่าวว่า

...ควรรหรือพระเจ้าจันต้องเจ้มาแคลงหมายจะเอาผิด แม้นมิก็จะ
 ตายด้วยขั้รับสั่งเห็นจะต้องตามคำโบราณว่ามา ถ้าพระมหากษัตริย์
แคลงผู้ใดมิได้เคลื่อนคลาย ความตายก็จะ เยี่ยมเยียนอยู่เป็นนิจ
 เราก็ก่แก่เพียงนี้จะสิ้นชีวิตอยู่ บุตรภรรยาและญาติจะพลอยเป็นอันตราย
 ด้วยมันคง จ้าจะตายแต่เราผู้เดียวดีกว่า ว่าแล้วก็กินยาพิษตาย... ๒๐๓

ความ เคลือบแคลงที่กษัตริย์มีต่อขุนนางนั้น เน้นหนักลงไปที่ผู้ที่ เป็นแม่ทัพสงคราม เมื่อถวาย
 ถวายบังคมขึ้นเป็นใหญ่ "... ประเพณีจะหาความชอบทำศึกแทบตัวตายหลายครั้งจึงจะได้บำเหน็จ
ถ้าผิดแต่ครั้งเดียวความชอบซึ่งทำไว้ก็เสื่อมสูญสิ้น ๒๐๔

๒๐๔ เรื่องเดียวกัน, ๓ : ๑๐ , เน้นโดยผู้เขียน. เป็นที่น่าสังเกตว่าในพ.ศ. ๒๓๒๘
 ครั้งรบพม่าทางเมืองเหนือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ มีพระราชโองการให้เชิญ
 สวรรคตราชรับสั่งไปถึงสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ กรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ว่า

... บัดนี้ราชการศึกทางเมืองราชบุรี เมืองกาญจนบุรี สมเด็จพระอนุชา
 ธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จพระราชดำเนิน พยุหยาตราทัพ
 หลวงไปปราบปัจจามิตรได้ชัยชนะแล้ว และราชการข้างหัวเมือง
 ฝ่ายเหนือ แม้กรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์คิดทำไม่สำเร็จ พระเศียรก็จะได้

คงอยู่กับพระกายเป็นแท้... (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ ๑ : หน้า ๑๔ - ๑๖.) และในศึกคราวเดียวกัน เมื่อทัพหลวงของพระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ หนุนขึ้นมาได้มีพระราชโองการให้"... เรือดำรวจขึ้นไป เร่งกองทัพกรม
 หลวงอนุรักษ์เทเวศร์ และเจ้าพระยามหาเสนาฯ ให้ยกเข้าตีค่ายพม่า ณ ปากน้ำคิงให้แตกแต่ในวัน
 เดียว แม้นเป็นเข้าไปจะเอาโทษถึงประหารชีวิต..." (เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.) เมื่อเสร็จ
 ศึกครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ได้พระราชทานบำเหน็จให้นายทัพนายกอง
 ที่มีความชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "... ทรงพระกรุณาโปรดเลื่อนให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ
 กรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ ขึ้นเป็นกรมพระอนุรักษ์เทเวศร์ ดำรงพระเกียรติยศในที่กรมพระราช
 วังบวรสถานพิมุข รับพระบัญชาตามแบบกรมพระราชวังหลังแต่ก่อนมา..." (เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.)

หรือความ เมื่อชั้นลิ้นตัดสติใจจากงลิ้มวยถวายพระเจ้าชั้นเต้ แต่พระเจ้าชั้นเต้ก็ให้ฆ่าชั้นลิ้นเนื่อง
จากสงสัยว่าชั้นลิ้นจะคิดไม่ซื่อต่อตน

... ชั้นลิ้นได้ฟังชั้นเต้ว่าดังนั้นก็ถอนใจใหญ่ จึงเหลียวหน้าไปข้างขุนนาง
ทั้งปวงแล้วว่า ตัวเราครั้งนี้ต้องตำราโบราณที่ว่าไว้ว่า พรานนกกับ
พรานเนื้อนั้น ด้วยลักษณะพรานนกนั้นจะรักษาครุฑก็แต่ เมื่อตัวต้องการ
ยิงนกนั้น ครั้นลิ้นนกแล้วก็ทิ้งธนูเสียหาจับถือไม่ พรานเนื้อเล่า ถ้าลิ้น
เนื้อแล้วก็ประหารชีวิต สุนัขของตัวกินเสีย... ๒๐๕

จากการวิเคราะห์จะเห็นได้ว่า เรื่องไซฮันนั้นอาจจะ เป็นวรรณกรรมที่มุ่งสื่อ เรื่องความ
บันเทิงหรือการพิชิตสงคราม หากสิ่งที่ยากที่จะปฏิเสธคือ เรื่องไซฮันมีโลกทัศน์ทางการเมืองของ
ชนชั้นนาในสมัยรัชกาลที่ ๑ แผงอยู่ตลอดเวลาเช่นเดียวกับเรื่องราชาธิราช และสามก๊ก ดังจะ
เห็นได้จากการให้ความสำคัญกับ เรื่องของการมีสติปัญญาทั้งของผู้ที่เป็นผู้นำและขุนนาง

ในส่วนของสติปัญญาที่ปรากฏกับผู้ที่เป็นผู้นำนั้น พบว่าการมีสติปัญญาของผู้นำถูกผูกติดอยู่
กับ เรื่องของการ เป็นผู้มีบุญบารมี อีกทั้งการ เป็นผู้มีบุญบารมีและปัญญาบารมียังผูกติดอยู่กับ
เรื่องของการะและหน้าที่ในการทำนุบำรุงแผ่นดินมุขมาตยราชมนตรีเสนาบดีข้าพทหาร ตลอดจนไพร่
บ้านพล เมืองทั้งปวง

๒๐๕ ไซฮัน ๓ : ๒๒๐ , เน้นโดยผู้เขียน. การที่กษัตริย์เพ่งเล็งแม่ทัพมากกว่าผู้อื่น
(แม้จะมีกรณียของขุนนางฝ่ายพลเรือนอยู่บ้างแต่น้อยราย) น่าที่จะเป็นเพราะแม่ทัพ เป็นผู้ที่คุณกำลัง
งานทางปฏิบัติซึ่งต่างจากกษัตริย์ที่แม้ว่าในทางทฤษฎีแล้ว อำนาจทั้งหมดจะเป็นของกษัตริย์แต่เพียงผู้
เดียว ดังนั้นการที่แม่ทัพเป็นฝ่ายคุมกำลังพล จึงยอมโดนเป็นเป้าเพ่งเล็งมากกว่าขุนนางผู้อื่น

ในส่วนของการมีสติปัญญาของขุนนางนั้น เป็นที่ปรากฏอย่างชัดเจนว่า ไช่ฮั่น ให้ความสำคัญกับขุนนางที่เป็นขุนนางฝ่ายทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ เป็นแม่ทัพซึ่งก็ เนื่องมาจากภูมิหลังขององค์ อำนวยราชการแปลที่ดำรงตำแหน่งทางการทหารมาตลอด การมีสติปัญญาของขุนนางนั้นสะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกสมการของผู้ที่เป็นผู้นำ เพราะขุนนางที่มีสติปัญญาเกิดมาเพื่อจะประกอบบุญของผู้นำจึงทำให้ขุนนางผู้มีสติปัญญาจำต้องเลือกที่จะ เข้าสวามิภักดิ์ต่อผู้นำที่มีความเหมาะสมเท่านั้น เพราะผู้นำที่มีความเหมาะสมจะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองในการทำราชการ ในทางตรงกันข้าม ถ้าขุนนางผู้มีสติปัญญา เข้าสวามิภักดิ์ต่อผู้นำที่ไม่มีความเหมาะสม ผู้นำดังกล่าวนี้ก็จะนำมาซึ่งความวิบัติซึ่งอาจถึงแก่ชีวิตตนและครอบครัวได้

นอกจากนั้นแล้ว เรื่องไช่ฮั่น ยังบรรจุธรรมหรือข้อควรประพฤติปฏิบัติตนของเหล่าชนชั้นนำอันประกอบด้วย กษัตริย์ ผู้สำเร็จราชการ ขุนนาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่ทัพ ข้อควรประพฤติปฏิบัติเหล่านี้เปรียบเสมือนเครื่องชี้แนะในอุดมคติว่า ผู้ใดในสถานภาพไหน ควรจะประพฤติปฏิบัติตัวเช่นไร เสมือนว่าจะทำให้ เป็นบรรทัดฐานของชนชั้นนำในสมัยนั้น

สรุป

จากการวิเคราะห์ในข้างต้นพบว่า วรรณกรรมเรื่อง ราชาธิราช สามก๊กและไช่ฮั่น อาจเป็นวรรณกรรมที่มุ่งสื่อความบันเทิงหรือการพิชิตสงคราม หากสิ่งที่ยากที่จะปฏิเสธ คือวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่อง แฝงไว้ด้วยโลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ ตลอดเวลา นอกจากนั้นภาพโลกทัศน์ทางการเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องก็มีความสอดคล้องไปทิศทางเดียวกัน ดังนี้

๑. คุณสมบัติของผู้ที่เป็นกษัตริย์

วรรณกรรมเรื่อง ราชาธิราช สามก๊กและไช่ฮั่น ต่างสะท้อนภาพคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นกษัตริย์ / ผู้นำ โดยให้ความสำคัญกับการ เป็นผู้มีบุญและมีสติปัญญาว่า เป็นผู้มีความเหมาะสมในการขึ้นครองราชย์ การให้ความสำคัญกับ เรื่องดังกล่าวทำให้ลัทธิธรรมของการขึ้นครองราชย์โดยการสืบสันตติวงศ์ลดความสำคัญลง ดังนั้นสามัญชนอย่างมะกะโท หรือพระมหาปิฎกธรใน เรื่องราชาธิราช และเส้าบั้งใน เรื่องไช่ฮั่น จึงมีโอกาที่จะเป็นกษัตริย์รวมถึงกรณีของพระยาน้อยและ

เส้าปี่ซึ่งแม้ว่าบุคคลทั้ง ๒ จะ เป็น เชื้อพระวงศ์กษัตริย์ แต่ทั้งพระยาน้อยและ เส้าปี่ก็มีโชผู้ทักษัตริย์ มีพระราชประสงค์ที่จะให้ครองราชย์สืบต่อจากพระองค์

ไม่เพียงแต่ในวรรณกรรม เรื่อง ราชาธิราช : สามก๊ก และ ไซฮั่น ที่ให้ความสำคัญกับการมีบุญและสติปัญญา วรรณกรรมร่วมสมัย เรื่องอื่นก็สะท้อนถึงคุณสมบัตินี้ เช่นกัน เป็นต้นว่าในพระราชพงศาวดารที่รัชกาลที่ ๑ ให้ เฝ้ายงถามสมเด็จพระสังฆราชและพระราชาคณะว่า พระบรมโพธิสัตว์ เป็นพระเจ้าสมมตวิวงศ์หรือ เป็นพระอินทร์ สมเด็จพระสังฆราชและพระราชาคณะถวายวิสขนาความตอนหนึ่งว่า "...พระบรมโพธิสัตว์...มีปัญญาอนุภาพยิ่งกว่ามนุษย์ทั้งหลาย จึงตั้งให้เป็นกษัตริย์ชื่อว่าพระเจ้าสมมตวิวงศ์ .."๒๐๖ หรือในไตรภูมิโลกวิดิจฉายกถาถึง เรื่องนี้ว่า

...สมมตวิสต์ผู้ใดผู้หนึ่งที่ประกอบด้วยสติปัญญาอาจกล่าวปราบปราม
กระทำผิดนั้นให้ตั้งอยู่ในที่พระยารักษากระบิลเมือง...

ทุกคน ๆ เมื่อชนทั้งหลายผู้มีปัญญาปรึกษาพร้อมกันจะนี้แล้ว จึงชักชวนกัน
ไปสืบเสาะ เทียวแสวงหาบุคคลที่ประกอบด้วยสติปัญญาที่ควรจะต้องไว้ใน
ที่พระยาครอบครองโพธิ์ฟ้าประชากรทั้งปวงนั้น ๒๐๗

หรือใน ลิลิตนิทานอิหฺร่านราชธรรม ซึ่งแม้จะเป็น เรื่องของอิหฺร่าน แต่ในเนื้อหาสาระกลับ เจือไปด้วย
กลิ่นอายของพุทธศาสนา เช่นการกล่าวถึงศีล ๕ และศีล ๘ ๒๐๘ หรือการกล่าวถึงการที่กษัตริย์ใช้

๒๐๖ "พระราชพงศาวดารที่ ๔" ในพระราชพงศาวดารในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาล
ที่ ๑ - รัชกาลที่ ๕ (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๑๓) ๑ : ๒๑.

๒๐๗ พระยาธรรมปรีชา (แก้ว), ไตรภูมิโลกวิดิจฉายกถา ฉบับที่ ๒, ๑ : ๖๙.

๒๐๘ ลิลิตนิทานอิหฺร่านราชธรรม (ประทุมปรณม), ๑ : ๖๕.

"พระมหาปัญญา" ในการตัดสินคดีความต่าง ๆ ๒๐๙

นอกจากคุณสมบัติดังกล่าวแล้ว คุณสมบัติของผู้ที่เป็นกษัตริย์หรือผู้นำยังถูกสะท้อนออกมา โดยการมีหน้าที่ กล่าวคือ ในราชาธิราช สามก๊กและไซฮั่นได้กล่าวถึงหน้าที่ที่กษัตริย์หรือผู้นำจะต้องมีต่อไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน โดยกษัตริย์หรือผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความโอบอ้อมอารีกระทำการเพื่อประโยชน์สุขแก่อาณาประชาราษฎร์ โดยเฉพาะในราชาธิราชซึ่งมีวัฒนธรรมทางการเมืองใกล้เคียงกับไทยมากกว่าสามก๊กและไซฮั่นที่เป็นเรื่องของจีน ได้กล่าวถึงพระราชภารกิจของกษัตริย์ทั้งในทางพระราชอาณาจักร และการฝ่ายศาสนจักร โดยพระราชภารกิจดังกล่าวนี้มุ่งที่จะยังศาสนาและยังประโยชน์สุขให้แก่สัตว์โลกทั้งปวง

พระราชกิจของกษัตริย์ถูกกล่าวถึงให้ความสำคัญมากในวรรณกรรมร่วมสมัยอื่น ๆ เห็นได้ชัดเจนจากกฎหมายหลายฉบับที่ตราขึ้นในสมัยนี้ โดยปกติแล้ว ธรรมชาติของกฎหมายจะไม่เหมือนกับวรรณกรรม เพราะในกฎหมายจะมีการแสดงเจตนารมณ์ของการบังคับหรือการลงโทษไว้ชัดเจน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ากฎหมายที่ตราขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ โดยเฉพาะกฎหมายที่ตราขึ้นในช่วงต้น ๆ รัชกาลหลายฉบับกลับไม่ได้มุ่งหวังที่จะใช้บังคับหรือลงโทษ หรืออาจกล่าวได้ว่ากฎหมายเหล่านั้นมิได้มุ่งที่จะหวังผลในการปฏิบัติ เหมือนกฎหมายโดยทั่วไป แต่กฎหมายดังกล่าวมุ่งแสดงเจตนารมณ์ของผู้ปกครองมากกว่าเห็นได้จากสาระที่ปรากฏในกฎหมาย (โปรดดูข้างหน้า) และภาษาที่ดูเหมือนว่าจะเกินความจำเป็นนั้นมีความละม้ายคล้ายคลึงกับวรรณกรรมมากกว่า

จากการศึกษาพบว่ากฎหมายที่ตราขึ้นไม่ได้ เป็นกฎหมายที่สะท้อนแค่ เจาะพระราชาอำนาจ
ชั้นมือผู้ล้นพ้นของกษัตริย์ แจก เช่นที่ได้ปรากฏในปลายอยุธยา ซึ่งแม้ว่าในสมัยอยุธยาจะมีคดีเกี่ยวกับ
กษัตริย์ที่ทรงเป็นพระโพธิสัตว์เช่นกัน^{๒๑๐} หากคิดตั้งกล่าวไม่ได้ถูกเน้นมาก เท่ากับสมัยรัชกาลที่ ๑
แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดูเหมือนว่ากษัตริย์อยุธยาจะคงความศักดิ์สิทธิ์ในตัวเอง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง
พลังของแนวคิดแบบเทวราช ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากพระราชกำหนดเก่า ความตอนหนึ่งว่า

อนึ่งแผ่นดิน เปนใหญ่แต่สมเด็จพระมหากษัตริย์ ด้วยเหตุว่าพระมหากษัตริย์
เจ้านั้น เปนสมมุติ เทวดา จะให้ผู้ใหญ่เป็นผู้น้อย ๆ ผู้น้อยเป็นผู้ใหญ่ก็ได้
ถ้าสมเด็จพระมหากษัตริย์มีพระราชโองการด้วยกิจสิ่งใด ๆ ก็ดีดุจตั้ง
ขวานฟ้า ถึงมาว่าฝ่าถูกต้องต้นไม้แลภูเขามิอาจสามารถทนทานได้
ย่อมจะหักทำลายไป ถ้าจะมีพระราชโองการตรัสสั่งให้ห้ามสิ่งใดก็ขาด
เปนลึกลงนั้น...^{๒๑๑}

หากแต่พระราชาอำนาจที่ปรากฏในกฎหมายตราขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้น มีการโยงใยกับ
พระราชภารกิจของกษัตริย์ที่ควรจะมี เช่นเดียวกับพระโพธิสัตว์ทรงมีพระเมตตาที่จะนำสัตว์โลกทั้งปวง
ให้พ้นจากห้วงทุกข์ ดังความตอนหนึ่งในพระราชกำหนดใหม่ ซึ่งตราขึ้นในปี ๒๓๒๘

^{๒๑๐} ความคิดที่ว่ากษัตริย์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์นั้น เป็นความคิดที่มีปรากฏมานานแล้ว
หลักฐานชิ้นแรกคือ ไตรภูมิพระร่วง ของพระเจ้าลิไทแห่งกรุงสุโขทัย (โปรดดูรายละเอียดในนิธิ
เขียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา, หน้า ๒-๕๓. และ
สายชล วรณรัตน์, พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมือง., หน้า ๑๗๖-๑๗๗ และ ๒๐๕.

^{๒๑๑} "พระราชกำหนดเก่า มาตรา ๕๐" กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๖๘๕.

... ด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทุกวันนี้ทรงพระมหากรุณา
 ทานูปารุงสัตว์โลกยั้งปวงให้ตั้งอยู่ในศีลสุจริต และพระวระพุทธ
 ศาสนาวันทนารุ่งเรืองสืบไปแล ทรงพระราชศัทธิประดิษฐ์บรมด้วย
 พระหัตถ์ข้างให้ข้าพหลองทูลพระบาทผู้ใหญ่น้อยไปประดิษฐ์บรมพระพุทธรูป
 พระสถูปพระเจดีย์วัดอารามบ้าง ลงรักปิดทองรุ่งเรืองให้เป็นที่ไหว
 ที่บูชาแก่เทพามนุษย์ทั้งปวง เป็นอันมาก เพื่อจะให้ เป็นอุบนิไสยปะจย
 แก่พระพุทธภูมิปกเจกภูมิอรหัตภูมิ พ้นจากสงสาร จตุรบายอาราม
 เจริญถานทั้งปวงรุ่งเรืองกว่าแต่ก่อน.. ๒๑๒

เป็นที่น่าสังเกตคือมีพระราชกำหนดใหม่หลายฉบับที่เมื่อดูจากสาระแล้ว ไม่น่าที่จะเป็น
 ไปได้ว่าการหวังผลในเชิงการใช้อำนาจบังคับ เพราะไม่ เป็น เรื่อง เกี่ยวกับการแผ่นดินโดยตรง
 หาก เป็น เรื่อง ที่ว่าด้วยข้อประพฤตินิติตามหลักธรรมทางศาสนา เป็นต้นว่า พระราชกำหนดใหม่
 มาตรา ๓๓ ที่สั่งสอนพุทธโอวาทปาติโมกข์ โดยทรงมีพระประสงค์ให้สรรพสัตว์ในราชอาณาจักร

... ตั้งอยู่ในทศกุศลกำมทวิในยั้งสืบประการ... เป็นนิจวินยศีล
 ครั้นถึงวาระแปดค่ำวัน ๑๔ ค่ำ วันสิบห้าค่ำ ให้รักษาพระอุโบสถ
 ศีลแปดศีลสืบประการ เป็นอะติเรกศีล ชวนกันทำบุญให้ทานสดับฟัง
 พระธรรมเทศนาจำเรยธรรมภาวนา ให้ เป็นอารยอุโบสถจำเรย
 อาณิสยังขึ้นไป ๒๑๓

๒๑๒ "พระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๑๓" กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๑๒๒.

๒๑๓ โปรดอ่านรายละเอียดใน "พระราชกำหนดใหม่ มาตรา๓๓" กฎหมายตราสามดวง,
 หน้า ๑๔๑-๑๔๓.

หรือในพระราชกำหนดใหม่มาตรา ๓๔ ที่ห้ามไม่ให้ขับถือพระภูมิเทพารักษ์มากไปกว่า
พระไตรสรณคมน์ ๒๑๔ หรือการที่ทรงให้คำอธิบายเกี่ยวกับศีล ๕ ศีล ๘ และศีล ๑๐ ไว้โดยละเอียด
๒๑๕ แต่พระราชกำหนดใหม่ เหล่านั้นล้วนสะท้อนให้เห็นถึงพระราชภารกิจของกษัตริย์ในฐานะ
ที่ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งมีหน้าที่ที่จะนำอาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากห้วงสังสารวัฏไป
สู่ทางแห่งพระนิพพาน ความคิดดังกล่าว เช่นนี้มีปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในพระราชกำหนดที่
ตราขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ความตอนหนึ่งว่า

...สมเด็จพระพุทธิเจ้าทั้งปวง เมื่อบำเพ็ญพระบารมีมาในวัดสงสาร
ย่อมมีพระกรรณาญาณเมตาสัตวโลกยทั้งปวงจะใคร่ให้ได้โลกียสุข แล
พระโลกุตรสุข เปนมูลพระบารมีมา แม้นเสวยพระชาติเป็นบรมกระษัตริ
หาพระพุทธานุภาพมิได้ สัตว์ทั้งปวงก็อาไศรยบรมมะหากษัตริผู้สร้าง
พระบารมี ย่อมมีพระกรรณาชกชวนสมณพราหมณาประชาราษฎร์ให้ตั้ง
อยู่ในกุศลสุจริตก็คุ้นเคยเข้าไปในการกุศล เมื่อกระทำกาล กิริยาตาย
จิตรก็ปรหัดเข้าเอา อารมณกุศลซึ่งคุ้นเคยนั้น ก็เปนมหามิตรมีกำลัง
เกยจรรกว่าบังบาปเสียได้ ก็ขึ้นไปเสวยสวรรค์สมบัติมนุษยสมบัติ

๒๑๔ โปรดอ่านรายละเอียดใน "พระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๓๔" กฎหมายตราสามดวง,
หน้า ๑๔๔-๑๔๖.

๒๑๕ โปรดอ่านรายละเอียดใน "พระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๓๖" กฎหมายตราสามดวง,
หน้า ๑๔๖-๑๖๒.

เพราะพระโพธิสัตว์เจ้า เป็นท้าวพญามีพระกรรมาชกนนำสัตว์ฉนี้ ก็
เป็นอย่างไรมา... ๒๑๖

นอกจากกฎหมายแล้ว ในบานแผนกของไตรภูมิโลกวินัยจกถาก็มีการกล่าวถึงพระราช
ภารกิจของพระโพธิสัตว์เช่นกัน

...สมเด็จพระบรมโลกนาถ พระบาทบพิตรพระเจ้าอยู่หัว บรมธรรม
มิกราชาธิราชผู้ประเสริฐ... ทรงพระราชศรัทธาปราถนาพระปรมาภิ เชก
สัมโพธิญาณ ตั้งพระหฤทัยทะนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองไปได้
ละเลยในการกุศลที่จะบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงบริจาคพระราชทรัพย์
เป็นอันมาก ทรงสร้างพระพุทธรูปพระสถูป พระเจดีย์ พระวิหาร
พระอุโบสถ พระอารามหลวง รจนาไว้เพื่อจะให้เป็นสักการบูชาแก่ฝูง
เทพยดาแลมนุษย์ทั้งปวง แล้วพระราชทานจตุปัจจัยทั้ง ๔ แลนิจภัต
คิดลานภัต แก่ภิกษุสงฆ์ทั้งปวง เพื่อจะให้เป็นกำลังบอกกล่าว เล่าเรียน
เพ็ญเพียรในฝ่ายคันถธุระแลวินัยสนาธุระปรารภนา จะยังภิกษุสงฆ์แล
สามเณรทั้งปวง ให้อย่างด้วยศีลคุณ แลสมาธิคุณ ปัญญาคุณ จะให้เป็น
รากเหง้าแห่งพระพุทธศาสนา ทรงพระราชศรัทธาและพระราชอุทิศสาหะ
ในกองการกุศลนั้นมีกำลัง

...แต่งเป็น "ไตรภูมิถา" บทนี้ เพื่อจะให้สาธุชนทั้งปวงรับพระราช
ทานฟังแล้ว จะให้บังเกิดความเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนานั้น...
ประการหนึ่ง ทรงพระราชศรัทธาปราถนาจะให้เป็นประโยชน์ทั่วไป
แก่สรรพสัตว์ อันหนึ่งจะให้เป็นปัจจัยจะให้ได้ตรัสแก่พระสมันตญาณอัน

ประ เสริฐ..

...แต่งเพิ่มเติม เข้าให้ศิศตารจะได้ เป็นธรรมทานอันล้ำประ เสริฐ เป็น
ที่เกิดกองการกุศล ให้สำเร็จผลประโยชน์แก่ผู้อ่านและผู้ฟังนั้น เป็นอันมาก
กว่ามาก... ๒๑๖

ไม่เพียงแต่กฎหมายและไตรภูมิโลกวินิจจยกถา แม้แต่ในบานแผนกของ รามเกียรติ์ ก็มี
การกล่าวถึงพระราชภารกิจของกษัตริย์ผู้ เป็นพระโพธิสัตว์ เช่นกัน

...สมเด็จพระธรรมฤทธราช พระบาทดำรง ทรงศิกพสุ่มล่าง พางพระ
นารายณ์ผายแผ่นพื้นลิมาออกกว้าง สร้างสรรค์สิ่งมิ่งเมือง เรื่องรัตน
รจิตร มีพระกมลอิษฏารมณ อุดมด้วยพระญาณพันลึก ศรัทธาธิกบำเพ็ญ
ปองเป็นพระสรรเพชญ์ เสด็จมัจฉริยะจำราญ ผลิตงสงสารจักร ทักด้าม
ข้ามโอมโยค เกษม เปรมโปรดสรรณโยชนนิกร เกื้อผู้ ผู้จะทำเป็นอันยาก
ธก็เปลื้องปลากทรัพย์ด้วยง่าย จ่ายแจกแลกบุญบ่เบื้อ เมื่อผลทำงานบมี
เทื่อง เบื้องพระไตรปิฎก เพ็ญชชนะบกพิปลาส เขียวจะฐพระศาสน
จำเริญ..ยกสังคายนาย หมายถึง เบญจวาร... ทรงพระประตยาคุณูชิต
อุทิศถวายเวน เกณฑ์กุศลบร้าง แล้วยก็แปลงสร้างอาวาส...สมญาวัดพระ
เชตุพน..ทรงประสาทรราชเอารส เงินทองทดไถ่แทน ผู้แคลนลาภจากจน... ๒๑๘

การสร้างความชอบธรรมให้กับการขึ้น เป็นกษัตริย์โดยการให้ความสำคัญกับ เรื่องคุณสมบัติ

๒๑๖ พระยาธรรมปรีชา (แก้ว) , ไตรภูมิโลกวินิจจยกถา ฉบับ ๒, ๑: ๑-๓.

๒๑๘ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ , ๑: ๑-๓.

และหน้าที่ของผู้ที่เป็นกษัตริย์ ทำให้การอ้าง เรื่องการสืบสันตติวงศ์เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการขึ้นครองราชย์ เพราะผู้ที่เป็นกษัตริย์จะต้องพิสูจน์ว่า ตนเป็นผู้ที่มีบุญญาบารมีเหนือกว่าผู้อื่น และการมีบุญญาบารมีที่เหนือกว่าผู้อื่นนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับการสืบสันตติวงศ์ เพราะบุญญาบารมีเป็นเรื่องของการสั่งสมมาแต่อดีตชาติ เมื่อเป็นเช่นนั้นผู้ที่สืบสันตติวงศ์แต่เพียงอย่างเดียวจึงไม่ใช่ผู้ที่มีความเหมาะสมต่อการขึ้นเป็นกษัตริย์ แม้ว่าจะได้รับมอบหมายให้ขึ้นสืบบัลลังก์ต่อ ก็จะต้องมีอันเป็นไปให้คลาดคลาจากราชสมบัติ ดังกรณีของทอขวัญเมืองในราชาธิราชที่พระราชบิดา คือ พระยาอู่ มีพระราชประสงค์ที่จะให้ขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระองค์แต่ เพราะไม่มีบุญญาธิการจึงต้องมีอันเป็นไปก่อนที่จะขึ้นครองราชย์ นอกจากนั้นแล้วการที่มีความสามารถในการทำงานหรือกำลังทหารมากก็มิใช่ เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงการเป็นผู้มีบุญ ดังในกรณีของพระเจ้าอโศกปาถองในไชยขันธ์ หรือสมิงมราหูและพระมหาเทวีในราชาธิราชซึ่งในท้ายที่สุดก็ต้องมีอันเป็นไป เช่นเดียวกัน

๒. คุณสมบัติของผู้ที่เป็นขุนนาง

ไม่เพียงแต่ผู้ที่เป็นกษัตริย์เท่านั้นที่ต้องมีสติปัญญาเป็นคุณสมบัติ ในราชาธิราช สามก๊กและไชยขันธ์ก็ให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของขุนนาง เช่นเดียวกัน จะเห็นได้ว่าตัวละครที่เป็นขุนนางทั้งฝ่ายพลเรือนและทหาร เป็นต้นว่า มังกันจี่ อำมาตย์ทิมมณีกรอด สมิงพระรามและสมิงอายุมนทะยาในราชาธิราช ขงเบ้ง สุมาอี้ ลกเจ๊ก กวนอู และเตียวหุยในสามก๊ก เตียวเหลียง ฟาแจ่ง ยันลั่น หยินโบ้และแพอวดในไชยขันธ์ ต่างก็ถูกกล่าวถึงว่าเป็นขุนนางผู้มั่งคั่ง

การมีสติปัญญาของขุนนางเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากประการหนึ่ง กล่าวคือ การมีขุนนางที่มีสติปัญญานั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงการมีพระบารมีของกษัตริย์ที่นอกเหนือไปจากการครอบครองวัตถุที่เป็นเลิศในแผ่นดิน เป็นต้นว่า ช้างเผือก ปราสาท เครื่องราชกกุธภัณฑ์ ฯลฯ

ไม่เพียงแต่ในงานวรรณกรรมราชาธิราช สามก๊กและไชยขันธ์ พบว่ามีภาระให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของขุนนางในวรรณกรรมร่วมสมัยอื่น ๆ ดังปรากฏในไตรภูมิโลกวิเชียรกถา และสังคีตยวงศ์ เกี่ยวกับเรื่องแก้ว ๑ ประการของพระยาจักรพรรดิ ยันได้แก่ ขุนพลแก้ว ดังนี้

...อันว่าขุนพลแก้ว อันอาจให้สำเร็จซึ่งสรรพกิจทั้งปวงก็บังเกิดขึ้น...

ขุนพลแก้วนั้นชื่ออื่นชื่อไกล คือพระราชบุตรผู้ใหญ่แห่งสมเด็จพระบรมจักรพรรดิราช ...ขุนพลแก้วนั้นมีปัญญาเฉลียวฉลาดหลักแหลมว่องไวอยู่

โดยปกติแล้ว เมื่ออิพรัตนะจักรแก้วมาตรว่ายังเกิดขึ้นนั้น ยันว่าปรจิตต

ญาณหยั่งรู้น้ำจิตแห่งบุคคลผู้อื่น ก็ยังเกิดแก่ขุนพลแก้ว ด้วยอานุภาพ
บุญปริมกรรมก่อนของตน อาศัยอานุภาพบรมจักรพรรดิเป็นปัจจัยขุน
คลังแก้ว^{๒๑๙} นั้นรัฐจิตวารน้ำใจแห่งบริษัทในที่ ๑๒ โยชนัน ยันชมขี้ซึ่ง
บุคคลอันร้ายกาจ หยาบเข้าให้เสียทวยศอันร้าย แลยกยอซึ่งบุคคลอันดี
สวามิภักดิ์ต่อสมเด็จพระบรมจักรพรรดิ อาจสังเกตกำหนดได้ว่าคนนี้กระทำ
ให้ เป็นประโยชน์ คนนี้กระทำมิให้เป็นประโยชน์แก่พระมหากษัตริย์
ขุนพลแก้วนั้น ครั้นเห็นอานุภาพแห่งตนแล้วก็ชื่นชมโสมนัส...ทำราชกิจ
สนองพระเดชพระคุณ มิให้ขุนข้อยองเคืองพระทัยในราชกิจทั้งปวง...^{๒๒๐}

ครั้งใดพระยาจักรพรรดิมีพระจำนง จะระงับหัวเมืองใหญ่ย่อยที่กำเริบ
แลเสด็จด้วยโยธาทหารทั้งหลาย ครั้งนั้นขุนพลแก้วก็รู้ก่อนแล้ว ก็มีโยธา
หาญทั้งปวงทรงรูปโฉมอันสง่างาม สามารถจะย้ายยิปรับกษัตริย์ให้เข็ดขามมา
ชุมนุมกันแต่ที่นั้น ๆ

ฝ่ายว่าเสนาข้าศึกก็แตกตื่นปราศยหนีไปในขณะที่ได้เห็นนั้นเอง ^{๒๒๑}

หรือการกล่าวถึงการแต่งตั้งขุนนางของกษัตริย์ เป็นที่น่าสังเกตว่าการแต่งตั้งขุนนางนั้นจะพิจารณา
จากการมีสติปัญญาเป็นส่วนมาก เป็นต้นว่า

^{๒๑๙} เข้าใจว่าหนังสืออาจพิมพ์ผิดไป ที่จริงแล้วควรเป็นขุนพลแก้วมากกว่า เนื่อง
จากเรื่องของขุนคลังแก้วนั้นได้พูดถึงแล้วก่อนหน้านี้

^{๒๒๐} พระยาธรรมปรีชา (แก้ว), ไตรภูมิโลกวินิจจยกถา เล่ม ๒, ๒:๒๐-๒๑.

^{๒๒๑} สมเด็จพระพนรัตน์, สังคิตยวงศ์, หน้า ๔๓๒.

... อันว่าเจ้าวแผ่นดิน พึงตั้งงวี่ ซึ่งอำมาตย์ อันมีปัญญาคุณ อันให้สำเร็จ
ซึ่งประโยชน์ในอาตมาภาพประจก พึงมละเสีย ซึ่งคนมีปัญญาคุณอันต่ำช้า
อันว่าพญาพิงตั้งงวี่ ซึ่งชนอันกอบไปด้วยกระดูกแลศีลคุณ... มีปัญญอัน
พิจารณาด้วยดี... อันฉลาดในธรรมสาตาราชสาตร์ ในที่ผู้พิพากษาใหญ่... ๒๒๒

การให้ความสำคัญกับการมีคุณสมบัติ "สติปัญญา" ทำให้ลดความสำคัญในเรื่องของชาติ
ตระกูลลงพบว่า ในราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น ขุนนางที่เข้ามาสวามิภักดิ์นั้นล้วนแต่ เป็นสามัญ
ชนที่มีสติปัญญาความสามารถในการทำศึกสงคราม การรับผู้หนึ่งผู้ใด เข้ามาเป็นขุนนางก็เกิดจาก
การที่ขุนนางแสดงความสามารถให้เป็นที่ปรากฏ เป็นต้นว่า กรณีของสมิงอุบากองที่ใช้สติปัญญาช่วย
พระเจ้าราชาธิราชในการวางอุบายถอยทัพหรือการไต่ เกียงอุยของขง เบ้ง เพื่อให้มาเป็นกำลังของ
เส้าปี่หรือการที่เตียว เหลียงงให้ฮั่นลิ้นไป เป็นแม่ทัพของฮั่นอ้อง

การลดความสำคัญในเรื่องชาติตระกูลของผู้ที่จะ เป็นขุนนางนั้น มีปรากฏในพระราช
กำหนดใหม่ ซึ่งตราขึ้นในปี ๒๓๒๑ ความตอนหนึ่งว่า... "ให้พิจารณาคนที่จะเข้า
มาทำราชการนั้นถ้ามีบิดามารดาชาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ในเมืองมิใช่เมืองหลวงแล้ว ก็เป็นคน
สังข์ชื่อมีสติปัญญาช่วยไต่ความลาอายอดสู รับผิดชอบมีคุณวุฒสมควร จึงให้รับทูลเกล้าฯ ถวายไว้
ใช้ราชการ... ๒๒๓ ซึ่งต่างจากความในพระราชกำหนด เก่าที่กำหนดมาตรฐานของผู้ที่จะเข้ารับ

๒๒๒ หอสมุดวชิรญาณ, หมู่แปลเรื่องต่าง ๆ เลขที่ ๘ ตู้ ๑๐๑ มัดที่ ๖๖ ชื่อ พระ
ราชวินิจฉัยศัพท์แปล

๒๒๓ "พระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๓๘ " กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๑๖๔.

ราชการว่าต้องประกอบด้วย "... วุฒิสภา คือ ชาตวิสุทธิ ไวยะวิสุทธิ คุณวิสุทธิ ปัญญาวิสุทธิ"^{๒๒๔} และ "อธิบดีสภา"^{๒๒๕} ในคำอธิบายถึงชาตวิภูตินั้น มีกล่าวไว้ว่าจะต้องเป็นผู้ที่มี"... ภาวะกุล เป็นอัคมหาเสนา ๆ บดสีบ ทั่วกันมา..."^{๒๒๖} และยังบังคับไว้ในตอนท้ายด้วยว่า "... ถ้าผู้ใด มีประกอบไปด้วยวุฒิสภาและอธิบดีสภา แต่ประการใดประการหนึ่งใช้ ถึงคุณานุรูปสมควรก็ต้ออย่าให้... ตั้งแต่งผู้ขึ้น... เป็นอันขาดทีเดียว"^{๒๒๗}

การลดมาตรฐานในการเข้ารับราชการในสมัยรัชกาลที่ ๑ น่าจะอธิบายได้จากภูมิหลังของชนชั้นในสมัยนั้น โดยเฉพาะรัชกาลที่ ๑ และราชวงศ์ ประกอบกับเกิดการสงครามมาโดยตลอดนับตั้งแต่การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ และสงครามตลอดรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี อีกทั้งการขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ ๑ เป็นการปราบดาภิเษกซึ่งก็จะต้องมีการกำจัดขุนนางที่ยังคงจงรักภักดีต่อกลุ่มอำนาจเก่าจำนวนหนึ่ง ดังนั้นภาวะ "... ผู้คนร่วงโรยกว่าแต่ก่อน บุตรแลหลานข้าราชการผู้มีชาติตระกูล เคยทำราชการนั้นมิอยู่บ่อย..."^{๒๒๘} จึงปรากฏขึ้น และมีผลทำให้มาตรฐานในการคัดคนเข้ารับราชการต้องมีการปรับ เปลี่ยนให้ เข้ากับสถานการณ์ในขณะนั้น

๒๒๔ "พระราชกำหนดเก่า มาตรา ๔๐" กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๖๘๔.

๒๒๕ เพิ่งอ้าง.

๒๒๖ เพิ่งอ้าง.

๒๒๗ เพิ่งอ้าง.

๒๒๘ "พระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๓๘" กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๗๖๔.

ไม่เพียงแต่การมีสติปัญญา คุณสมบัติที่ขุนนางควรมีประการอื่นก็คือ ความซื่อสัตย์จงรัก
ภักดีต่อกษัตริย์ ความเก่งกล้าสามารถในการทำศึกสงคราม ดังปรากฏในตัวละครต่าง ๆ ซึ่งแม้ว่า
ผู้ที่ เป็นขุนนางนั้นจะ เป็นผู้ที่มีสติปัญญาปราดเปรื่อง แต่ขุนนางเหล่านี้ก็ไม เคยคิดคดทรยศต่อกษัตริย์
ของตน ดังในกรณีของมังกันจันราชาธิราช ขงเบ้งและสุมาอี้ในสามก๊กและ เตียวเหลียงหรือ
ซันลันในไซฮั่น

คุณสมบัติต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ได้ปรากฏ เฉพาะในราชาธิราช สามก๊กและไซฮั่น ในรามเกียรติ์
ก็ปรากฏบทบาทของขุนนางอันประกอบด้วยคุณสมบัติต่าง ๆ เหล่านี้เช่นกัน ดังความ เมื่อหนุมานสังสาร
สหัสเคชะได้ พระรามตรัสชมหนุมานว่า

"มิเสียทีเป็นวงศ์เทเวศ
ใช้ไหนก็ได้ราชการ
กำลังฤทธิรอนขจรจบ
ควรที่ต่างตาต่างใจ
.....

เรื่องเคชะ เลื่องชื่อสือหาญ
ปรีชา เขียวชายทุกสิ่งไป
ทั้งสามพิภพไม เปรียบได้
ในการรณรงค์ราว
..... "๒๒๙

หรือเมื่อหนุมานสามารถสังหารตรีเมฆได้พระรามได้ตรัสกับสุครีพ พิเภก และเหล่าสิบแปดมงกุฎว่า

"อันวายุบุตรผู้ศกดา
แม้จะหาพิพยสมบัติ

ฤทธาเลิศลบแดนไตร
ดวงแก้วจักรพรรดิพอหาได้

อันจะหาทหารที่คู่ใจ
 ทั้งสติปัญญาที่สามารถ
 ใช้แทนก็ได้ราชการ

หาไม่ได้ เหมือนหนุมาน
 ฤทธิรงค์อาจกล้าหาญ
 จะประมาณความชอบพันทวี
 "๒๓๐

หรือ เมื่อหนุมานทำอุบายลวงให้ทศกัณฐ์ เชื่อว่าตน เข้ามาสวามีภักดี แล้วก็ทำอุบาย เอาทั้งสองดวงใจ
 ไปถวายพระราม พระลักษมณ์ไม่ทราบในกลอุบายในตอนแรกก็ตรัสประณามหนุมาน เมื่อทราบความ
 จริงแล้วก็ทูลพระรามว่า ปัญหาเล่าให้อุบายในการครั้งนี้ยากที่พระองค์จะทราบได้ พระรามได้ตรัส
 ตอบว่า

".....

ชื่อตรงจงรักภักดี
 ถึงจะ เอาดวงดาวอโณทัย
 หนุมาน เหมือนหนึ่งขุนพลแก้ว

อันวายุบุตรวุดิโกร
 จะมีสิ่งใด เปรียบก็หาไม่
 ก็จะได้ตั้งใจไม่ยากนัก
 หาไม่ได้แล้วทั้งไตรภก
 "๒๓๑

เป็นที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ ในพระราชพงศาวดารทั้งฉบับความกรุงศรีอยุธยาและ
 กรุงธนบุรีของสมเด็จพระพนรัตน์มีการกล่าวถึงบทบาทของขุนนางผู้ซื่อสัตย์และกล้าหาญ อันได้แก่

๒๓๐ เรื่องเดียวกัน , ๖: ๓๔๗-๓๔๘.

๒๓๑ เรื่องเดียวกัน, ๘: ๓๑.

เรื่องพันท้ายนรสิงห์ พระยาพิชัยดาบหัก และนายขนมต้ม ๒๓๒ ซึ่งไม่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาหรือกรุงธนบุรีฉบับอื่น เป็นไปได้ว่าภาพบทบาทของขุนนางที่ปรากฏนั้น คงจะเกิดการถ่ายเททางความคิดกันระหว่างวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่อง และพระราชพงศาวดาร และเป็นที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ พระราชพงศาวดารดังกล่าวเป็นความฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ ผู้ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่มีความใกล้ชิดกับรัชกาลที่ ๑